

türkiye yazıları

SUNU

Dergimiz «Türkiye Yazıları»nın yayın programını temellendiren başlıca ilke, hatta ilk ilke, derginin tümüyle, yerli, özgün olmasıydı. İlk sayıdan başlayarak bu ilkeye bağlı kaldık. Derginin Türkiye'nin kültür alanındaki özgün sesini yansıtmaya katkıda bulunmasını istedik ve bunda direttik. Bu tutumun birkaç aydan beri bazı ilginç sonuçlar getirdiğini görüyoruz. Türkiye Yazıları'nda yayımlanan yazılar, yabancı ülkelerde ilgiyle karşılanıyor. Örnek mi istersiniz? Arkadaşımız Önay Sözer ve Sargut Şölcün'ün incelemeleri, Federal Almanya'da geniş yankı uyandırdı. Ünlü Goethe Enstitüsü ve öteki akademik çevreler dergimize başvurarak söz konusu yazıların almancaya çevrilmesi için izin istediler. «Kendileri» bölümünde yayımladığımız belgeseller de dünyanın belli başlı dökümantasyon ve arşiv merkezlerinde değerlendiriliyor. Hiç kuşkusuz bu ilgi, yazıları yabancı dillere çevrilen yazarlarımız için kıvanç vericidir ve dergide yansıtmaya çalıştığımız kişilikli tutumun bir sonucudur.

Yeri gelmişken, burada bir noktaya daha açıklık getirelim.

**nazım hikmet'in
evrenselciliği
lumumba'nın katilleri
muzaffer izgü :
eşeğin kuyruğu
yaşar kemal'le görüşme
mahmut makal
hayatını anlatıyor
üç arnavut ozanı
resimler : duran karaca**

SAYI : 9

ARALIK 1977/15 LİRA

**GOETHE
INSTITUT** ZUR PFLE
MÜNCHEN

ZENTRALVERWALTUNG
ABTEILUNG II
SPRACHE

GOETHE-INSTITUT, 8 München 2, Postfach 201009

Herrn
Ahmet S a y
türkiye yazıları
Posta Kutusu 387
Kızılay - Ankara
TÜRKİE

ARBEITSRING AUSLAND

FÜR KULTURELLE AUFGABEN E.V.

- Die Geschäftsführung -

Gelen mektupların başlıkları

Derginizin Türkiye'nin özgün sesini yansıtmaya katkıda bulunması demek, sırtını dünya halklarının kültürlerine çevirmesi demek değildir. Halklar arası kültür alışverişi çerçevesinde, kültürel yakınlığımız bulunan halklar başta olmak üzere, dünyanın tüm halklarının kültürlerine uzak kalmamaya çalışıyoruz. Ama örneğin bir Kanada kültürü, bir İzlanda kültürü, Ortadoğu ve Balkan halklarının kültürleri ölçüsünde bizi ilgilendirmiyor. Türkiye Yazıları, bu konudaki tutumunu ilerdeki sayılarında somut bir biçimde yansıtmaya çalışacaktır. Elinizdeki sayıda okuyacağınız şiir çevirilerinin de okurlarımız tarafından bu gözle değerlendirileceğinden eminiz.

Bu sayımızda üç öykü bulacaksınız. Geçen «sunu»muzda her sayı «iki» öykü yayımlamanın da sorunu çözemeyeceğini söylemiştik. Sorun «üç» öykü yayımlamakla da çözülecek gibi değil. Bu konuda kesin bir karara varamadığımız için, biraz soluklanalım diye başvurduk bu yola. Ama şunu söyleyebiliriz: Bize gönderilen öyküler «kısa» olursa, birden çok öykü yayımlayabiliriz.

Öykü ve şiir bolluğundan doğan sorunları çözmeye çalışmanın da hoş bir yanı var elbet. Böyle sorunlar dostlar başına. Ama şunu açıkça söylemekten kaçınmak için de hiç bir gerekçe görmüyoruz: İnceleme ve deneme konu-

BU SAYIDA

Duran Karaca'nın Resimleri

Küçük Oturum	3	Edebiyat Dergileri
Gedir İsmayilov	5	Nazım Hikmet'in Evrenselciliği
Nurer Uğurlu	5	Akdeniz
Osman Numan Baranus	6	Hayzuran
Metin Demirtaş	8	Kale İçinde
Ömer Faruk Toprak	9	1940 - 1945 Kuşağı
Ali Cengizkan	10	Kösnül Seygi
Ömer Naci Soykan	11	Yalan Dünya
Nusret K. Otyam	13	Noktalama
Muzaffer İzgü	14	Eşegin Kuyruğu
Kenan Coşkun	15	Güz Günü
Erdal Öz	16	Yaşar Kemal'le Görüşme
İzzet Yasar	18	Astra
Aydın Hatiboğlu	19	Eğer Beni Öldüreler
Ali Yaşar Sarıbay	21	Beş Lira
Osman Serhat	21	Döndüğüm Evler
Hüseyin Deniz	22	Aslan, Kaplan, Tilki
Erol Gültür	22	Olgulama
Kendileri	23	Mahmut Makal
Veysel Çolak	27	Özlemem
Gültekin Emre	28	Her Gece Ben
Ayhan Enacar	31	Mai Lai'de Güzelim
İvan Malinovski	32	Lumumba'nın Katilleri
Ganga, Gaytani, Podrimya	33	Kör, Günağartısı, Neyleyim
Ahmet Telli	34	Türkiye'de Brecht
Adnan Azar	34	Günışığı Hoşça Kal
Adnan Azar	35	Sakacı Şiirler
Ahmet Ada	35	Akıncıoğlu'nun Şiiri
Dilek İnceoğlu	36	Amatörlük Kandırmacadır
Mehmet Güler	37	Solgun Gül Olmayanlar
Erhan Tıgılı	38	Okul Mokul
İ. Mert Başat	39	Kitap Tanıtma
Vecihi Timuroğlu	43	Dergi Notları

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve sorumlusu : A. Ahmet Say / Yazı Kurulu: Vecihi Timuroğlu, Ragıp Gelencik, Demir Özlü, Ahmet Say / Yönetim Yeri: Selânik Cad. 7-1 Yenışehir, Ankara / Yazışma ve Havale adresi: Posta Kutusu 387 Kızılay, Ankara / Yıllık abone 100 TL. ABD için 30, öbür ülkelere 20 Amerikan doları / Kapak: Sait Maden / Genel dağıtım: Türkiye Yazıları, P.K. 387 Kızılay, Ankara / İstanbul ve taşra dağıtım: Tan Dağıtım, 28 27 41, Baş Muhasip Sk. Tan Apt. 10-2 Cağaloğlu, İstanbul / Ankara Dağıtım: Toplum Kitabevi, Zafer Çarşısı Yenışehir / Ege Bölgesi Dağıtım: Datic, Konak, İzmir / Dizgi, baskı, cilt: D.M.S. Matbaacılık Sanayii, 19 39 87 Dörtüol Yeşerti Sk. 4/C Ankara/Gönderilen yazılar Yazı Kurulu'nun kararıyla basılır / Yayımlanan yazı ve resimler kaynak gösterilmeden aktarılamaz.

sunda böylesine rahat değiliz. Hatta rahatsızız. İnceleme ve deneme bolluğundan doğacak sorunları çözmeye çalışacağımız günleri sabırsızlıkla bekliyoruz.

Sözü hazırlıklarını bitirmek üzere olduğumuz soruşturmamızla bitirelim. Bu sorunla ilgilenmiş okurlarımıza şunu söyleyelim ki

bu ayın sonuna kadar, en geç önümüzdeki ayın başlarında, soru - yanıt kağıtları kendilerine iletilecek. Böylece Türkiye Yazıları kendi nabzını dinleme olanağını bulacak. Dergimizin nabzının okurlarımızın kafalarında ve gönüllerinde atığını bilerek selâm ve sevgiler sunarız.

Edebiyat Dergileri Üzerine

TİMUROĞLU — Küçük Oturma'un konusu bir bakıma dergimizin ilk sayısındaki konu. O sayıda da dergicilik ve dergiler üzerinde durmuştuk. Aynı konuya dönmemiz bir raslantı değil elbet. O zaman pek genel yaklaşmıştık konuya. Niyetimiz gene öyle yaklaşmak. Umarım, o Küçük Oturma'dan sonra olduğu gibi tek yanlı ele alınıp yorumlanmaz bazı sözlerimiz.

SAY — Umarım öyle olmaz.

GELENCİK — Soyut'un kapanmasından çıkarak geliştirelim oturumu. Ne dersiniz?

SAY — Fiyat artışları özellikle dergi ve kitap yayımını etkiledi. Edebiyat dergilerini özellikle etkiledi. Etkileyecek de.

TİMUROĞLU — Öyle pek yankı uyandırmadı. Soyut'un kapanması.

GELENCİK — Oysa Yeni Ufuklar kapandığında ne kadar çok «ah, vah» eden çıkmıştı. Kendilerini derginin kapanmasından sorumlu tutan yazarlar bile olduydu.

TİMUROĞLU — Şunu söyleyeyim ki demokrat, liberal bir dergiydi Soyut. Bence aylık bir çeşit antoloji gibiydi. Her türün derlenmesinden oluşan bir antoloji gibiydi. Çevirilerle Batı'dan bazı şeyler aktarmaya da çabaladı. Ünlü imzaların birçoğu Soyut'ta görünmektan kaçınmamıştır. Yazı sıkıntısına düştüğü için kapanmadı Soyut.

SAY — Yeni Ufuklar da yazı sıkıntısı yüzünden kapanmamıştı. İki derginin de kapanma nedeni ekonomiktir. Vedat Bey'e de Dr. Bahar'a da ekonomik bir yük haline geldi dergileri. Uzun zaman katlandılar buna. Sonunda katlanamayacak hale geldiler.

GELENCİK — Yanlış hatırlıyorsam, Yeni Ufuklar kapandıktan sonra kimi yazarlar, «Biz yazsaydık, destekleseydik kapan-

mazdı dergi...» gibi sözler etmişlerdi. Bence biraz haksızlık ediyorlardı kendilerine. Bir edebiyat dergisi için en acıklı son, yazısızlık yüzünden kapanmaktır.

TİMUROĞLU — Türkiye'de ilerici bir edebiyat dergisi çıkarmak güç iş doğrusu. Kapitalist üretim ilişkileri içinde bir meta üretirsin. Kapitalist üretim ilişkilerine uymak zorundasındır. Ürettiğin meta ise öyle pek aranan bir nesne değildir.

GELENCİK — Evet. Görülen odur ki Türkiye'de ilerici edebiyat dergileri öteden beri hep bir kişinin maddi ve manevi fedakârlığı ile çıkmıştır. Fedakârlığın sonucu gelince derginin de sonu gelmiştir. Edebiyat dergisi çıkarmak, kişisel bir iş, amatörece bir iş olmuştur. Türk Dili gibi bir kuruma veya derneğe dayanan dergiler birer ayradır. Konumuzun dışında kalıyor onlar.

TİMUROĞLU — Sorun şudur : Türkiye koşullarında bir edebiyat dergisinin kendi başına yaşayabilmesi için ne yapılmalı? Edebiyat dergisi çıkarana Türkiye koşullarını kendilerine uygun hale getiremeyeceklerine göre, nasıl davranmalılar, neler yapmalılar? Oluşum Dergisinde de dergilerden söz ediliyordu geçen ay. «Dergiler kitapların gerisinde kalmıştır. Okur aşmıştır dergileri» gibi bir görüş dile getiriliyordu Derginin başyazısında.

SAY — Bu görüş yanlış değil. Ama son yıllar için geçerli 1960'tan önce genellikle yalnız edebiyat dergilerinde soluk alıp verebiliyordu düşün yaşamı. Ama biliyoruz ki edebiyat dergileri için elverişli diyebileceğimiz baskı dönemlerinde de edebiyat dergileri batıp batıp çıkmıştır.

GELENCİK — Özellikle 965'ten sonra çok canlanmıştır düşün yaşamımız. Ama şunu da kabul etmek gerekir ki düşün yaşamımız

bugün bile daha çok çeviri yapıtlarla besleniyor. Hızlı bir akartarma dönemi yaşıyoruz. Darwin'in 110 yıl sonra çevrildiği, Marx'ın Kapital'inin tümüyle hâlâ çevrilmeyeceği bir ülkede olağan bu. Bir yandan da her alanda kitap yazımının arttığını görüyoruz. Kitap okuru artmıştır Türkiye'de. Ama edebiyat dergisi okuru pek artmamıştır. Edebiyat okurlarının bir kesimi de başka konulara ilgi duymaya başlamıştır, başka konulara kaymıştır.

TİMUROĞLU — Politikaya ilgi çok artmıştır ülkemizde. İyi bir belirtidir bu. Yalnız, bu ilgiyle birlikte bir çeşit nihilizm de gelişmiştir. Bazı çevrelerin edebiyatı küçümsediğini görüyoruz örneğin.

SAY — Genellikle doğru bunlar. Ama unutmayalım ki 15 baskı yapan şiir kitabı da var bugün. Nâzım'ın yapıtları durmadan satılıyor. Yaşar Kemal'in romanları durmadan yeni baskılar yapıyor. Ama edebiyat okurunun daha az arttığı da doğru. Gene de artmıştır edebiyat okuru. Koşullara bakıp karamsarlığa kapılmak yanlış bence.

GELENCİK — Say haklı. Timuroğlu, sorunu koymuştu. «Nasıl bir edebiyat dergisi isteniyor bugün?» Soru budur. Bugünün Türkiye'sine uygun bir edebiyat dergisinin tek başına varlığını sürdürmemesi için herhangi bir neden olmamak gerekir.

TİMUROĞLU — Sözlerinden şu sonuç da çıkıyor: Yeni Ufuklar ve Soyut bir bakıma günümüzün isterlerine uygun düşmedikleri için kapanmışlardır.

GELENCİK — Evet. Günümüzün isterlerine uyarlanamazsa Türkiye Yazıları da kapanır.

SAY — Artık eski diyebileceğimiz «edebiyat dergisi anlayışı bırakılmalı. Eski deneyimler değerli elbette. Ama yetersiz.

TİMUROĞLU — Özellikle son yıllarda kapanmış bütün edebiyat dergileri iyice incelenmeli. O dergilerde çok değerli yazılar, şiirler yayımlanmıştır. Hepsinin edebiyatımızın gelişimine katkısı olmuştur elbet. Ama oturumumuzun şu noktasında onları «günümüz koşullarına uyarlanamamış, günümüzün isterlerini karşılayamamış» birer olumsuz örnek saymamız gerekiyor.

GELENCİK — Evet. Ama böylelikle yalnız şu sorunun yanıtı bulunur: **Ne yapılmalı?** Bu yanıtla yetinilemez. **Ne yapılmalı?** Bu soru da yanıtlanmalıdır. Yanıtı daha güçtür bu sorunun.

SAY — Şöyle bir anımsayalım o dergileri. Adlarını saymak gereksiz. Nedir o dergilerin ortak özellikleri?

TİMUROĞLU — O dergilerde şunu görüyoruz örneğin: İster ısmarlanmış olsun, ister dergiye gönderilmiş olsun, birtakım yazılar uygun görülen bir biçimde sıralanır. Genellikle yapılan iş her ay eldeki yazılardan bazılarını seçip sıralamaktır. Özel sayılar dışında konu birliği, belirli sorunları sistematikli vurgulama vb. pek görülmez.

GELENCİK — Bunun anlamı o dergilerin uzun süreli birer yayın programı olmamasıdır. Ama, bir edebiyat dergisinin uzun süreli bir programı olmalıdır demek, sorunu çözmez. Uzun süreli bir program maddi koşullar bilinmeden yapılamaz. O dergileri çıkarmış olanlar böyle bir program yapmaya çalıştılar mı, bilmem. Onlar daha çok bazı varsayımlara dayanmış görünüyorlar. Varsayımlarının yanlış olduğunu söylemek gerekiyor.

SAY — O dergileri incelemekle de yetinilemez öyleyse. Onları çıkarmış olanlarla da görüşmek gerekir. Neyi, neden, ne için, nasıl, kimlerle yapmaya çalıştılar? Bunları bilmekte de yarar var.

TİMUROĞLU — Elbette. Onların yaşanmış deneyimi değerlidir.

GELENCİK — Burada bir noktaya değinmekte yarar var sanırım. Soyut, on yıl, Yeni Ufuklar ise yirmi yılı aşkın bir süre yayımlanmıştır. Demek ki o dergiler, uzun zaman günün isterlerine kar-

şılık verebilmişlerdir. Bunu başaramayıp ancak bir iki yıl yaşayabilmiş dergiler de var. Adlarını andığım iki dergi için «kendilerini yenileyememişlerdir» demek uygun görünüyor. Onları yalnızca olumsuz bir örnek gibi görmek yanlıştır bu yüzden. Onları çıkarımlara dayanmış olsalar bile, varsayımları önceleri doğrudur. Olumlu sonuç vermiştir.

TİMUROĞLU — Bu noktaya değinmene sevindim. «Olumsuz örnek» dediğimden beri ben de sözü buraya getirmek istiyordum. Bir edebiyat dergisi için on yıl uzun bir zamandır. Yirmi yılı aşmak büyük bir başarıdır.

SAY — «Olumsuz örnek» sözünün hangi amaçla kullanıldığı çok açık. Olumsuz, soruyu yanıtlamaya yarayan örnek anlamına kullanıldı. Ama bunu yanlış anlayanlar da olabiliirdi.

GELENCİK — Şimdi kendi durumumuza gelelim. Biz de bazı varsayımlara dayanıyoruz. Başka türlü de olamaz.

SAY — Ama varsayımlarımızın doğru olup olmadığını araştırmaya çalışıyoruz.

TİMUROĞLU — Evet. Elimizden geldiği kadar yapmaya çalışıyoruz bunu.

SAY — O dergilerin başka ortak özellikleri nelerdi?

GELENCİK — Ünlü imzalar hiç birinden eksik olmamıştır denebilir.

TİMUROĞLU — Demek ki ünlü imzalar yetmiyor bir edebiyat dergisini yaşatmaya. Bundan, edebiyat dergileri ünlü imzalardan kaçmalıdır sonucu çıkmaz elbet. Ama bir edebiyat dergisinde ünlü imzaların yeri ne olmalıdır diye sormak gerekiyor.

GELENCİK — Burdan şu sonuç da çıkıyor: Ünlü imzalar edebiyat dergilerine baskı uygulayamazlar. Çünkü varlıkları gereklidir, iyidir, ama zorunlu değildir. Güzel bir şey bu. Çünkü ünlü imzaların edebiyat dergileriyle demokratik ilişkiler içinde olmaları gerekiyor demektir.

SAY — Ayrıca, ünsüz imzalardan korkmanın yersizliğini de koyuyor ortaya.

GELENCİK — Peki, ünlü imzalar neden etkilemiyor bir edebiyat dergisinin geleceğini?

TİMUROĞLU — Sorunu ilginç buldum. Bence, ünlü imza'nın ne olduğu üzerinde durmalı biraz. Genel olarak, edebiyat alanında, ünlü imza, gerçekte zaten dar olan bir çevrede adı duyulmuş yazar veya şairdir. Türkiye koşulları için geçerli bu sözüm. Oyle ünlü ozanlar var ki örneğin, bir tek kitabı bile ikinci baskı yapmamış. Bütün kitapları toplam beşbin bile satmamış. Bu onların şiirleri değerlidir, kötüdür anlamına gelmiyor. Ama edebiyat alanında ün bir bakıma bu değildir ne nedir?

SAY — İşte bunun içindir ki seslendiği çevreyi genişletmeyi amaçlayan bir dergi için zorunlu değil ünlü imzalar. Ama gereksiz de değildir ünlü imzalar. Varlıkları iyidir, yararlıdır.

GELENCİK — Bu tanıma uymayan ünlüler de var. Timuroğlu «genel olarak» dedi zaten. Ama buna uymayan ünlü imzalar parmakla sayılabilir Türkiye'de. Ben bir edebiyat dergisi için onların da zorunlu veya çok gerekli olduğunu sanmıyorum?

TİMUROĞLU — Neden?

GELENCİK — Onların ününün edebiyat dergileriyle ilgilenen çevreyi genişlettiğini gösteren herhangi bir belirti yok. Sonra, edebiyat dergilerine ilgi onların romanlarına, şiirlerine vb. duyulan ilgiden farklıdır. Onun temelinde edebiyat sorunlarına vb. duyulan ilgi vardır. Onların yapıtları yetmez böyle bir ilginin doğmasına. Ama belirli bir etkisi oluyordur onların da herhalde.

SAY — Ünlü imzaların bu sözlerimizden alınacaklarını sanmıyorum. Çünkü edebiyat dergilerinin çevresini genişletmeye çalışmak, onların ün çevresini de genişletmeyi istemek, bunun için çalışmak demektir. Ünlü imzaların da sorunudur bu.

TİMUROĞLU — Elbette. Hangi ünlü ozanımız, yazarımız istemez yapıtlarını daha çok kişinin okumasını?

GELENCİK — Küçük oturumun sonuna geldik.

TİMUROĞLU — Ve burada bir sonuçta daha varmış olduk: Ünlü imzalar edebiyat dergilerini desteklemeye önem vermekten geri kalmamalı. Çünkü edebiyat dergilerinin sorunları gerçekte onların da sorunlarıdır.

inceleme

Nazım Hikmet'in Evrenselciliği ve Azerbaycan⁽¹⁾

Gedir İsmayilov

Bildiğimiz gibi gerçek büyük sanatçı, ulusal tabanına; halkının yaşayışına, geleneğine bağlıdır hep. Nazım Hikmet böyle bir sanatçı. Bütün yapıtları, öz suyunu, Türk halkının yaşamından, değerlerinden, göreneklerinden almıştır. Bu ulusallığın yanı sıra, içerdiği ileri toplumsal ülküler, erdemli insanlık, evrenselcilik, ışıklı ve kavgacı gerçekçilik, Nazım Hikmet'in sanatını tüm insanlığın boyutlarına ulaştırır. Çağımızın en seçkin yazarlarından olan Nazım Hikmet'in ulusal sınırını aşarak yetmişden çok dile çevrilip bütün dünyaya yayılması, seville seville okunması bunun sağlam bir kanıtıdır.

Geniş yaratıcılık ufkuyü çeşitli türlerde yazan ozanın yapıtlarındaki olayların yeri tüm dünya, kişileri ise halklardır. Bu açıdan Nazım Hikmet, döneminin en büyük evrensel ozanıdır. Hangi yapıtını alırsak alalım, onun bütün halklara yönelik bu sıcak sesini duyarız. Nazım Hikmet, yaşamı boyunca bütün halklara sevginin, dostluğun, aydınlığın, güzelliğin anlamını söyledi. İnsana, insanlığa, ilerici güçlere sevgiyle; sömürücülere, savaş kıskırtıcılarına tiksinierek söylenen bu yüce ezgi hiç bitmeyecek. Çünkü, bu yapıtlar, haklı olarak yenilikçi, devrimci dünya yazınının hiç unutulmamacak, ölmeyecek örnekleridir.

«Bütün Eserleri» adıyla Sofya'da yayımlanan sekiz ciltlik derlemeye yazdığı önsözde, ozan, şunları diyor: «Bu kitabın yazarı yüreğini, kafasını, kalemینی, boydan boya ömrünü halkına vermiş olmakla övünen sıradan bir Türk şairidir. Öte yandan bu şair, adı coğrafyası, ırkı milliyeti ne olursa olsun millî bağımsızlık, sosyal adalet, barış için dövüşen her halkın bu uğurdaki savaşlarını şiirlerinde övmüştür.» (2) Bu amaç, son yıllarda yazdığı «Orası» şiirinde oldukça ustalıklı, çok güzel bir deyişin örneğini verir. Ozan, şiirin başında bütün ırkların dost halkları diye seslediği ulusları, yürekten selamlayarak azlıklarına çokluklarına, tanımınıp tanınmadıklarına, yurtlarının iklimine, yaşama düzeylerine bağlı olmayarak hepsini büyük bir dostlukla sevdiğini bildirir :

.....
Saygıyla, şefkatle, bahtiyar, severim sizi.
Ne birbirinizden üstün,
ne birbirinizden aşağı,
gönlümün tahtında yanyana oturursunuz.
.....
hepiniz, hepiniz
tek dalda tek şeftalimsiniz.
Saygıyla, şefkatle, bahtiyar severim sizi. (3)

Bir inceleme yazısının dar oylumu içinde Nazım Hikmet'in zengin sanat dünyasını sınırlara almak, oradaki ülkeleri, ulusları, insanları böylesi örneklerle seslendirmek olanaksız. Üstelik, ozanın incelemecileri, bu konu üzerine gereken bilgiyi vermiş, bizleri yeterince aydınlatmışlardır. Bu yönden, E. Babayev, L. Alkayeva, H. Kamilov'un yapıtlarını özellikle belirtmek gerekir.

Nazım Hikmet, 1920'lerden başlayarak, yaşamı boyu, uygarlık öncülerimizle sık sık ilgi kurmuştur. Şiirimizin atası Resul Rıza'dan genç kuşağın güçlü sözcüsü Fikret Goca'ya dek ozanlarımız bu yüce yazarı, bu kavga adamını büyük bir coşkuyla izlemiş-

Akdeniz

Ol rivayet şöyledir ki;
Dünyanın çocukluğu
kıyısında geçmiş Akdeniz'in

Bilirim en güzel mavi :
Akdeniz'in

Ondan böyle denilir ki;
Bütün karanlıkları yarıp
aydınlığa çıkan sular Akdeniz'in

Bilirim en güzel mavi :
Akdeniz'in

Ve sözün tamamına varıp derler ki;
En hovarda aydınlık
ve en eski yalnızlık Akdeniz'in

Bilirim en güzel mavi :
Akdeniz'in

Nurer Uğurlu

lerdi. Nazım Hikmet'in çoğu oyunları sahnelenmiş, yazınsal eleştirimizde yaratıcılığına ilişkin çok sayıda yazı yayımlanmıştır. Böylece, Nazım Hikmet'in savaşımçı yaşam yolu, görkemli ustalığı yazınımıza, güzel sanatlarımızın her dalına, şiirimize, eleştirimize, tiyatromuza, sinemachğımıza, müziğimize, resmimize yansımış; sanatsal gelişmemizin bir parçası olmuştur. Görüldüğü üzere, Nazım Hikmet'in Azerbaycan'la ilgisi her yönlü olduğu gibi geniştir de. Bu nedenle, biz ozanın ancak cumhuriyetimizi konu alan yapıtlarından söz edeceğiz.

Ozan, Azerbaycan'ı derin bir dostlukla seviyordu. 1927'de ilk kez Bakü'ye gelen Nazım Hikmet, bu yıllardan önceleri de Azerbaycan'ın başarılı yürüyüşünü yakından izlemişti. Ozanın şiirlerini kapsayan ilk yapıtı «Güneşi İçenlerin Türküsü» 1928 yılında Bakü'de yayıma girer. Nazım Hikmet'in toplumsuluğunu kuran, uğrunda savaş veren doğu halklarına duyduğu saygıyı somutlandıran bu yapıtta, Azerbaycan'a değinen şiirleri daha bir ilgi çekicidir.

Hayzuran

Hayzuran gömütlüğünde güller
Baktım da hep yediveren.
Daha dün bir ihtiyar gömüldü,
Cezaevinde ağıyla öldürülen.
Hayzuran gömütlüğünde güller
Gün batıya döndü mü
İpil ipil ürperirler.

Hayzuran gömütlüğünün yerinde
Azamiye Mahallesi var gayrı,
Yolları, yapıları bakımlı.
İmamâzam Ebu Hanife
Büyük sevgi duyardı Ehlibeit'e,
O yüzden zindanlara atıldı.

Oy Hayzuran, Hayzuran!
Suçsuzlara yandaşlıktan
Binbir kıyınca uğrayan,
Gariplere kardaşlıktan
Prangalara vurulan,
Doğrularda yoldaşlıktan
Aşına ağı katılan
İmamâzam Ebu Hanife
Nerededir günümüzde?

Canım ciğerim iki gözüm,
Bir sünnileri düşünüyorum,
Bir alevileri durup durup,
Bu kavga ne oluptur ne olup?
Yunus'layın tün-ü-gün
Derinden «göynüyor özüm».

Osman Numan Baranus

Devrimin ilk yıllarında yurdumuzun gücünü, yüceliğini sözeştiren usta ozanlar, Bakü'yü her şeyden önce Sovyetlerin Kafkasya'daki korunağı, büyük endüstri odağı, tükenmez kara altın kaynağı olarak görüyorlar, petrol emekçilerinin ilk başarılarını dile getiriyorlardı. Sovyet şiirinin yeniden doğduğu böyle bir dönemde endüstrileşme, işçi konusu, toprağın derin katlarından petrol çıkaran emekçi ellerin gücü, Nazım Hikmet için de esin kaynağı olacaktı. Özellikle, başkntemizin Sovyetler Birliği'ndeki önemini çok iyi değerlendiren ozan, büyük bir övgüyle bunu şöyle vurguluyordu:

Düşünen beyni Moskova ise ülkenin
Taze kan dağıtan kalbidir Bakü! (4)

Ozanın bu dönemde yazdığı «Nefte Doğru», «Nefetin Cevabı» gibi şiirleri bugün de öz değerlerini yitirmeyen başarılı örneklerdendir. Barışın, korkusuzluğun, güvenin; gelecek mutlu günlerin yaklaşmasını sağlayan yaratıcı emeğin türküsünü çağırır hepsi de. Bu şiirlerde, ozanın Bakü'ye ilişkin dizeleri sıradan duyumları aşarak düşünsel genellemelere ulaşır. Yurdunu ölümsüz bahar ülkesine döndüren Azerbaycan halkına duyulan bağlılık, yürek okşayan bir içsellikle, ağırbaşlı bir sevgiyle dile getirilir :

Pırl pırl yanan Bakü'nün karşısında ben
bir dağın dibinden
dağı seyreder gibi hayranım,
yıldızların altında tek başıma gider gibi
hayranım.

İçimde hiç durmadan koşmak,
yüksek sesle konuşmak,
haykırmak arzusu var!...

Yağlı paltarlı, kara gözlü işçilerle öpüşüp,
Bakü'nün mukades toprağına yüz üstü düşüp,
avuçlayıp nefti siyah şarap gibi içmek
istiyorum! (5)

Geniş dünya görüşü olan Nazım Hikmet, petrole başvurup «— Sen bilirsin ki, biz alınımızın te-riyle ve ölen ustamızın ölmeyen gözleriyle yeni bir dünya kurmak isteriz.» diyerek gelecekteki ilerleme ve gelişmede petrol kenti Bakü'nün önemini çok iyi bilmekteydi. Bu petrol, ülkenin büyük kuruculuk işlerini, dev tasarılarını uygulamaya geçirmek için vazgeçilmez bir kaynaktı. Bu açıdan petrolun gücünü çok iyi bilen ozan, ona, bütün halk adına şöyle sesleniyor :

İsteriz ki, kanınla sen
bereketli bir rahmet gibi besleyesin,
demir dağlara tırmanan azmimizin
yeşil filizli sarmaşıklarını...

İsteriz ki, uzak Sibirya köylerinin ışıkları
zulmetli gecelerde kızıl lâleler gibi yansın
kanınla.

İsteriz ki, okşayalım dizimizin üstünde seni
yüz elli milyonun damarında!
İsteriz ki, dinleyelim barışın musikisini
yerin altından fışkıran fontanlarında!
İsteriz ki, okşayalım dizimizin üstünde seni
ışıklı kara saçları gibi Azer kızlarının.(6)

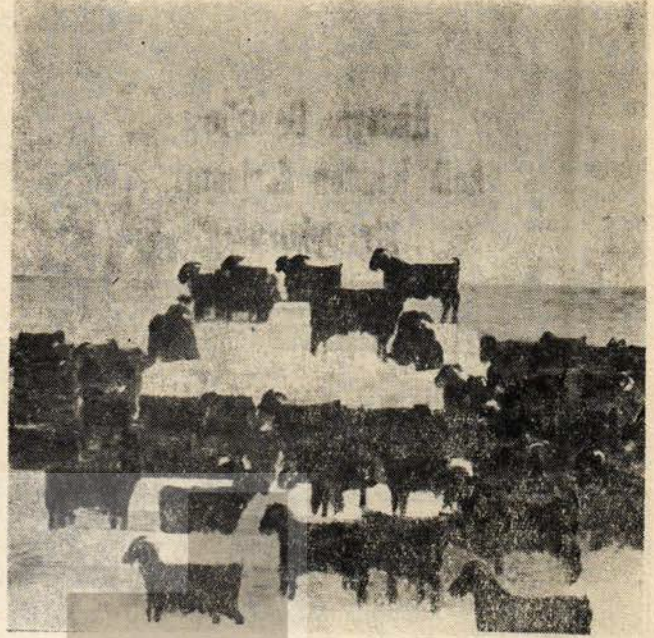
Bu şiirleriyle Nâzım Hikmet, Sovyet yazınında gözü pek Bakü petrolcüsünün yaşamını ilk kez kaleme alanlardan biri olmuştur. Aynı zamanda bu şiirler, Türk yazınının da işçi sınıfını konu alan ilk değerli ürünleridir.

Nâzım Hikmet 1928'de Türkiye'ye döndükten sonra da Azerbaycan'ı unutmuyor. O yıllarda Türkiye'de basılmakta olan ve geniş bir yaygınlığa ulaşan ilerici «Resimli Ay» dergisinin yapraklarında Azerbaycan'dan sevgiyle söz açar. Azerbaycanlıların becerilerine, birlikleşme yolunda gösterdikleri direnişe değinip petrol Bakü'sünü, onun yiğitlerini saygıyla anar. Bu bakımdan ozanın 1928'de Hopa Hapisanesi'nde iken Azerbaycan halkının ölmez oğlu büyük devrimci Eli Bayramoğlu için yazdığı «Bayramoğlu» şiiri ilgi uyandırıcıdır:

Mapushanedeyim.
Mapushane kalbimin
kanayan çıplak ayakları
ne zaman uzun bulsa yolunu,
hatırlarım bilmem neden
Azeri yoldaşım Bayramoğlu'nu (7)

Şiir, alçakça düzenlenmiş bir kıyımın kurbanı olan Eli Bayramoğlu'nun gece yarıcı herkes uykuda iken acımasızca öldürülmesini anlatır. Bakü'nün geçmişini iyi anımsayan ozan, girişte, kara kentlin kara taşlarını, yıldızların altında selvilikler gibi hisırdayan kara petrol kuyularını, kara topraktaki yağlı petrol birikintilerini, bir yükseklikte düz damlı taş dükkânların bağlı kara kapılarını gerçek çizgileriyle sergiler. Bundan sonra ana konuya doğru yönelir. Şiir, «gecenin dudağından kara lanet gibi kopan» kanlı olaya, faytonda elleri bağlı olarak oturmuş, ölüme götürülen Bayramoğlu'nun yazgısına doğru gelişir. Şiirini, «Ölümden öteye köy var mı?» sorusuyla bitirirken şunu söyler ozan bize: Ölüm, ne uğrunda ölüme gittiğini iyi bilen, ölmezleşen Bayramoğlu gibi yiğitlikle karşılanmalıdır:

.....
Kolunu bağlamışlar
kanadı kırık değil...
Gözünde toplanan
hıçkırık değil...
Gözleri ışık dolu
Bayramoğlu'nun... (8)

Duran Karaca : Susuzluk

Ozan, yurdunun, halkının bağımsızlığı yolunda canını veren Eli Bayramoğlu'nu hiç unutmamıştır. 1956'da yazdığı «Akçagayım Meşesinde» adındaki şiirinde de yaşamaya, ölüme ilişkin düşünceler yürütürken yine Bayramoğlu'nu anar.

Nâzım Hikmet, ikinci kez, 1957 yılında geldi Azerbaycan'a. Ozanın bu gelişi, «Bakü'ye Gidiyorum», «Otuz Yıl Sonra», «Gece Vakti Bakü» şiirlerini yaratır. «Bakü'ye Gidiyorum» şiirinde, Bakü'yü Aslı'ya kendisini Kerem'e benzeten ozanın sevinci sonsuzdur. Onun yüreği, gençliğinin mutlu anılarıyla dolu olan kenti yeniden görmek dileğiyle atar. Çünkü, otuz yıl önce, büyük dostlukla, sevgi dolu esinle dile getirdiği Bakü, ozan için, «Dost ellere bıraktığı yürek, İ için kaynağından içtiği su, kardeş sofrasında böldüğü ekmek» gibi değerlidir, kutsaldır. Üniversitede, okuyucularla yaptığı söyleşi de Bakü'den aldığı etkileri, duyumları, kentteki büyük değişiklikleri sevgi ile dile getiren ozan şunları söylemişti: «Ben bu günü ömrümün en bahtiyar anlarından biri sayıyorum. Tam otuz yıldır Bakü'yü görmemişim. Şimdi onu tanımak mümkün değil. Kökleri denizin diplerine inen burma meşelerini görmemişim. Günden güne çiçeklenen Sumgayıt şehri o zaman yoktu. O zaman bozkırdı. Şimdi ise... Ne kadar ileri gittmişsiniz. Siz, bahtiyarsınız. Ben, kendi ana Türkiyemi de böyle görmek istiyorum.» (9)

Nâzım Hikmet, yazınımızın, güzel sanatlarımızın gelişimini büyük bir ilgiyle izliyor, uygarlık yaşamımızı süsleyen bütün törenlere katılıyordu. Merkez basınındaki Azerbaycan sanatı, bu sanatın seçkin örneklerine ilişkin yazıları, bu yazılarda

söylediği değerli düşünceler derin bir bağlılığın belirtisidir. Ozan, «Samed Vurgun'a», «M. Refili'ye» başlıklı şiirlerinde de bu dostluğun içten, sıcağı dizelerini verir.

Azerbaycan'ı anayurdu gibi seven ozan, cumhuriyetimizin tarihsel değişimini özüyle yansıtan resimli bir yapıt düzenlemek dileğindeydi. Her resmin altına ona uygun şiirler yazacaktı. Sonra bunu çeşitli dillerde bastırıp bütün dünyaya yaymayı düşünüyordu. Ne yazık ki gerçekleşemedi bunlar. Nâzım Hikmet, yaşamının sonuna dek ülkemizi, halkımızı unutmadı. Ölümünden birkaç ay önce, doğumunun 60. yılı dolayısıyla düzenlenen gecede Azerbaycanlılara şu yürekten sözlerle sesleniyordu: «Canım, gözüm Bakülüler! Bakü'ye geldim dünya benim oldu. İnanın sizi her zaman

hatırlıyorum. Bakü, Azerbaycan, bilir misiniz benim için ne kadar azizdir? Benim gençliğim de, yaşılığım da Bakü'ye bağlıdır.» (10)

Nâzım Hikmet, «Toprak vatanım, nev—i beşer milletim» diyen evrensel duyguların güçlü yayıcısı, büyük yurtsever Tefik Fikret'in geleneğini geliştirmekle kalmadı. Evrenselcilikle yüğrülmuş görkemli sanatı, çağdaş Türk yazarlarına, bütün halkların öncü sanatçılarına yazında ulusallığın, evrenselliğin en güzel örneği oldu. Günümüz Türk yazarlarının, özellikle ozanlarının devrimci dünya görüşünü biçimlemedeki başarılarında, ulusal — evrensel değerleri içeren ustalıklarında Nâzım Hikmet'in özel bir payı vardır. Birçok dile çevrilererek dünya uluslarınca çok iyi tanınan Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Kemal, Fakir Baykurt ve başkaları, Nâzım Hikmet geleneğini başarıyla sürdürdüler ve yapıtlarıyla ulusal Türk yazınına evrensel boyutlar kazandırdılar.

«Şiirim kökü yurdumun topraklarındadır. Ama dallarıyla bütün topraklara, Doğuda, Batıda, Güneyde, Kuzeyde uçsuz bucaksız yayılan bütün topraklara, o topraklar üstünde kurulmuş medeniyetlere, büyük dünyamıza uzanmak istedim.» (11) diyen ozan kendisini bir şiir ağacına benzetiyor. Biz, kökleri yurt toprağının derinliklerine bağlı olan bu güçlü, bu ölmez şiir ağacının yalnız Azerbaycan'a uzanan tek bir dalından söz açtık. Bu dev ağacın bütün dünyaya yönelen dalları ise, kendi inceleyicisini gözlüyor.

Kısaltarak aktaran : Kaya Türkay

Kale İçinde

Şiir, coşku ve bileğimle kitaplar
Çekilip gittiler bir bir hayatımdan
Günlük telâşlar, kötü ilişkiler, koşuşturmalar...
Bir zamanlar Ant dağlarında
Vurulan bir yigidin anısıyla sarsılan kalbim
Terliyor sıtmalı bir hasta gibi şimdi

Ödenecek bonoların telâşıyla
Dün dolandım bu kaygılarla
İskelede, kaleiçi mahallesinde
Selçuklu sokaklarda;
Hüsnüyusuf lar ne güzel açmıştı
Az önceki gök gürültüsüyle
Yoksul evlerin ahşap verandalarında.
Kızlar geçti önümden
Şıdık terlikleriyle
Tay sağrılı kızlar
Kızlar ki, saçlarında bir dal yasemin
Ve iyot kokuları
Kızlar ki, memeleri, güneşli, mavi sularda

Kaçışan balıklardı.
Yaşam burda gürültüsüz, barışçıl ve sade
Çınarlar, meltemde şırıldayan yapraklarıyla
Kırlangıçlar voltada ışıklarıyla
Yaşlı surlar, ince kemerler, durgun palmyeler
Ve limon çiçekleri...
Yukarda kentte
Paralar, pazarlıklar, açık arttırmalar
Ve murat çıkurtuları
Karşımda görkemli, lácivert, toros dağları
İşte ilk kar düşmüş tepelerine
Ünlü sağnak yağmurları yakındır Antalya'nın
Ve sanırım ilk yağmurlarla çıkar postadan
Beklediğim şiir kitabı:
«Ne Yağmur Ne Şiirler»...

Metin Demirtaş

- (1) Edebiyyat Dil İncesenet, Azerbaycan SSR Elm-ler Akademiyası Heberleri, Edebiyyat Dil İncesenet Seriyası, S. 2, s. 15 - 22, Bakı, 1972.
- (2) Nâzım Hikmet, Bütün Eserleri, Cilt I, Sofya, 1967.
- (3) Nâzım Hikmet, Bütün Eserleri, Cilt II, S. 193, Sofya, 1967.
- (4) Nâzım Hikmet, Seçilmiş Eserleri, I. Cild, s. 72, Bakı, 1961.
- (5) Yine orada s. 77 (Nâzım Hikmet, Şiirleri 4, s. 34, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976)
- (6) Nâzım Hikmet, Seçilmiş Eserleri, I. Cild, s. 77, Bakı, 1961. (Nâzım Hikmet, Şiirleri 4, s. 34, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967)
- (7) Yine orada, s. 78. (Nâzım Hikmet, Tüm Eserleri, I. Hazırlayanlar : Şerif Hulusi - Asım Bezirci, s. 237, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976.)
- (8) Nâzım Hikmet, Seçilmiş Eserleri, I. cild, s. 79, Bakı, 1961.
- (9) Edebiyat ve İncesenet Gazeti, 19 Kasım 1957, Bakı.
- (10) Elm ve Heyat Dergisi, S. 2, s. 12, Bakı, 1966.
- (11) Nâzım Hikmet, Bütün Eserleri, Cilt I (Önsöz), Sofya, 1967. (Nâzım Hikmet, Şiirleri I, s. 11, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.)

inceleme

1940 - 1945 Arasında Edebiyata Çıkan Ozanlar

Ömer Faruk Toprak

Çağdaş şiirimizi inceleyecekler, İkinci Dünya Savaşı yıllarına, gerçekçi bir açıdan bakacak olurlarsa, tutucu çevreler ve yöneticilerle, keskin bir anlaşmazlık içinde bulunan ozanlar ile, bu açmazı göze alamıyan ozanlar arasında, kalın bir çizgi çekmek zorunda kalacaklardır.

1940'larda, yozlaştırılmış yönetime karşı kalemleleriyle baş kaldıran ozanlar, yolun ucunda görünmeğe başlamışlardı. Kerpiç gibi «vesika ekmeği» ile yetinerek, çok sıkıntılı ekonomik koşullar içinde geçiyordu aydın gençlik. Bu aydınlar kesiminden gelen ozanlara, baskının her türü gösterildi. Adım adım izlendiler, hücrelere, mapuslara atıldılar, yıllarca sürgün, yılarca işsiz ve yoksul bırakıldılar. İstedikleri, insanca yaşamak, ülkeye eşitlik, özgürlük ve iyi ekonomik koşullar gelsin içindi. Tek güçleri, kalemlerinde idi. Dizelerin içinden gelen seste, toplumcu ilkeler, yüreklerinde insancıl duygular vardı. Zaman zaman ezildiler kırıldılar ama, bükülmediler, düşüncelerinden dönmeyi denemediler. Diyalektik yöntemi görüşlerinin odak noktası yaptılar. 1940 - 1945'ten bu tarafa, şu kadar yıl geçti. Zorlukların bazıları yenildi, yeni zorluklar ortaya çıktı. Ama 1940 - 1945 arası, edebiyatımıza çıkan toplumca ozanların, son kırk yıllık şiirimizde önemli bir yer tuttuğunu, eskisinden daha çok aydın biliyor artık.

Geçen gün, genç bir yazar bana «1940 Toplumcu Ozan Kuşağı, kimlerden oluşuyor?» diye sordu. Bunun nedenini de şöyle açıkladı : «Bazı genç ozanlar, bizler de 1940 kuşağı içindeyiz» diyorlar. «Bu gençler, sosyalist gerçekçilik sınırı içinde, şiir akımını sürdürmeyi mi, zenginleştirmeyi mi önemli görüyorlar? Bu konuda ne dersiniz?»

Yanıtım şöyle oldu : «1940 Toplumcu Ozan Kuşağı deyimi, ayrı bir espri, ayrı bir anlam getirir. 1940 - 1945 arasında İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ülkemizde ağır bir baskı yönetimi vardı. Bu yönetime karşı durmak yürekliliğini göstermiştir bu ozanlar. Tarihsel bir olgudur bu. Daha sonra 1945'ten sonra biçimsel de olsa demokrasiye giriş dönemi başlamış, sendikalar örgütlenmeye geçmiş, çok partili yaşam savaşımına girişilmiştir. 1940 - 1945 arasında sol, küçük bir toplulukla da olsa, baş kaldırmıştır. 1945'ten sonra, sol, légal plânda kendini kabul ettirme evresine girmiştir. Bu konum içinde, İkinci Dünya Savaşı yıllarında şiiri-

mizde adlarını duyuran, sosyalist dünya görüşüne yaslanan ozanlar, yaşlarına göre şöyle sıralanır : Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Fethi Giray, Suat Taşer, Mehmet Kemal, Ömer Faruk Toprak.

Sonraları edebiyata çıkan ya da bu akıma katılan bir dizi ozan daha vardır: (Ceyhun Atuf Kansu, Enver Gökçe, Arif Damar, Ahmet Arif, Attilâ İlhan, Can Yücel, Şükran Kurdakul, Hasan Hüseyin ve daha başkaları). 1940 kuşağının, toplum ve şiir anlayışını sürdüren, geliştiren ozanla-

Duran Karaca : Ana

rın, yazınımıza büyük katkıları olduğunu, şimdi artık kimse yadsımıyor. Nâzım Hikmet ile 1940 topluncu şiir kuşağı arasında yer almış, adları unutulmaması gereken Ercüment Behzat'ı, İlhami Bekir'i burada anmak gerekir.

Şöyle belleğimi yokladığım zaman, 1940 kuşağı içinde, adları anılacak bir dizi ozan daha vardır diyorum : Suavi Koçer, Suphi Taşhan, Fuat Ofşin, Behiç Atabek, Sabri Soran, Hasan Basri (Çaloğlu), Sefer Aytekin, Halil Aytekin. (Bu iki kardeş, daha çok öykü türünde parlamışlardır).

O dönemden rahatça geçip, bugün Marksist diyen ozanlar da var. Şiirlerine bakıyorsanız, idealist felsefeden kaynaklanmış dizelerle yüklü şiirler. Oysa bir ozan için, yargıya nasıl varacağız? Yapıtlarına bakarak değil mi? Kitaplarını okuyunca görülüyor, düşünce yapıları «idealist felsefe» den çıkmış, biraz «sosyal demokrat».

Her yanı ile bilimsel bir çekirdekten gelen, büyük bir örnek var karşımızda : Dünyanın dört bucağında şiirleri bilinen, kitapları çevrilip yayınlanan büyük bir ozan var. Nâzım Hikmet'in yaşamına bakınca ve bu yaşamın yansıdığı şiirleri okuyunca, ilerici bir ozanın dünyaya nasıl baktığı açık seçik görülüyor.

İşte böyle bir açıdan bakınca, 1940 ile 1945 arasında edebiyatımıza çıkan ozanların sesi, bir bakıma ilk kez duyulan bir sestir. Belki bin yıllık şiir geleneğimizin özündeki «baş kaldıran» bir sesi getiriyorlardı. Çünkü büyük şiirin özündeki «yazgıyı» yıkararak, yerine «inancı» getiren bir şiirdi. Nâzım Hikmet'ten farklı bir söyleyişleri, hatta doğaya farklı bir bakışları vardır denebilir. Dokuz, on kadar ozan, yaşadığımız sancılı dönemin içinden, ge-

lecek günlere, ayrı ayrı ses tellerinden dizeler söylüyorlardı. Aynı yıllarda, aynı doğrultuda bir bölük topluncu ozan, böyle bir arada, ilk kez görülmüyordu. Bundan dolayı, 1940 kuşağı deyince, onlar akla geliyor. Toplumcu şiirin ilk temsilcileri kimlerdir, diye sorulunca, onların adları sıralanıyor.

Elbette 1940 kuşağı, salt onlardan oluşmuyor. Garipçiler, şirde biçimsel öğeyi ilk plânda tutan daha bir kaç grup ozan var. Onların ayrı şiir yapıları için değerlendirmeler yapılıyor, yapılacak daha. Ama 1940'da sosyalist düşünceden kaynaklanan ozanlar denince, akla Dinamo gelecek, Ilgaz, Irgat, Kadir gelecek, Akıncıoğlu, Taşer, Toprak gelecek.

1940 - 1945 dönemini yaşamayanlar, yakından görediler, açık seçik bilmezler. İlk, o zamanın toplumsal, ekonomik koşullarını, kültürel olanaklarını incelemek, ona göre değerlendirmelere gitmek gerekir. Son günlerde yayınlanan «Edebiyatımızda 1940 Kuşağı» inceleme - antoloji kitabı, doğru'lar yanında, bir takım yanlışları, hatta abartmaları da beraberinde getirdi. Genç incelemecinin düştüğü yanlışlara ve eksik değerlendirmelere bakarsak, ozanların bazı şiir kitaplarını hiç görmediği ya da okumadığı hemen anlaşılıyor. Bu, şundan doğuyor: henüz, incelenen dönemin toplumsal koşullarına bakılmadan, bir iki ozanın yanı tutularak, şiirlerle şöyle bir göz atılıyor. Genç incelemeci kolayca etki altında bırakılıyor. Ozanlar, nereden gelmişler, gördükleri baskılar, şiirlerine nasıl yansımış? Bunlara bakılmamış pek. Böylece yanlış sonuçlara varılmış.

Burada bir nokta daha açıklığa kavuşturulmalı. Niçin 1940 - 1945 arası dedik? Çünkü İkinci Dünya Savaşı yıllarında bugünkünden biraz farklı bir baskı uygulaması vardı. Sayıları bir kaç yüz rakamının içinde bulunan Türk solcuları, hele bunların içindeki ozanlar, yazarlar, faşizme karşı duran kişilerdi. İnönü, en çok ozanlardan, yazarlardan çekiniyordu. Etki alanı çok dar sanılan şiirleri yayınlamamak için her çareye baş vuruyorlardı. Biraz daha geniş alanı olan gazeteleri bırakın, küçük sol dergileri çıkartmamak için bütün önlemleri alıyorlardı.

İşte bu İkinci Dünya Savaşı yıllarında, bizler yirmi dört saat adım adım izleniyorduk. Sabahları erkenden, evimizin karşısında ya da yakınındaki bir kahvede sivil izleyiciler görevlerine başlıyorlardı. Nereye gidersek, peşimizden yürüyorlardı. Bazen nöbet değiştiriyorlar, sabahki görevli, öğleden sonra başkasına devrediyordu izleme görevini. Bu uygulama beş altı yıl sürdü. Yani biz toplumcu ozanlar, kesintisiz altı yıl «gözaltı» yaşamı sürdük. Her saatimiz, polis raporları ile dosyalara girdi. Bundan dolayı, yayınladığımız dergiler düzenli çıkmadı, kitaplarımız uzun aralıklarla gün ışığına çıkabili.

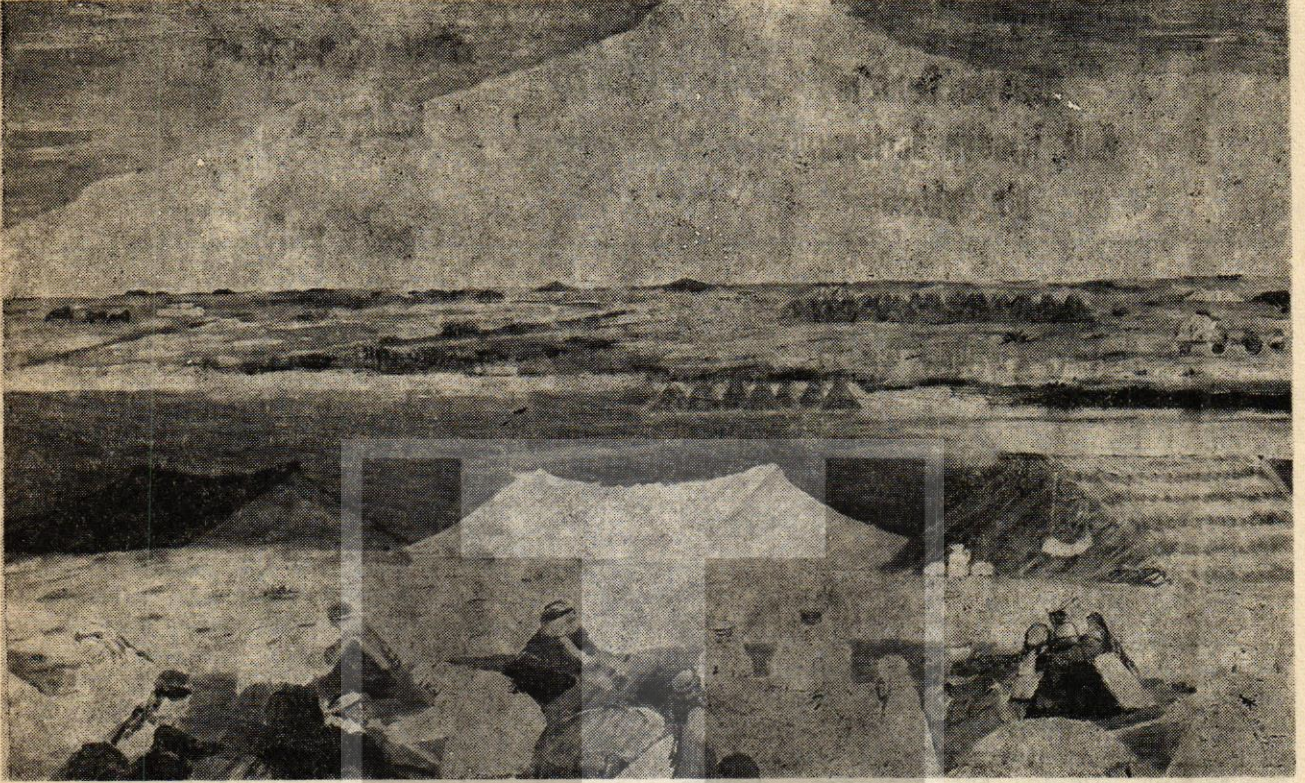
Kösnül Sevgi

Benim gönlüm hep sendedir, anımsarım.
İlk görüşümdür ceren isimli dükkânı.
Gümüşçünün önünde iki sevgili bekler,
Menekşe kokusudur duyduğum bayram sabahı.
İçilen çaylar ve sevgiler hep yarım.

Onbire doğru bir telefon umarım,
Kulübede çocuktur kulaklığa ulaşan.
Her görüşmemiz birleşmeydi, şimdi
Kumrunun gölgesidir kaldırırma yapışan.
Benim gönlüm hep sendedir, anımsarım.

Elimde değildir, çünkü, sen unutsan,
Kumrunun gölgesidir kaldırırma yapışan.

Ali Cengizkan

Duran Karaca : Tumlu'nun Yazılarında Ekmek Atanlar.

İkinci Dünya Savaşı bitince, Türkiye biçimsel Demokrasi denemesine yaklaştı. Sol parti ve sendika kurma izni vermiş gibi göründüler. Gerçekten de bazı sol parti ve sendikalar kuruldu. (Şefik Hüsnü ve Esat Adil'in kurdukları sosyalist partiler gibi). Sıkı denetim altında dört - beş ay yaşatıldılar. Örgütlenmenin başlangıç evresinde, yasa dışı buyruklarla kapatıldılar. Bir süre gene suskunluk oldu. Sonra yenileri kuruldu. 1946 sonuna doğru izleme yöntemi değiştirilmeğe başlandı. Ozanları tek tek izleme yerine aralarına «edebiyat polisleri» sokulmağa çalışıldı. Bazı yazarlar hem edebiyatçı, hem polistiler. Bunlar dergilere, antolojilere kadar işleyerek, şu ozan alınmasın, şu şiir konulmasın biçiminde etkili oluyorlardı. Örtülü bir sansür uygulattırıyorlardı.

1940 - 1945 döneminin yasalarında, demokratik olmıyan pek çok madde vardı. En ünlüsü (Polis görev ve yetkileri) yasaının 18'inci maddesi idi. Bu maddedeki hükme göre polis memurları gördüğü gerek üzerine, istediği yeri ya da kişinin üzerini arayabiliyor ve gene istediği kişiyi gözaltına alabiliyordu. Bu maddenin kaldırılması için 1945

ile 1950 arasında aydınlar ve bazı partiler savaşım verdiler. En sonunda İnönü'nün bir buyruğu ile 18. madde kaldırıldı.

1940 - 1945 arası, Türk yakın tarihinin en başkılı dönemlerinden birini simgeler. O zaman, toplumcu ozan olmak, gerçekten bir yürek işi idi. Çünkü arkalarında (bugünkü gibi) geniş bir sol aydın ve işçi kütlesi yoktu. Hem karanlıkta, hem yapayalnızdık. Bir ülkede çok ağır baskı koşulları olabilir. Ama onun karşısında sol, güçlü örgütlere sahip ise, savaşımın koşulları çok başka olur. Bugün bazı sol aydınlar bile 1940 - 1945 arasındaki çetin savaşımı anlamakta güçlük çekiyorlar. Bizler de anlatmakta zorluk çekiyoruz. Daha sonra, yazıldıkça, daha iyi anlaşılacak bu dönem. Aralıksız altı yıl gözaltında yaşadık. Bu arada aylarca, hücrelerde yatıldı, yıllarca sürgünlerde yoksul yaşanıldı, mapus damlarında ayaklarda prangalar eskitildi. Bugün çok kimsenin bilmediği adsız devrimciler toprağa verildi.

Şimdi devrimci genç ölümler önünde saygı duruşundayız.

deneme
Yalan Dünya
Ömer Naci Soykan

Dünya niçin yalandır? Ne zaman ve kimin için yalandır? Yalan olmyan dünyalar da var mı? Kimlerin dünyalarıdır bu gerçek dünyalar?

Yalan dünya kavramı dilimize türlü biçimlerde yansımıştır. Biz bakış açımızı dildeki bu yansımalar üzerine kuruyoruz.

Ağanın kızına sevdalanıp murat alamıyan çoban Mehmet yakınıyor:
Sevdim de alamadım
hey gidi yalan dünya.

Yakınma başkaldırıya varamıyor, tersine bir başeğme var bu sözlerde. Düşman güçlüdür çünkü. Başkaldırırsa işi bitik, bunu biliyor. Önünde örnekleri var: «Yalan dünya, yaktın beni!» Dünya yalandır, ama onu yakabiliyor. Onu yakan, neden dünyadır da, sözgelimi, ağa, candarma... değildir. Burada halkın soyutlama yeteneğini görüyoruz. Dünya, tek tek düşmanları bir başlık altında toplıyan bir simge adı. Ama dünya, aynı zamanda canlı bir varlıktır, bir nesnedir. Nitelikleri de hep olumsuzdur: «Vefasızdır.» «Dibi deliktir.» «Dünya varlığına güvenilmez.» «Sultan Süleyman'a bile yâr olmamıştır.» ... Hep ezilen, horlanan, dert çeken halk için dünya «vefalı» ve güvenilir olabilir mi hiç?

Şu yalan dünyaya geldim geleli

Bir bağ dikip meyva yetiremedim ,diyen o değil midir? Dünyanın kendisi için nasıl bir yer olduğunu yine ona söyletelim:

Meğer dünya ne dâr imiş
dert çekmesi pek zor imiş.

Bu «dâr ü dünya», yabancısı olduğu dünya kendi dünyasıdır. O, kendi dünyasına yabancılaşmıştır, yabancılaştırılmıştır. Yabancılaşma, onun dünya ile ilişkilerinin sağlıklı olmayışından, ters işleyişindedir. Nedir, bu terslik, bu sağlıksız ilişki? Tarlayı o eker, o biçer ama ekin başkasının ambarlarını doldurur. Neden? Çünkü tarla başkasınındır. O üzerinde doğup büyüdüğü, teriyle ıslattığı bu topraklarda, bu dünyada hiçbir güvencesi olmyan bir «kiracı»dır. «Kira bedelini» de alın teri ya da kanıyla öder. Onun bu topraklar, bu dünya ile bağı tek yönlüdür. Hep kendinden verir, ama dünyadan alabildiği yalnızca onun dünyaya verdiğini sürdürmesine yetecek kadardır. Hatta daha da azdır. Bu yüzden cılızdır, sağlıksızdır, kısa ömürlüdür. Dünyanın sahipleri, onun yalnızca «kiracı» olduğunu ona çok iyi belletmişlerdir. Kiracılığı kanıksamıştır. Öylesine kanıksamıştır ki, durumunun doğal olduğunu sanır ve der ki:

Üç derdim var birbirinden geçilmez
bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm.

Ayrılık ve yoksulluk ölüm gibi doğaldır. Ayrılığın ve yoksulluğun doğal olmadığı, onu ayrı ve yoksul bırakanların ayrı ve yoksul olmadıkları gösterir. Ama o, bunu görecekin bilinçten yoksundur. Onun yoksulluğu başkasının varlığını sağlar. O dünyaya ter ve kan akıtırken, başkası, dünyadan «kâm» alır: «Gülelim, eğlenelim kâm alalım dünyadan» Dünyadan kâm alanların dünyası gerçektir. Hem o kadar gerçektir ki, ezdiklerine, sömürdiklerine «siz kanmayın bu dünyanın malına mülküne, bu dünya gelip geçicidir ,gerçek olan, kalıcı olan öbür dünyadır.» dedikleri halde kendi şairine şunları söyletirler:

İşittik âhirette hürî kevser var imiş ammâ
Nazîr olur mu her sofi mey ü mahbûba dünyâde

(Ey sofi! öbür dünyada huri ve kevser varmış diye işittik ama, hiç dünyadaki şarap ve sevgiliye benzer mi?)

Yalan dünya deyimine genellikle halk edebiyatında, halk ozanlarında, halk deyişlerinde rastlamamız nedensiz değildir. Çünkü onların başına dünya çöktürülmüştür. Dünya, başına çökenler için yalandır. Soylu, varlıklı sınıfın edebiyatı, Divan Edebiyatı için ise dünya yalan değildir. Dünya nimetlerinden payını fazlasıyla alanlar için dünya neden yalan olsun? Dünya onlar için yalan değildir, ama, onlar da dünyaya yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma halkın yabancılaşmasından ayrı olan bir yabancılaşmadır. Onlar halkı sömürürken dünyayı da sömürmektedirler. Dünyaya birşey katmazlar, tersine ondan hep almayı düşünürler. «İşgalci»dirler. Amaçları dünyayı «işgal» etmektir. «İşgalci»lerin dünya ile ilişkisi de ters ve sağlıksız bir ilişkidir. Onların da dünya ile bağı tek yönlüdür: Dünyadan kendilerine doğru. Nasıl, dünyaya hep verip ondan birşey alamayanlar için dünya yalansa, dünyaya hiçbir şey vermeyip, hep ondan alanlar için de dünyanın gerçek değeri bilinmez. Biri dünyayı yalanlar, öbürü dünyaya burun kıvrır. Dünyaya yukardan bakar. Dünyaya yukardan bakmak da bir tür dünyaya yabancılaşmaktır. Onlar da dünyaya yabancıdırlar. Kendi dünyaları ise düzmece ve yapaydır. Sevinçleri gibi kederleri de düzmedir. Lâle bahçesinde, ayın altında şarap içip kederlenirler; kadehlerini, tabak çanaklarını kırıp neşelenirler. Onlar için de dünya bir yükür. Ama onlar bu yükün altında değil üstündedirler. Onların da «... ah bu hayat çekilmez» diyen şar-

kıları vardır. Ne var ki, bu şarkıları söyledikleri yer «kenar mahallede bir zemin katı» değil lüks otellerin, gece kulüplerinin salonlarıdır. Ayrılık yalnızca şarkının söylendiği yerde değil, şarkının kendisinde de vardır. Öyle ki, «sen olmasan canım bu hayat çekilmez»de vurgulanan yaşamın çekilmezliği değil, sevgilinin değeridir. Yaşamın çekilmezliğiyle alay edercesine sevgilinin yüceltilmesidir.

Yalan dünya anlayışının bir başka dile getirilişi de «kahpe felek» deyimindedir. Felek görünmez düşmandır. Kanadını kolunu o kırmıştır. Halk görünür düşmanlarını «Felek» adıyla görünmez kırmıştır. Böylece güçlü düşmanlarının yüzüne söyleyemediklerini ona söyler: Kahpe felek, feleğin gözü kör olsun, kahrolası felek... Ama aynı felek «felekten bir gece çalanlar» için hiç de sevimsiz değildir. Felek hep gülen yüzünü gösterir onlara. Obür yüzü, çirkin yüzü ise ezilen, dert çektirilenler içindir. Dünyası yalan olanın elbet feleği de kahpe olacaktır. Ona feleğini şaşırtanlar da felekten hep çalacaklardır.

«Felek ne cömert aşağılık insanlara
Han hamam, dolap değirmen hep onlara,
Hür kişi borca ekme yedikten sonra
Sen gel de yuf deme böylesi dünyaya»

Böylesi dünyaya yuf demesini gerçekten başarana dek, «hür kişi»ler kendi ekmeklerini kendileri yi-yene dek bu böyle sürecek.

Noktalama

Nusret Kemal Otyam

I.

Tarih dedikleri bir bakıma
Güneşi tutmaktır avuçlarında
Fırtınalara göğüs açmadır
Gezginici kayıklarda ufuk yoklamadır
Tarih dedikleri bir bakıma

Bir nokta koy buraya

Bıyıkları terler delikanlı çağlarda
Öğrenmek dize dize
Okumak sayfa sayfa
Delikanlı özlemidir
Beyazı daha bir ak
Mutluyu daha mutlu
Eşitliği toplumca
Geleceği daha aydınlık etmedir

Bir nokta koy buraya

Bulup yitirdiği ne varsa gençliğinin
Özgür düşleriyle sarılır sarmalanır

Daha bir güçlü çıkar alana
Siyah gür bıyıkları titrer hafiften
Yağmurun sağnağında islanır
Esintilerinde mevsimlerin
Gerilir bükülür goncalanır

Bir nokta koy buraya

Sokaklar bahar kokar güz kokar
Gün olur yaşam kokar
Gün olur ölüm kokar
Duraklarda köşelerde
Pusu kokar barut kokar

Bir nokta koy buraya

Yalnız değilsin delikanlım
Bir yanın tarla bir yanın harman
Yalnız değilsin delikanlım
Umut özlem dört bir yanın
Anaca babaca
Anadolu yöresinden Trakyadan memleketinin
Kardaşça bacıca
Yalnız değilsin delikanlım
Bir ucunda düşman yatar duvarın
Gerisinde hayın eller namluca

Bir nokta koy buraya.

taşlama

Muzaffer İzgü

Eşeğin
Kuyruğu

O ülkenin hükümdarı bir meraklıymış bir meraklıymış ki eşeklere, demeyin gitsin. Eşeksiz yemek yemez, eşeksiz su içmez, her zaman yanında bir düzineye yakın eşek bulundurmuş. Eh saray böyle de, dışarı başka mı? Hükümdar eşeğe meraklı olsun da, dışardaki eşeklere de bir kimse sesini çıkarsın hele, kolay mı? Eşeği ürkütmenin cezası yedi buçuk yıl, eşeğe karşı gelmenin cezası ise buyruklara göre on beş yıl. Her kim ki yolda bir eşeği gördüğünde ona saygı göstermezse, ve bu dahi kralın adamlarınca saptanırsa, o kişinin ayaklarının altına yüz sopa, sırtına da elli sopa vurula. Ayrıca ülkenin dört bir yanında eşek muhbirleri de varmış. Kralın adamlarının görmediklerini, bu muhbirler görünce, doğruca haber vermeğe giderler, saraydan kese kese altınlar alırlarmış. İşte bu yüzden ülkede eşekler o denli bol, o denli çokmuşlar ki kimse de ağzını açıp eşeklerden ötürü bir tek söz edemiyormuş. Diyelim, pazar yerinde adam şunu bunu satıyor, bu sırada eşekler adamın sergisinin yanına yaklaşıyorlar, tamam, serbest. Eşekler istediklerini yerler, istediklerini ağızlarında alır götürürlermiş. Değil eşeğe kafa tutmak, adam-

cağız eşeğin sırtına biraz ötede yesin diye patlıcan, kabak bağlamak zorundaymış. Hiçbir kimse, hiçbir eşeğin yanından geçerken onu görmemezlikten gelememiş, hükümdarın buyruğuna göre, o kişi duracak, eşeği selamlayacak, varsa cebinde birşeyler eşeğe sunacak, sonra yoluna koyulacakmış. Ayrıca ülkede eşek yasağı varmış. Bu yasa da, eşeklerin ayrıcalıklı olduğu, hiçkimse nin bu ayrıcalığa karşı gelemeyeceği yazılmış. İşte bu ayrıcalık yüzünden o ülkede eşekler o denli çoğalmış, o denli çoğalmışlar ki, artık sokaklarda, alanlarda eşeklerden geçilmez olmuş. Eşekler de bu ayrıcalıktan yararlanarak işi azıtıkça azıtmışlar. Sokaklarda alanlarda, anırarak, çiftleşerek, hiç mi hiç iş görmeden günlerini gün ediyorlarmış. Dur, çüş, demek ne olası. Ya biri duyarsa, ya biri gidip hemen haber verirse? O zaman ülkenin yasaları hazır, «Eşeklerimizi ürküten, eşeklerimize karşı saygısızlık eden falan oğlu filanın on beş yıl hapsine, aynı süre ile falanca ilde sürgününe... «İnsanlar çekmiş arabaları, eşekler arabada. İnsanlar yüklenmiş yükleri, eşekler fındırmade. Bir de eşek vergisi var ya. Herkes kazancının yarısını eşek vergisi olarak

devlete yatıracak... Eh vergiler, yasalar, ayrıcalıklar, eşekler semirdikçe semirmişler, bingil bingil olmuşlar. Bunun karşısında halk da zayıfladıkça zayıflamış, açlıktan kırılır olmuş. Fısıltı başlamış ülkede, «Bu eşeklerden nasıl kurtulacağız?» diye. Fısıltı tez yayılır derler, yayılmış da yayılmış, halkın tek konusu bu eşekler olmuş. Bir bilge çıkmış, demiş ki, «Ben sizi bu eşeklerden kurtarırım.», «Aman nasıl bilgemiz?» demişler. Bilge demiş ki, «Gördüğünüz eşeğin kuyruğunu keseceksiniz.» Eh halkın burasına gelmiş artık, aç sefil perişan eşekler yüzünden. Yakaladıkları eşeğin kuyruğunu kesmişler. Sokaklar bir yığın kuyruksuz eşekle dolmuş. Hükümdarın adamları eşek kuyruğu kesenler için çok sert yasalar çıkarmışlar ama, ne olası, bir kuyruk keseni bile yakalayamamışlar. Halk, kuyruksuz eşekleri gördükçe bıyık altından gülmeğe başlamış. Tüm kuyruklar kesildikten sonra, bilge şöyle demiş, «Şimdi de kulaklarını keseceksiniz.» Halkın elinde makas, başlamışlar bu kez eşeklerin kulaklarını kesmeğe. Ülke, kulaksız ve de kuyruksuz eşeklerle dolmuş. Halk, kuyruksuz ve kulaksız eşekleri gördükçe, yavaş yavaş bıyık altından değil de, basbayağı gülmeğe başlamışlar. Ama hükümdarın adamları, bir tek kulak keseni yakalayamamışlar... Halk, yine bilgeye koşmuş, «Şimdi ne yapalım?» diye sormuş. Bilge, «Ellerinize traş makinası alacaksınız, eşekleri bir güzel traş edeceksiniz, cascavlak...» demiş. Halk, bu kez elinde traş makinası, yakaladıkları eşeği traş etmeğe başlamışlar... Sokaklar, alanlar, kulaksız, kuyruksuz, ve de cascavlak traşlı eşeklerle dolunca, halk artık kahkaları koyuvermeğe başlamış. Saygı ne olası, dayak ne olası, korku ne olası, eşeğin görkemi yitmiş bir kez, iç yüzü çıkmış ortaya kabak gibi, olmuş bir uyuz eşek. Halk bir kez kahkaha atmağa başlamaya görsün, kim susturabilir ki onu? Halk o günden sonra hep gülmüş, gülmüş, gülmüş...

Hükümdar mı, o da yanında bazı eşek-
oğlu eşeklerle birlikte ülkeyi terketmiş gitmiş...

Ekim Atlısı

Güz Günü

İşte ucun ucun sökün etti güz
ben ölür müyüm a canım ölür müyüm
hele eylül bitip de ekim geldi mi
bir ırmak bir ırmağı nasıl sararsa
direnişimiz kırı ovayı bi sarsın
doğuda ay- batıda güneş dururken
çakmak taşında alevledim geceyi
ben ölür müyüm a canım ölür müyüm
işte çalkanıp geldi çiçeklenen güz.

Hele eylül bitsin ekim geldi mi
dökülür canevime yıldızların şavkı
damarlarım ulu nehirlerle açılır
mahmuzlarım şafağa kızıl atları
daha direnişimiz dul bir gününde
ayartmasın bizi bu ite boğdurun
sokul sabahın ekmek kokan serinliğine
sokul siperlere sokul civanım
mahmuzladım şafağa kızıl atları.

Seferberlik türküsüdür soluduğum güz
koyverir sesini yücelerde ay ışırken
nasıl da yontuyor yüreğimi yel eser gibi
Petrokrat'ta- Çinkang dağlarında bayrak gibiyim
Bir de Binboğa'lar da- Çukurova'da- Söke'de
ah kardeşim ah- nasıl da kabardı içim
ırmakların tam büyüme vakitlerinde
tüm mermiler nasıl gelip geçti benden
ey seferberlik türküsü sevdiçem güz.

İrmakların tam büyüme vakitlerinde
yani eylülün içine sirenle girdim
eldeğmemiş zamanlara hükümüm erişti
yani uzun yürüyüşür ayın dokuzu
yaşamayı bileydi benim **ustam**
indirdik şalterleri hüznün yüzüne
alınteri- göznuru tufandır şimdi
ey bütün şafakları söktüren güz
indirdik şalterleri hüznün yüzüne.

Alınteri- göznuru tufandır şimdi
gerinip durur dörtbir yanı vaktimin
«Güneşin zaptı» güzülendir çünkü.
hüzün beller niceleri- yaralı bir an beller
kanar yürekleri gazel dökümü- turna göçümü
sesime ses verin dumanlı dağlar
gerinip durur dörtbir yanı vaktimin
ille de seni anlatmam gerek hey
yurt tuttuğum dağlarda albaharlı güz.

Kenan Coşkun

YaŖar Kemal
arkadaŖımız Erdal Öz'e
anadolu türkçesi
üzerine görüŖlerini özetliyor

— Ünlü Sovyet yazarlarından birinin İstanbulda verdiği bir konferansta bulunmuŖtum. Sayın yazar Ŗöyle diyordu: «Leningrad Akademisi, yıllarca çalıŖarak Orhun anıtlarından büyük bir sözlük yaptı. Bu sözlüğü inceleyince gördüm ki, Orhun anıtlarındaki sözcükler, deyimler, atasözleri, bugün de Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan dillerinde hem de olduğu gibi yaŖıyor. Demek ki o günlerden bu yana Türk dili pek az deđiŖmiŖ. Oysa o çağlardaki Rus diliyle bugünkü Rus dili arasında dağlar kadar ayrımlar var.» Böyle demiŖti sayın yazar. Bu sözler üzerinde çok durdum, çok düŖündüm. Niye Türk dili deđiŖmemiŖti de Rus dili büyük deđiŖiklikler göstermiŖti?

Bu deđiŖme, bu geliŖme baŖka diller için de sözkonusu. Biliyoruz ki, örneğin bir Shakespeare'in İngilizcesiyle bugünün İngilizcesi arasında da büyük ayrımlar var. Shakespeare'in İngilizcesini bugünkü kuŖaklar kolay kolay anlayamıyor. Cervantes'in İspanyolcasını bugünkü İspanyol kuŖakları da anlayamıyormuŖ. Fransızca da, böyle. Bu gösteriyor ki, diller, bir süreç içinde sonsuzca deđiŖiyor, geliŖiyorlar. Nedir bu deđiŖmenin, geliŖmenin gerekçesi? Dilbilimciler, bu geliŖmenin sebe-bini edebiyata bağlıyorlar. Bence de edebiyat, dilin deđiŖmesinde, geliŖmesinde en büyük etken oluyor.

Ortaasyada Türkçenin büyük bir yazılı edebiyatı olmamıŖtır.

Türkçenin geliŖmemesinin sebe-bini, Orhun ve Yenisey anıtlarındaki dilin bugün de anlaşılması-nı buna bağlayabiliriz. Yani yazılı bir edebiyatın olmayıŖına.

Bizim ölkemize gelince. Osmanlı dili ve bir Osmanlı edebiyatı olmuŖtur. Osmanlı dili, sözcük, deyim, atasözleri bakımından oldukça geliŖmiŖ bir dildi. Fuzuli'sinden Nefi'sine, Nafi'sinden Ŗeyh Galib'ine kadar uzanan büyük ustalar yetiŖtirmiŖ bir dil. Evliya Çelebi, baŖlıbaŖına büyük bir dil zenginliğidir. Yalnız, Osmanlı İmparatorluğunun bir noksanı vardı. Osmanlı'nın devleti vardı ama ulusu yoktu. Osmanlı'nın devleti çökünce dili de çöktü. Dedim gibi, ulusu yoktu Osmanlı'nın.

Biz 1900'lerde Osmanlıcadan koparak Türkçeye yöneldik. ArınmıŖ Türkçe ile bir edebiyat ortaya çıkardık. Bu yeni edebiyatın Türkçesi, deyim-siz, atasöz-süz, dahası da yanlış sentakslı bir dildi. Bu Türkçeyle romanlar, Ŗiirler yazıldı. Bu Türkçeyle yazan yazarların çabalarını hiçbir zaman küçümseyemeyiz. Gerçekten bu insanların çabaları, görkemli, kut-sanacak bir çabadır. Ŗimdi bu insanların yazdıklarını okuyunca, bunların kullandığı dille büyük bir edebiyatın yapılamıyacağını daha iyi anlıyoruz. Kaldı ki yapılamadı da.

Dilimizin geliŖmesi için bize kaynaklık edecek baŖka alanlar,

baŖka kökenler gerekiyordu. Bu da Anadolu'nun dilinden baŖkası olamazdı. Ŗimdi burada, az önce belirttiğim sebeplerden dolayı Anadolu dilinin de geliŖmemiŖ bir dil olduğu söylenebilirdi. Ne var ki, Anadolu Türkçesine baktığımızda, Anadolu halkının kullandığı dilin, baŖka halkların dillerinden ayrılıklar, deđiŖik özellikler gösterdiği görölmüyor. Örneğin Osmanlı dili geliŖirken, Anadolu Türkçesi de boŖ durmamıŖ, o da aynı oranda, belki daha da büyük bir geliŖme göstermiŖti. Bu neydi? Niçin böyleydi? Bu ayrımları tartıŖmak, düŖünmek, üzerinde durmak, bunun sebeplerini araŖtırmak, biz yazarlar kadar bilim adamlarımıza da düŖen bir görevdir. Yazık ki Ŗu anda elimizde Anadolu Türkçesinin zenginliği üzerinde yapılmıŖ bir çalıŖma yok. Benim bu konuda biraz da sert çıkıŖım, bir gerçeği araŖtırmak içindi. Ben «İstanbul Türkçesi» derken, İstanbulda konuŖulan Türkçeyi, İstanbul halkının dilini değil, bu yoksullaŖmıŖ bütün olanaklarını yitirmiŖ, Osmanlıyla birlikte çöküp gitmiŖ olan edebiyat dilini söylemiŖtim. ve bu dilden, yani bu Osmanlı kalıntısından, Osmanlı'nın TürkçeleŖtirilmiŖinden büyük bir edebiyat çıkmadığını, çıkamıyacağını söylemiŖtim.

İstanbul halkının diline gelince. Ŗu anda İstanbul kenti halkının dili, büyük bir zenginlik göstermektedir. Ŗu anda İstanbul,

Sivastan, Kırſehirden, Erzurumdan, yani Anadolunun dört bir yanından göçüp gelen insanlarla dolup taşmaktadır. Bu insanlar, dillerini, kültürlerini yaşayış biçimlerini de İstanbula getirmişlerdir. Dediklerine göre şimdi İstanbulu dörtyüzbin gecekondü çevirmiş. Yine benim üzerinde direndiğim, bir büyük edebiyat dili yaratacaksak, İstanbulda ve Anadolu'da halkın diline yönelmemizden başka bir çıkar yolun olmadığıdır. Seninle yaptığımız geçenki söyleſide, Abidin Dino ile aramızda geçen bir ſakayı aktarmıştım. «Her İstanbullu yazarı, bizim Çukurova'daki Çardak köyünde hiç olmazsa bir yıl kalmaya mahkum etmeli. Türkçesini, roman Türkçesini edinin zavallılar.» demiſtim. Abidin Dino ile yaptığımız bir ſakalaşmaydı bu. Bu ſakaya alınanlar olmuş. Çardak köyüne gitmeye gerek yok. İstanbulda Zeytinburnuna gitseler orada da öğrenebilirler. Şimdi ſaka bir yana, konuya ſu soruyla bir daha girelim: Anadolu dili, Anadolu Türkçesi niçin bu kadar zengindir? Hani bilim adamlarımızın bir türlü araştırmadığı, hani bizlerin araştırma gereğini duymadığımız zenginlik? Nerden geliyor bu? Sebepleri nelerdir? Şimdi burada, benim bulmaya çalıştığım bir iki sebebi söylemek istiyorum :

1. Anadolu, bir uygarlıklar karmaşasıdır. Anadolu, bir kültürler, çeſitli uluslar köprüsüdür. Büyük bir birikinti yeridir. Coğrafyası böyle. Bu düşünceyi biraz somutlaştırayım. Anadolu'ya Asyadan onuncu, dokuzuncu yüzyılda göçler başlamıştır. Yalnız bunlar, bildiğimiz göçlerdir. Daha önce Anadolu'ya ne kadar, hangi göçler sızmış? Belki bunları bilenler vardır, ama ben bilmiyorum. Onbirinci yüzyılı ele alsak bile, Anadolu'ya gelip burada yaşamaya başlayan Türkler, yeni bir uygarlığı da birlikte getirmişlerdir. Bu, göçebe uygarlığıdır. Dileri de göçebe kültürünün dilidir. Bu dil, örneğin «hayvan»la ilgili sözcükler bakımından alabildiğine zengindir. Bir iki örnek vereyim: Bu dilde kaplanın sesi «heykirme» dir. Sığırların sesi «böğürme» dir. Çakalinki «pavkırma»dır. Köpeğinki «ürme» dir. Örneğin deve, doğduktan sonra büyüyüp yetişkin

bir deve oluncaya kadar bu dilde tam yedi ayrı ad alır. Folklor çalışmalarını yaptığım sıralarda, devenin değişik dönemlerinde aldığı bu yedi adı saptamıştım. Şimdi aklımda değil. Bitki adları da büyük bir çeşitlilik gösterir bu dilde. Anadolu'ya gelen göçebe kültürü, buradaki yerleşik yerli kültürle ve bu yerleşik kültürün diliyle de karışmıştır. Bu bir aşılama değildir. Özellikle Halikarnas Balıkcısı'nın baş uğraşydı bu. Buna da örnekler verebiliriz: «Tarla» üstüne, «toprak» üstüne sözcüklerin büyük çoğunluğu, Anadolunun yerli halkının sözcükleridir. Türkçemize bu sözcükler geçmiştir. «Yemek» adları da öyle. Bu örnekleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Yerli halkın dili, sonradan gelen ve egemen olan kültürün dilini zenginleştiriyor. Şu anda biz birçok sözcüğümüzün kökenini, nereden geldiğini bilmiyoruz. Bu konuda bir araştırma yapılsa, dilimizin etimolojisi yani kökbilgisi üzerinde çalışmalar yapılsa, şaşılacak sonuçlara varabiliriz; Anadolu uygarlıklarından birçok sözcük bulabiliriz.

2. Ben de inanıyorum ki, bir edebiyat dili oluşturulmadan bir dil kolay geliştirilemez. Anadolu'da edebiyat dili oluşturulmuş mudur? Anadolunun dili bu kadar geliştiğine göre. Burada ileri süreceğim düşüncelere birtakım arkadaşlar katılmayabilirler, ya da şimdi söyleyeceklerim, bir araştırmaya başlangıç olabilir: Biz Anadolu üstüne, özellikle dil üstüne araştırmalar yaparken, «tekke»lere başka türlü bakmalıyız, büyük önem vermeliyiz. Bu konuda herhangi bir araştırma yapmadım. Yalnızca elimizde birtakım ipuçları var, bu ipuçlarına dayanarak söylüyorum ve diyorum ki: Tekkeler, bir edebiyat dili yaratmıştır, oluşturmuştur. Örneğin Yunus Emre'yi biz sözlü edebiyat içinde tanıyoruz. Bununla birlikte Yunus Emre'nin yazma divanları, tekke kitaplarında yüzyıllar boyunca okunmuştur. Ve tekkeler başlı başına bir cönk edebiyatı yaratmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin Velâyetname'sinin bir çok yazma nüshaları bugün de elimizdedir. Anadolu dilinin zenginliğini konuşurken, bu örnekleri geçiştiremeyiz; binlerce cönkü görmezden gelemez. Dedem Korkut öyküle-

rini ilk kez hangi tekke şeyhinin kaleme aldığını, yazılı edebiyata geçirdiğini bilemiyoruz. Şu anda bizim gördüğümüz şu: Anadolu dili, Anadolu Türkçesi bugün bile vardığımız edebiyat dilinden çok daha zengin, çok daha üstün, gelişmiş bir dildir. Gelişmekte olan edebiyatımız için bu, sonsuz bir kaynaktır. İstanbulda olsun, bütün Anadolu'da olsun, bu büyük kaynağa varmadan sonuna kadar bu büyük kaynaktan yararlanmadan büyük bir edebiyat diline ulaşamayız.

Dil sorununu, yerel ağızla karıştırmamak gerek. Ben elimden geldiğince ortak bir dil oluşturmaya çalışıyorum. Yine de yerelden de yararlanabiliriz. O da bir kaynaktır, bir gözedir.

Bana gelince. Ben, bütünüyle haktan bir kişiyim. Tutumum da, politik tutumum da, çalışan insanın, alimlerin egemenliği içindir. Benim zaten Anadolunun bugün konuştuğu dilden başka bir dile konuşmak olanağım yoktu. Gerçekten şöyle düşünüyorum: Daha da bu dilin kıyıcığına varmış değilim. Benim, yazarlarımızı Anadolu'nun zengin diline çağırışım, bu kaynağın çok gür olduğuna inanışımıdır. Başka bir olasılık düşünemeyişimdir. Bu kaynaktan en çok yararlanan Nazım Hikmet sağ olsaydı, sanırım ki bana yürekten katılırdı.

3. Anadolu, çağlar boyunca kervan yollarının geçtiği bir bölge olmuştur. Ve Anadolu, dünyanın en büyük ticaret merkezlerinden, ticaret yollarının geçtiği kavşaklardan biri olmuştur. Ben araştırmacıların yerinde olabilsem, bu kervan yollarının etkisini; katkısını enine boyuna inceledim. Anadolu dilinin gelişmesi üstüne Bu söylediklerim bir daha yineliyorum, birer sonuç değil, birtakım ipuçlarıdır. Anadolu dilinin zenginliği üstüne birtakım ipuçları. Bir çağrı da bilim adamlarına, araştırmacılara yapabiliriz; Anadolu dili, Anadolu Türkçesi niçin bu kadar zengindir? Araştırsınlar bakalım.

10.10.1977

Arkadaş Kitaplar Yayınevinde

trajik - ideolojik
hikâyeler

Astra

(Köy hikâyesi)

İzzet Yasar

İçinde bulunduğumuz yüzyılın sıcak bir yaz gecesinde, Çemişler köyünden İnce Memed, daha fazla değer yaratıp daha fazla para kazanmak amacıyla, tarlada çalışıyordu. Gece güzeldi, gecenin sessizliği güzeldi, Samanyolu, yıldızlar, herşey güzeldi - gözleri acıtan lüks lambası ve uykusuzluk güzel değildi yalnız; ama beklenmedik bir olay İnce Memed'e hem gecenin güzelliğini hem de uykusuzluğunu unutturdu: birden bire ortalık gündüz gibi aydınlandı, gökte ateşten bir yuvarlak belir-di, yaklaştı, yaklaştı, tarlaya kondu. İnce Memed bunun bir NİBUN (Ne İdüğü Belirsiz Uçan Nesne) olduğunu bilmediğinden, çok korktu. Başına gelen her felâketi Tanrı'dan bildiği için, bu olayı da onun kendisine karşı cezalandırıcı bir davranışı sandı ve dua etmeye koyuldu.

Ama İnce Memed daha duasını bitiremeden NİBUN'un kapısı açıldı ve iki yaratık aşağı indi. Bunlar insana benzer şeylerdi, yalnız tenleri yeşildi ve boyları bir buçuk metreyi ancak buluyordu. İnce Memed donmuş kalmıştı. Küçük yeşil adamlar yaklaştılar ve İnce Memed'i kollarından yakaladılar.

— Anacığım! dedi İnce Memed elinde olmadan, anası İrazca'yı düşünerek.

Kendini kurtarmayı denedi, ama küçük yeşil adamlar boylarından umulmayacak kadar güçlüydüler. İnce Memed'i yakaladıkları gibi, götürüp NİBUN'un içine soktular.

İnce Memed, NİBUN'un içini görünce çok şaşır-dı. Parlak duvarları olan, çıplak bir oda gibiydi burası, yalnız ortada döşek gibi birşey vardı, bir de tam karşıda bir kapı. Küçük yeşil adamlar İnce Memed'i o döşeye yatırdılar, sonra kapıdan çıkıp gittiler.

İnce Memed bir süre döşekte yalnız başına yattı; akıllı bir genç olduğu için, bu yabancıların hoshuna gitmeyecek birşey yapmazsa, kendisine bir zarar vermeyeceklerini sezmişti. Az sonra, kapı açıldı ve işte o zaman İnce Memed'in aklı başından gitti. İçeri giren, hayatında göremediği ölçüde güzel bir kadındı. Boyu 1.40 kadardı. Teni yosun yeşilidi. Saçları ve gözleri de yeşildi, elinde olmadan anası İrazca'nın gözlerini düşündü İnce Memed.

Küçük yeşil kadın yaklaştı, elinde tuttuğu tuhaf bir aracı uzun süre İnce Memed'in üstün-

de dolaştırdı, aracın üzerindeki bazı düğmelerle oynadı ve yere, duvarın dibine bıraktı. Sonra, birden bire, giymiş olduğu —sentetik bir maddeden yapılmış benzeyen— şeffaf giysiyi üstünden sıyırdı ve İnce Memed'in yanına yattı onu okşamaya başladı.

Öpüşleri tatlıydı, gövdesi ılık-tı, okşamaları mutluluk vericiydi. İnce Memed bir saat kadar mutlu oldu bu küçük yeşil yaratıkla, hiçbir şey düşünmeden.

Bir saatin sonunda, küçük yeşil kadın İnce Memed'in yanından usulca kalktı, sentetik giysisini giydi ve duvarın dibine bırakmış olduğu aracı alarak kapıdan çıktı.

İnce Memed yine bir süre yalnız kaldı. Sonra, küçük yeşil kadın ve deminki küçük yeşil adamlar birlikte içeri girdiler. Küçük yeşil adamlardan biri NİBUN'un kapısını açtı, İnce Memed'e «artık gidebilirsin» anlamında bir hareket yaptı. İnce Memed kapıya doğru yürürken, küçük yeşil kadın birden kolunu tuttu.

— Seni seviyorum, dedi düzgün bir İstanbul türkçesiyle.

İnce Memed çok şaşır-mıştı. Beş dakika önce kollarında tuttuğu bu küçük yeşil kadına aptal aptal baktı.

trajik hikâye

— Seni seviyorum, diye üstüne basa basa tekrarlardı küçük yeşil kadın. Bu bir deneydi, ama sonunda âşık oldum sana. Benimle gel. Samanyolu'nun öteki ucunda, çok büyük, güzel bir gezegende yaşıyorum. Mutlu olacaksın orada. Gel benimle.

— Ama ben ülkemi seviyorum, dedi İnce Memed içgüdüsel olarak. Burada kalmak ve ona yararlı olmak istiyorum. Gelemem seninle.

Küçük yeşil kadının yosun yeşili gözleri yaşla doldu. Yürüdü, yüzünü duvara döndü, ellerini başına koydu, bir dakika kadar öyle kaldı. Sonra iki küçük yeşil adamın yanına gitti, kendi aralarında, köpek havlamasına benzeyen bir sesle, uzun uzun konuştular. Konuşma bitince, küçük yeşil kadın İnce Memed'in yanına yaklaştı ve sevecenlik dolu bir sesle :

— Seninle kalmamı ister misin? diye sordu. Adım Astra. Gezegenimin uzay araştırmaları merkezinde uzay psikolojisi profesörü olarak çalışıyor (d) um. Seni sevdim, yanında kalmak istiyorum. Beni ister misin?

— Evet, dedi İnce Memed. Seni istiyorum. Benimle kalmamı istiyorum.

Astra'yı getirmiş olan NİBUN hızla uzaya dönerken, Astra'yla İnce Memed de el ele Çemişler köyüne doğru yürüyorlardı mutluluk içinde.

İnce Memed'le Astra Çemişler köyünde bir süre mutlu yaşadılar. Astra, gelişmiş bir uygarlığın çocuğu olduğu için, kendisi de gelişmiş, zeki bir kadındı. Bu köy evinde bir gelin olarak kendisinden beklenenleri çabuk kavradı. Kendini çevreye sevdirmesini bildi. (Bunda uzay psikolojisi profesörü olmasının da büyük payı vardı şüphesiz.) Astra yetenekliydi de. Kendi gezegeninin şarkılarını olsun, sonradan öğrendiği bura türkülerini olsun, çok güzel söylüyordu. Saz çalmayı da öğrendi kısa zamanda. Astra kitap okumayı da çok seviyordu. Çemişler uygar bir köy olduğundan, bir kitaplığı vardı. Astra sık sık bu kitaplığa gidiyor, okuyordu.

Ancak, Astra günden güne soluyordu. Gitgide daha az gülüyor, yemek yemiyor, zayıflıyor ve daha az şarkı söylüyordu. Bunun

nedenini önceleri kendisi de bilemiyordu, ama bir süre sonra anladı. Mesleki bilgisini de kullanarak kendini sevdirmeyi başardığı topluma, toplumsal ve ruhsal bir birey olarak, uyamamıştı aslında. Birşey satın almak gerektiği zaman karşılığında para ödemek gerekmesi, bu parayı kazanmak için de, çalışarak, aslında alınan paradan daha yüksek bir değer yaratmak gerekmesi —ve bu yolla gerçekleştirilen sömürü—, köyde hemen herkesi etkileyen ve Astra'yı özellikle iğrendiren tefecilik olgusu, ayrıca, insanların bütün hayatlarını derinden etkileyen dinsel ve cinsel önyargılar, insanların dünyayı görüş biçimlerinin aslında kendi çıkarlarına bütünüyle ters düşen bir biçim olması... Bütün bunlar hasta etmişti Astra'yı. Gerçekte, Astra bunların hepsini teorik olarak kendi kendine açıklayabiliyordu — okulda, tarihten önceki derslerinde, kendi gezegeninin de çok uzak bir geçmişte böyle bir dönem geçirdiğini öğrendiğini hatırlıyordu. Ama, pratikte, gitgide sararıp solmaktan başka birşey gelmiyordu elinden Astra'nın. Sonunda, yeni gelin şiddetli sinir bunalımları geçirmeye ve iyice yemekten içmek-

Eğer Beni Öldüreler

Aydın Hatipoğlu

Bir gün vurulursam
Uzamış sakallarım
Gözlerimde bir direncin örsünden kıvılcımlar
Kara bıyıklarım
Bir gün vurulursam
Göğsümde açılan gül
Şilide bir sokağı süsler belki
Belki Portekizde bir alanı
Bir gün vurulursam
Bir gün öğrenirsem
Kurşun yarasının
Nasıl kalles bir yara olduğunu
/Çiçeği bahçelerden
Bahçeyi insanlardan
Soyutlayan dünya/
Benim yüreğime
Nar çiçeklerinin kor ateşinde
Çınar yapraklarının hüznü perçinlenmiştir.
Nehirlerim çağlayanlardan atılarak coşkun
Ve kızıl kan akıtarak mağrurdurlar

Sevdalarım depresir ne zaman bir sonbahar görsem
Hazan sözcüğünü severim kimi zaman
Hüznü içinde barındıran
Bir gün vurulursam
Beynimin ulaşılmaz ufuklara çırpındığı iklimlerden
Ölümün kol gezen rüzgârına göğüs vererek
Şehrin duvarlarına bir demet mor menekşe gibi
Bırakılan
Öfkemi
Ve terli mintanımı savurup gezdirirken
Bir gün
Vurulursam
Ardımdan kimseler ağlasın
Artık karın altında da açıyor bahar çiçekleri
Mütevekkil fesleğenler sığmıyor sokaklara
Bir konserve kutusundan bir yağ tenekesine
Fidelenip yürüyor karanfiller
Bir gün vurulursam
Bir gün öğrenirsem
Kurşun yarasının nasıl kalles bir yara olduğunu
Gam değil
Yeter ki
Yaramı yar bağlasın
El bağlasın

ten kesilmeye başlayınca, kendisini şehirde bir doktora göstermek zorunlu oldu. Astra buna şiddetle karşı koydu, ama o kadar güçsüz düşmüştü ki, sesini duyuramadı bile.

Psikiyatri kliniğinin başhekimini Astra'yı büyük bir ilgiyle karşıladı. İlk muayenelerden sonra, Astra'yı iyileştirebileceğini, ancak bunun uzun bir süre, belki birkaç yıl alacağını söyledi. Bunun üzerine İnce Memed köye dönmek zorunda kaldı. Tedavi süresince Astra'yı görmesi yasaktı. Tedavi süresince, Astra'yı, tedaviyi yürütenlerden başka kimsenin görmesine izin yoktu zaten. Karısından, sevdiği küçük yeşil karısından, onun çok sevdiği yosun yeşilli gözlemlerinden uzak olmak zordu İnce Memed için, ama Astra'nın birgün iyileşeceğini ve eski mutlu günlere yeniden kavuşacaklarını düşünerek kendini fazla üzüntüye kaptırmamaya çalışıyordu. Gece, tarlada çalışırken, elinde olmadan gökyüzüne bakıyor ve hayatını alt üst eden olayın başlangıcını düşünüyordu. Eve döndüğünde, basını anası İrazca'nın dizlerine yaslayıp gözlerini kapıyor, sevgili Astra'sını canlandırmaya çalışıyordu. Bazan, düşünde, Astra, üstünde saydam yeşil giysisi, yeşil saçları omuzlarına dökülmüş, kapıdan giriyor ve: «seni seviyorum, diyordu, seninle kalmamı ister misin?». Tam ellerini ona uzatırken ter içinde uyanıyor ve boş geceyle karşı karşıya kalıyordu İnce Memed. Ama hemen Astra'nın birgün iyileşeceğini hatırlıyor ve durumunun ilginçliği nedeniyle onu hiçbir ücret almadan tedavi etmeyi üstlenen doktora ne kadar teşekkür borçlu olduğunu düşünüyordu.

İki yıl sonra, birgün, Astra'yı getirdiler. Başhekim, onu hastanenin bir arabasıyla, kendisi getirmişti. Beyazlar içindeydi. Astra, İnce Memed'in düşlerinde gördüğü gibi yeşil saçları omuzlarına dökülmüştü. Teninin güzelim yeşilli biraz solgun göründü İnce Memed'e, ama bu hastalığın verdiği solgunluktan değişik, güzel bir solgunluktu. Doktor elinden tuttu Astra'yı ve kocasının yanına kadar getirdi. Astra'nın yosun yeşilli gözleri boş boş baktı İnce Memed'e.

İnce Memed sevinç içindeydi. Doktorun elerine sarıldı, öptü, teşekkür etti. Doktor, asıl kendisinin teşekkür etmesi gerektiğini, Astra'nın kendi türünde tek bir olay olduğunu, geleneksel tedavi yöntemlerini önemli ölçüde derinleştirmesine yardımcı olduğunu söyledi. Ancak, Astra'nın, bu uzun ve tecrit edilmiş tedaviden sonra, topluma alışmasının güç olacağını, kendisine çok dikkat edilmesi gerektiğini, üç ayda bir gelip Astra'yı göreceğini de ekledi. Sonra, beyaz arabasına bindi ve tozu dumana katarak uzaklaştı. O zaman, Astra bir hayvan gibi uludu.

İlk günler korkunç geçti. Astra bütünüyle değişmişti, bir hayvandan farksızdı. Karnı acıktığı zaman, kurt gibi uluyor, ne bulursa elleriyle ağzına tikiyor, ancak başka çare kalmayınca konuşuyordu. Bazan birden bire İnce Memed'in üstüne saldırıyor, herkesin içinde onunla çiftleşmek istiyordu. Herhangi bir konuda kendisine engel olmak istendiği ya da bir tehlike sezdiği zaman, kendini dişleri ve tırnaklarıyla koruyordu. Boşalmak istediğinde, ortalağı pisliyordu. Birgün onu, yatağına oturmuş, kendi pisliğini yerken buldular.

Ancak, Astra'nın topluma uyması çok hızlı gerçekleşti. Daha bir hafta dolmadan, isteklerini konuşarak iletmeye başladı. Bir takım şeylerin kendisine ait olduğunu, bir takım şeylerin de olmadığını, kendisine ait olan şeyleri iyi koruması gerektiğini, olmayanları elde etmek içinse çeşitli yollar bulunduğunu öğrendi. Ayrıca, utanma, acıma ve kıskançlık gibi insanî duyguları da büyük bir hızla kazandı. Yalnız, uzun süre, parmağını emmekten vaz geçemedi. Kaynanası İrazca, hamur açtığı oklavayla vura vura tırnaklarına kan oturtmuştu zavallı Astra'nın, ama o, özellikle dalgın dalgın kapı eşliğinde oturduğu akşamüstleri, gözlerini kararar göğe dikip parmağını emmekte ısrar ediyordu. İnce Memed'inse bunda hiç şikâyeti yoktu; başına gelen her felâketi Tanrı'dan bildiği gibi her mutluluğu da ondan bildiği için, küçük yeşil karısını kendisine bağışlayan güzel Mevlâ'sına

oturup kalkıp dua ediyordu yalnızca. Ve Astra, iki hafta içinde, eskisinden daha akıllı, eskisinden daha sağlıklı bir genç kadın oldu; parmağını da emmiyordu artık.

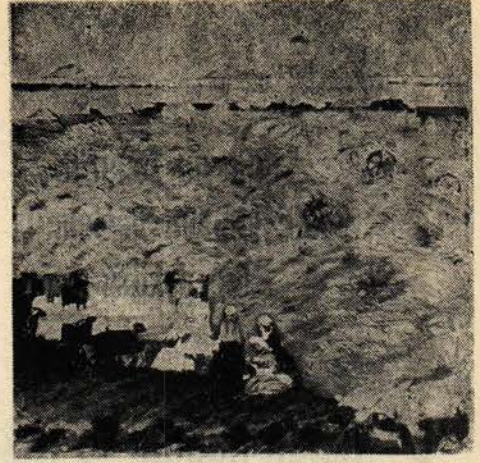
Üçüncü haftanın sonunda, Astra falcılığa başlayarak allende geçimine önemli bir katkıda bulundu. Yıldızlardan geldiği için, insanların alın yazılarını etkileyen bu cisimleri iyi tanıdığına inandırmıştı köylü kadınları. Bu yoldan epey para kırdı. Daha sonra, çil çil altınlar karşılığında, kendisinde uzun zamandır gözü olan köyün ağası kambur Mustafa'fendiyle gizlice yatmaya başladı. Ve doktorun gelmesinden bir gece önce, Astra, belinde içi altın dolu ağır bir kuşakla, Çemişler köyünden kaçtı.

(İnce Memed bu olaydan sonra yemekten içmekten kesildi, bir süre sonra kahrından öldü. Ancak, bizi İnce Memed'in kahrından ölmesinden çok, Astra'nın şehirdeki serüvenleri ilgilendirdiğinden, dikkatimizi bu yöne çevi-receğiz :)

Astra'nın şehirdeki ilk günleri üstüne pek bir bilgimiz yok. Bir süre sonra, onun, tek çalışan orospuları örgütleyip vergiye bağladığını, böylece yeterli sermayeyi elde ettikten sonra komisyonculuk ve ardından ihale işlerine atıldığını, bu alanda da kısa zamanda başarı kazanıp en büyük ortaklıkların hissedarları arasına girdiğini görüyoruz. Gerçekte, Astra'nın bu inanılmaz derecede hızlı başarısı bizi şaşırtmamalı: O, ne de olsa, gelişmiş bir uygarlığın çocuğuydu ve yaptığı herşeyi benzerlerinden daha iyi yapması doğaldı.

Astra ölünce —yüz on dört yaşında ölen Astra, geldiği gezegende ki ölüm yaşı ortalamasına göre oldukça genç yaşta ayrıldı aramızdan— Çemişler köyü halkı aralarında para toplayıp köy alanına heykelini diktiler. Böylece, yıllar önce bir yaz gecesi göklerden gelip, kendilerine tuhaf, güzel şarkılar söyleyen, sonra da bu dünyada inanılmaz başarılar kazanan küçük yeşil hemşehrilerini unutmamış olduklarını gösterdiler.

Ali Yaşar Sarıbay'ın Bir Öyküsü Beş Lira

Duran Karaca : Sarıyazı

Gün ağarırken, helaya gitmek için dışarı çıktığında, Zeliha'nın için birden bir sevinç kapladı: Bugün para verileceği aklına geldi. Üzerlerine çöken yorgunluğu dindirmek istercesine helaya doğru daha yavaş yürümeye başladı. Genç, yaşlı bir çok işçinin çömelip sigara içtiği, bu ara çene çaldığı «Erkekler Tuvaleti» nin önünden geçerken, kocasını anımsadı:

Daha bir yıl olmuştu evleneli. Nişanlanışlarını, gerdeğe girdikleri geceyi... Hepsini bir bir gözlerinin önünden geçirdi, helaya otururken. Bir sevgi kapladı yüreğini. Şalvarının ipini bağlarken heladan kalktığına: «Bugün gelir, Abdullah,» dedi kendi kendine.

Gece vardiyasında olduğu hafta fabrikadan hiç gelip almazdı kocası. O ıssız sokaklardan eve, kimi zaman yalnız, kimi zaman

mahallelisi «Dudu nene» ile giderdi. Ama para alacağı gün, mutlaka gelirdi Abdullah. Kızdı biraz. Fakat sonra, elinde bir sokum kebab, fabrikanın kapısında Abdullah'ın beklediğini düşledi... Umutlandı. Heladan çıkarken:

«Kimbilir şimdi oradakilere yine sözediyordur benden helacı Dudu» diye geçirdi içinden. Neler demezdi ki bu «cadı karı»; hem de Zeliha'ya acıyor izlenimini uyandırarak:

«Elimde büyüdü yetim Zalam... Kaderi kötü Zalam...» diye anlatmaya bir başladımı, sustur susturabilirsen. Neymiş Abdullah işsizmiş, ipsiz sapsızmış, Abdullah karı parasıyla geçiniyormuş, Abdullah şuymuş, Abdullah buymuş..

«Yalan orospu,» dedi Zeliha, «İplikhane» den içeri girerken. «Derdi kendi oğluna vermediler diye beni.» Hep bu yüzdendi Dudu'nun Abdullahı kötölemesi, Zeliha'ya göre...

«Ne sanki...» diye düşündü, mekikleri eline aldığına.

«Kaç kız çalışıyor burada? Deki elli. En azından yirmibeşi evli mi bunun? Evli. Peki, söylesin şimdi o Dudu kaltağı... Bu kızların kaçının kocasının işi var ki...»

«Parmakla sayılacak kadar az. Aha Dürdaneninki, Fadimeninki, kıllı Fatmaninki, Dudunazninki... bir de hacana Atikeninki.»

Sinirli sinirli yerleştirdi mekikleri iplik makinesine.

Paydos zili çaldığında, hâlâ geçmemişti öfkesi. Öteki işçilerle birlikte para verilmesini beklerken dedikodu bile yapmadı.

Parasını aldıktan sonra kapıya geldi; kadın bekçi yokladı üs-

tünü başını onun da. Kapının yanındaki kahvenin önüne geldiğinde, Abdullah'ı arandı, göremedi. Kahveye girip çıktı bu ara.

Kapının önü ana baba günüydü bugün. Beş on dakika daha bekledi; baktı uzaktan elinde bir paketle Abdullah geliyor. Elini şalvarının cebine attı; paraları avucunun içine aldı.

«Al lan avrad,» dedi Abdullah. «Lahmacun getirdim.»

Sol eliyle paketi Zeliha'ya verirken, sağ elini uzattı hemen. Zeliha paketi aldı, cebinden çıkardığı paraları kocasına verdi. Sonra paketi açtı, bir lahmacun çıkarıp yemeye başladı. Daha lokma boğazından geçmemişti ki, sağ yanağına okkahlı bir tokat yedi.

«Anasını avradını.. hani lan bunun beş lirası!» diyerek bir tokat daha attı Abdullah, karısına...

«N'aptın lan!» diye bağırdı bu kez; yumruklamaya başladı.

Burnu kanayan Zeliha, denmesini yitirip yere düştü. Yutamadığı lahmacunu kusarcasına ağzından çıkardı. Oradan yaşlı bir işçi atıldı. Abdullah'ı kolundan çekip uzaklaştırmaya çalıştı.

«Senle daha evde hesaplaşacağız» diyen Abdullah, küfür ede ede yürümeye başladı. Bu ara Dudu yaklaştı Zeliha'nın yanına; kolundan tuttu kaldırdı:

«N'aptın kız beş lirayı?» dedi. Hiç herife para eksik verilir mi?»

«Çay borcum vardı» derken Zeliha'nın gözlerinden yaşlar akıyordu.

Dağılan kalabalığın arasında, «Yoksulluk anam, yoksulluk... gözü çıksın...» diyen kadın işçilerle birlikte evine gitmeye koyuldu.

Döndüğüm Evler

odalarda kimsesiz
rüzgâr unutulmuş
yaşlanmamış gibi
hüzünü devraldığım ihtiyar
perdelerde hâlâ
deniz öksüzlüğü var

bu çiçek olmasa bu duvar
sanki örülmeyecekti
pencerelerin yalnızlığı
ve paylaşamadıkları çiçek
bu evler olmasa
sanki dönülmeyecek

Osman Serhat

Hüseyin Deniz'in
halk içinden derlenmiş
bir öyküsü

Aslan Kaplan ve Tilki

Duran Karaca : Ana

Hayvanlar dünyasının iki güçlü yaratığı aslanla kaplan arkadaş olmuşlardı. Birgün yürüyüp giderlerken yol üzerinde büyükçe bir peynir parçası gördüler. Peyniri yerden alıp yollarına devam etti-

ler. Hem yürüyorlar hem de peyniri yiyorlardı. Derken kaplan :

— Arkadaş, sen benden çok yiyorsun, dedi yakınlıkla.

Aslan kükrediydi :

— Hayır, asıl sen benden çok yiyorsun!

Sen çok yiyorsun ben az yiyorum, diye tartışmaya başladılar. Sonunda anlaşmazlığa düştüler. Başladılar dövüşmeye. Biraz dövüştükten sonra kaplan yenik düşeceğini anladı. Aslanla dönerek :

— Gel tilkinin yanına gidelim, dedi. Tilki hayvanların en kurnazıdır. O bir çözüm bulur bize.

Kaplanın bu önerisini aslan da uygun buldu. Ofkelerini dindirip tilkinin yanına doğru yola koyuldular. Az gitmeye, uz gitmeye, dere tepe düz gitmeye, dağlar ırmaqlar aşmaya kalmadan tilki uzaktan görüldü. Yanlarına gelince :

— Hayrola, başınızı almış nereye gidiyorsunuz böyle? dedi. Kurnaz kurnaz güldü. Ellerindeki peyniri görmüştü. Ağzı sulandı.

İkisi birden :

— Biz de senin yanına gidiyorduk, dediler. Ama çıkıp gelmen daha iyi oldu.

Başlarından geçenleri tilkiye anlattılar. Tilki can kulağıyla dinler görünürken içinden kıs kıs gülmüyordu. Ne aptal hayvanlar vardı şu dünyada! Şunlara bir oyun oynayayım da görsünler, diye düşündü. Ciddi ciddi :

— Peyniri eşitçe bölüştürebilmem için bir terazi gerek, dedi. Kalkın, tez bana bir terazi bulup getirin.

Aslanla kaplan çevrelerini şöyle bir dolaşıp hemencecik bir terazi buldular. Getirip tilkinin önüne bıraktılar.

Tilki :

— Şu peyniri de verin bakalım, dedi.

Peyniri de verdiler. Tilki terazinin bir kefesine kocaman bir parça diğer kefesine de ufak parça koydu. Terazinin dengesi bozuldu doğal olarak. Bunun üzerine tilki, sözümona eşit olsun diye kocaman olanından iri bir parça alıp ağzına attı. Ağırlık bu kez öbür kefeye kaydı. Ondan da bir lokmacık koparıp yedi. Ağırlıklar yine yer değiştirdi.

Bir lokma bu kefedenden bir lokma diğer kefedenden derken peyniri bitirdi. Ortada teraziden başka birşey kalmadı. Tilki de aslanla kaplanın şaşkınlıklarından yararlanarak kaçıp gitti.

Olgulama

çık ar şimdi iki arkadaş
ay yoluna doğru gider
kıracağı oturmuş akşamlara
düş kuruyor kız
korkuluksuz balkonunda
örgülü saçları teknelerin
bir yeşil denize doğru gider
karanlıkların oyluklarında
törpülüyor ecel
ozanların yapıtlarını
titreşiyordu çatılar
bir rüzgâr kapıya doğru gider
işlemekte saman sarısını
boynu bükük şebboylar
tanyerini sırcadan
bir atlı yol alır günahların
bittiği yere doğru gider
güneşi loş bir avizede
seyreder gibi
nasıl da yakındı gece

Erol Gülter

Mahmut Makal Yaşam Öyküsünü Anlatıyor

Halk türküleri derleyicisi Muzafer Sarısözen'i yeni kuşaklar da anımsar. Ankara Radyosunda Yurttan Sesler Programını hazırlar ve yönetirdi. Türküleri sunarken Sivas ağzıyla nükteler yapardı. Mustafa Gece Yatmaz'dan bir türkü dinleyeceksiniz der; ardından da eklerdi: «Bilmem ki ne zaman yatar ne zaman uyur» Özellikle pazar günleri öğle saatlerindeki programına başlarken, hepten «Önce bir türkü!» derdi. Sanki ardından gelecekler türkü değilmiş gibi. Onun dediğine benzer bir giriş yaparak, önce bir Nihavent Fası :

Sarısözen'in adını ilk kitabım yayınlandıktan sonra duydum. Çünkü o günedek köyde radyo yoktu. O yaz ilk radyoyu ben getirdim İstanbul'dan. Şimdiki çocuklar harika değilse bile şanslı. Bu transistör furçasında nasıl anlatırsınız o koskoca pilli radyo-

ları onlara. Nerdeyse radyo kadar büyük pilleri araya araya ilceden bulur, yirmibeş kilometre yolda kan ter içinde kalırdık. Pillerin anotu önde katotu arka gözde, omuzum çökerdi heybenin altında. Neymiş, Sarısözen'in programı dinlenecek.. O zaman radyolar iki saat kadar sabahları, iki saat da öğleleri yayın yapar, akşam üçüncü kez yayına başlardı. Tüm köylüler birikirdi. Haberlere bile pek aldırılmazlardı. Ama ille de Sarısözen. Sarısözen'in programı saat ondokuz yirmide başlardı. Sanırım kırk dakika sürerdi. İşte o dakikalar, ah, of çektirir ve de neşelendirirdi köylülerimi. Şimdilerde dile ve kavrama aykırı olarak "Türk Sanat Müziği" dedikleri şeyler ne gezer o zaman «Ruşen Kam yönetiminde Acemaşiran faslını dinleyeceksiniz» dendi mi tamam. 'Çek arabanı faslı' derlerdi bu yayınlara. Onlarca bir anla-

mı yoktu. Gerçekte de yoktur. Ve arabasını çeken giderdi iş buraya gelince. Fasıl yapan ince saz ince ağıri olarak nitelenirdi. O günlerde Halit Tanyeli'nin şiirinden bir ikilik okumuştum da çok beğenilmişti :

Ankara Radyosunda Nihavent faslı

Bir gün daha geçti kardeşim yaşlı mı yaşlı!

Bu çek arabanı faslını Ruşen Kam'a da uyguladılar, «neden bu adam takımını taklavatını toplayıp da Çankırı'ya doğru çekip gitmez. İşi ne bunların orada. Cebe girecek laf söylesinler, kulağa girecek çalgı çalsınlar...» derlerdi. Gerçekten de köylüye bir şey söylemeyen o yaveller aslında kimseye bir şey söylemezdi. Şimdi de söylediği yok ya..

Bir yandan da, ilk kitabım dolayısıyla girdiğim delikten yeni çıkmıştım. Komünistliğim ma-

pus damında mühürlenmişti. Söylence biçiminde kalmaması için içeri atıyorlardı. Siz deyin boyacı küpüne batırıp kırmızıya dönüştürüyorlar, ben deyim halkın gözüne yaşatılmaması gereken kişi olarak sokuyorlardı. Düzene sahip olanların çıkarı bunu gerektirdiği için çark böyle dönüyordu o zaman da. Ama bu tür davranışların ve boyamaların köyden, köylüden kaynaklanmadığı bir gerçek. O günlerde ilçeden atla dönen Muhtar İdris Ağa'ya rasladım köyün kıyısında. Kimler olduğunu söylemedi ama ilçede ileri gelen devlet işyarlarından bazısının kulağına doldurduğu sözü aktardı: «Neden yaşıyorsunuz onu aranızda. O bir yılan. Sizin kötülüğünüz için yazılar yazıp taa Rusya'ya bile yolluyor.»

Derken, köyde bir 'haber' yayıldı: Geç vakit radyo kapandıktan sonra, gündüzdüden hazırladığım raporlarımı (yazıları) Rusya'ya okuyormuşum. Bunu toprağa gömülen antenle yapıyormuşum. Nasıl damdan dama gerdiğimiz anten başka yerlerden gelen sesleri alıyorsa, aşağıdaki anten de başka yerlere ses götürüyordu. Kökü Ankara'da olan bu söylenti öyle yayıldı ki, çarktan yeni çıkmış Bursa bıçağı gibi Bucak Müdürü, Karakol'un onbaşı candarması köye akın ettiler. İçlerinde bir tanesinin adı Şaban'dı ama hepsi de vatani kurtarmaya gelmişlerdi. Hapishaneye beni kurtarmak için taa Ankaralardan gelen avukat ozan Oktay Rifat'ın şiirinde çok güzel anlattığı bir tip vardı o zaman hükümetin başında. O da vatani kurtarmaya çalışıyordu ama hem işleri, hem kavramları karıştırarak :

**Herif küpünü doldurmuş
Malum usulle bilirsin
Bir tanıdığı var ki yanında
Vallahi sen çirkin kahırsın
Öylesine çalım, öylesine kurum
Sanki küçük dağları yaratmış
Çalımına bakarsan büyük
vatanperver
Bir o bilir dünyada olanı biteni
İnanma güzelim inanma
Çiflikleriyle karıştırıyor vatani**

Komünistliğim mapus damına girerken başlamıştı ya, şimdi de geliyordu. Türkiyede yıllardır sürüp giden «komünist imalatı» beni de içine almıştı. Damgalanmıştım. Zaten, önceleri sicilli denen komünistlere artık 'damgalı' deniyordu halk arasında. Daha bıyığı terlememiş adamlar, düşünmeye başlamışlarsa böylece men ediliyorlardı düşünmekten. Bize neydi, başımızda büyüklerimiz vardı, onlar ne düşünürlerse güzel düşünürler, neylerse güzel eylerdi.

Mahkemede tutuklanırken koyulmuştu adım. Bir tane sayın muhbir vatandaş, iki tane de tank vatandaş, vatanlarını benden korumak için direniyorlardı:

«Demircinin, kömürkünün, amirin, memurun eşit olması gerektiğini söyledi.»

Bir an için bunu söylediğimi düşünün; kötü bir şey mi bunu istemek Ama 1950'lerin Türkiye-sinde büyük laf sayılırdı ve de keserlerdi kişinin iflahını. Peki böyle söyledim ya da söylemedim, onun üzerinde dursalar ya! Ne gezer, hem öğretmenlik yaptığım köydeki evim hem de kendi köyümde babamın evi arandı. Basılı basısız ne kadar kâğıt varsa birer çuvala doldurulup getirildi mahkemeye. Ortaokulun karnında cim olmayan öğretmenlerinden bilirdiği oluşturuldu bir de: Okuduğum kitaplarda komünistlik kokusu var mıymış yok muymuş. Daha bıyığım da kafam da yeni terliyordu. Öğrenciliğimden kalma birkaç kitaba öğretmen olduktan sonra eklediklerim pek azdı. Hepsini toplanız bir şeker sandığını doldurmazdı. Ama iyi kitaplardı doğrusu. Eğitim Bakanlığının çıkardığı «dünya klasiklerinden seçmeler»in en seçkinleriyle Gorki, Sabahatin Ali... En sıradan olanları Panait İstrati'ninkilerdi... Mahkeme salonuna getirdiler çuvaları. Babamın evinden getirilen çuval daha büyüktü. Sonradan öğrendim ki, candarmalar evin çevresini sarmış önce, köye gelince. Sonra da birkaçı gidip babamı tarladan

getirmişler. Önce Güzelyurt Bucagının Müdürü Celal efendi bir haşlanmış babamı. «Biz de çocuk okutuyoruz, git bak bakalım bir kâğıt parçası, bir kitap bulabilir misin evimde. Neden çocuğunuzun sağa sola sapmasına dikkatsiz kalyorsunuz» demiş. Ardından eve girmişler ve daha okumaya fırsat bulamadığım kitapları tepe tepe doldurmuşlar çuvala. «Al bakalım sırtına çuvalı, iyi evlat yetirmeyenlere de ders olsun» demişler babama. Bizim ev köyün üst başında. Köyün alt başında olan muhtar odasına taşımışlar çuvalı. Köylü zatan avare, böyle şey arıyor seyretmek için. O gündüden sonra anam yatağa düştü, babam da çifti çubuğu bıraktı. Ha yarın asacaklar, ha öbür gün asacaklar diyerek kafalarını bozdular. Yönetenler iyi tanyordu halkını doğrusu. 1977 yılının sorunu da bu değil mi? Komünistler çoğalacak, komünizm gelecek, herkes birbirinin kapısına şapka asmaya başlayacak. Oysa iyi bir şey olsa Ankara Valisi Nevzat Tandoğan getirirdi. Bizlere mi kalmıştı yani? Her ne kadar kulaklarına kar suyu kaçmışsa da, yine köy kahvelerinde yadırganıyor mu mutlaka çıkacak bu şapkaçılık ticareti? Ama diyeceksiniz ki, erkekeler doğruyu anlatsınlar halka. Anlatırlar mı? Her şey şapka altında. Şapka kalksa ya kuş çıkacak ya civciv çıkacak altından, bunu biliyorlar.

Evet, ne diyordum? Mahkeme salonuna boşaltıldı çuvalar. Akşamdan beri gözalındaydım zaten. Savcı Ömer Göncüoğlu çoktan yazmıştı yazısını. Tutuklamamı istiyordu. Bu kitapların hepsinin Türkiyede basıldığını ve hiç birisinin yasak olmadığını söyledim yargıca. Çünkü, ihbar başka konuda olduğu halde kitaplara yüklemek istiyordu suçu. En şaşıtı şey, köyden böyle sapıkların nasıl çıktığı idi. Gönlü zengin, konuksever ve de askerlik sever Türk Köylüsü de mi bozulmaya başlamıştı? Çok üzülüyor ve çok endişeleniyordu yurdun, toplumun geleceğinden.

Tutuklama kararını önce yırttı. Ama ikinci kez yeniden yazdırdı yargıç. Sanki iplerin ucu başkalarının elindeydi.

Mapus damının koca parmaklığı açılıp da beni içeriye ittiklerinde, çoktan biliniyormuş oraya geleceğim. Bir gün önceden biliniyormuş üstelik. Herkes «hoş geldin gominis» diyordu. Asıl adımı öğrenmeye gerek de duymadılar. Bizim Aksaray'ın han bozması hapisanesinde bu olağan adla çağrılıyordum. Namus için, hak için, bir karış toprak için adam öldürüp deliğe dolanların mektuplarını, dilekçelerini yazıyordum. «Gominis gardaş, ne olur iki satır bi nekdüp yaz» diyorlardı. Yani, içerdekiler kesinlikle alay ve kötülük olsun diye böyle hitap etmiyorlardı.

Kollarımda kelepçe, çevremde candarmalar, bizim ya da öteki köylerin çocukları yani, çarşının ortasından mahkemeye götürülüyordum. Önceden haberliymişler gibi tüm esnaf dükkanının önüne çıkıyordu gominis seyretmek için. İçeriye girinceye dek adım çıkmadığı için, deliğe girdiğim gün ünlenmeye de başladığımdan, hepsi merak ediyordu. Orta Anadolu'nun bu Selçuklu kalıntısı kuytu ilçesinden hele de onun yine kuytu bir köyünden «bir şapkacının» çıkması, hepsini kızdırıyor, küplere bindiriyordu. Önlerine atsa-lar, Endonezya örneğindeki gibi boğarlar, çimçisalı yerlerdi alimal-lah. Yine de devlet devletliğini bildiği için vatandaşını candarmalarıyla koruyordu. 1977'de ODTÜ'ne yediyüz komandoyu işçi olarak alıp sonra da öğrencileri onlardan korumak için polisi candarmayı oraya yığıdığı gibi. . . Sonra canım, neymiş, Köy Enstitüleri gomomis yuvasıymış. Ordan çıktığıma göre bunun kuşku götürür yanı da yokmuş. Öyle olmasa köylümün konukseverliğini, askerlik severliğini, gönül zenginliğini bırakıp da neden açlığını, yoksulluğunu yazmışım? Üç şey üzerinde duruyordu herkes. Onun için bu üç şeyi yineleyip duruyorum.

Mahmut Makal Babasıyla. Yıl 1943

Tutuklanmam öyle durup dururken olmamıştı. Çardak köyüne, yani görev yerime gelerek İlçeye gitmemi sağlayan Bucak Müdürü, orada görüştüğüm İlköğretim Müdürü ve Kaymakam, hep aynı şey-

leri söylüyorlardı. Neden köylütünün o üç yanını yazmamıştım! Savcının iddianamesinde de aynen ileri sürülmüştü bunlar, tutuklanmama gerekçe olması için. Bu topluma akıl ermezdi. K. Enstitülerini açan

kendileri

da kapayan da aynı kişiler ya da iktidardı. Demek düşündükleri olmamıştı. Ortadan kaldırmak için karalamak gerekiyordu.

Ama aradan kırk gün geçince biraz değişti durum. Seçime iki hafta kalmıştı. İyi kullanılsa çok işe yarayabilecek 14 Mayıs 1950 seçimlerine. Savcı Ömer Gönçüoğlu çağırttı bir gün, cezaevi müdürünün odasına. (Delik, içeri, mapus damı, hapishane, cezaevi... dediğim hepsi de aynı kapıya çıkan adların bir tanesini yeğleyip de hepten kullanmak vardı. Ama ben hepsini kullanıyorum yerine göre. Belki iyi olmuyor ama, kullanıldığı yerdeki rengi ve çağrışımı ayrı ayrı oluyor hepsinin.) Elime birkaç sayfalık bir yazı tutuşturdu. Okumamı söyledi. Sorgu Yargıçlığına hitaben yazılmış, hakkımda meni muhakeme kararı verilmesini istiyordu. Köylünün yoksulluk ve açlığını görüp de daha önce değinilen üç erdemini görmemek, aslında belki de kötü niyetten değil de yaratılıştan gelen bir özellikti. Böylece, yaratılıştan kötümser bir tipte karşışkıyaydılar. Bunun tedavisi ise cezaevinde tutmak ya da ceza vermekle olası değildi. Ayrıca, bu yazarın komünist olmadığı ve komünistleri tutmadığı bizzat kitabından öğrenilebilirdi. Öyle ya, yazarın anası ne di-yordu, boktan yapılmış peteği kırarak içindeki çorbalığı yiyen, yemediğini ahırın pisliğine bulayarak evin tek besinini ortadan kaldıran ineğe «Moskof malı!» diyerek ilenmiyor muydu? Tıpkı Köy Enstitülerinin açılıp kapanmasında olduğu gibi, kırk gün önce kıpkızıl olan kişi, şimdi seçim kapıya dayanınca ve de muhalifler kürsülerde bana dayanarak yirmiyedi yılın boş geçirildiğini, köylünün ezildiğini dillerine dolayip kitabımdan parçalar okumaya başlayınca pabuç pahalıymıştı. İyimserler kötümser, kötümserler iyimser olmuştu. Bense, yeni iktidar döneminde de ucuzluğumu sürdürcektim. Oktay Rifat'ın yukardaki şiirine konu olan hükümet başkanı, kendi yaptıklarını neden görmediğime ilişkin haber yollaya-

cak, üstünde durmayınca da kiralık kalem Burhan Asaf, gazetesinin adını imza yaparak Zafer'de üstüste başyazılar yazıp saldıracaktı bana. Kitaplarımın yabancı dillerde basılmasına çatacak, kapak resimlerini de basarak, asil Türk köylüsünün o canım üç özelliğini içermeyen bu kitapların bizi dünyada da rezil etmekte olduğunu işleyip duracaktı.

Bu yabancı dile çevrilmenin de güldürüye kaçan öyküleri var ya; onlardan da birini anlatayım söz açılmışken :

Yıl 1961. Londra'nın Türk yemekleri yapan bir lokantasında Vallentin Mitchell Yayınevi'nin sahiplerinden David Kessler'le birlikteyim. Yanımızda bizim büyükelçilikten Münici Giz, Londra Üniversitesinden de Prof. Bertrand Lewis var. Atatürk hakkında önemli bir kitap yazmıştır Lewis. «Bizim Köy» ile «Hayal ve Gerçek» adlı kitaplarımı bir cilt haline getirerek «Anadoluda Bir Köy» adıyla çıkaran yayınevinin sahibi şunları söyledi bir ara: «Bir gün sizin sefaretten iki kişi geldi. Kitabı kaç bastığımızı sordular. Beş bin basmıştık, söyledim. Hepsini satın alıyoruz, dediler. Sevindim. Neden sevindiğimi sordular. Yeniden basabileceğim için seviniyorum, dedim. Yok, hayır, biz, yeniden basmamamız koşuluyla alıyoruz, dediler. O zaman, satmıyorum, dedim ve kös kös gittiler...» Kitap 1954 baharında çıkmıştı orada. Burhan Asaf'ın yazıları da aynı günlerde yayınlanmıştı Zafer'de...

Ben içerdeyken, Savcıya koşut olarak Başbakan Yardımcısı Nihat Erim de bir demeç vermişti ve bu demeci radyodan dinleyen mahpuslar çıkarılacağı sonucuna varmışlardı. Suç mu bahaneydi, herkes biliyordu. Gözdağı vermek için içeri atılıyordu insanlar. Yine avukatım Oktay Rifat'ın dediği gibi: «Her dem sev-dalıya kız mız bahane.» Gazetelerde de çıkan demecinde şunları söylüyordu Nihat Erim: «Köylerimiz bu öğretmenin kitabında an-

lattığı gibidir. Bunu kimden gizleyeceğiz. Ben de bu kitabı okudum ve çok yararlandım.» Daha sonra Halkçı Gazetesi sahip ve başyazarı olarak Ankarada görüştüğümüzde bu görüşünü biraz daha açtı: «Bizim yöneticiliğimiz, bilmediğimiz bir denizde anladığımız bir gemiyi kullanmak gibiymiş. Bizim Köy'ü okuyunca anladım bunu...»

Ne var ki, kitabın yayınlanmasından sonra Ankara'ya geldiğimde, yeni Cumhurbaşkanı ile görüşürken anladım gerçeği. Yani, bizde olumlu demeçler verilirken samanın altından suların yürütüldüğünü. Nurullah Ataç Cumhurbaşkanlığı Genel Yazmanlığında çevirmendi. «Senin tutuklanman da salıverilmen de buradan geçti...» demez mi. Niğde Valisi İbrahim Tevfik Kutlar'a buyurmuşlar ki, ne yap yap içeri aldır, gözdağı vermek zorundayız, seçim arefesindeyiz... O Kutlar ki 1950 seçimlerine dek koyu İsmet Paşacı bir vali iken, sonradan İsmet Paşayı Balıkesir'e sokmamıştır. Çünkü İsmet Paşa düşmüştü... Daha sonra da Gaziantep'ten senatör oldu... Tevekkeli, bu buyruğu alır almaz Nurgöz köyüne gitmiş ve beni sanarak öğretmen İbrahim Yıldız'ı iyice haşlamıştı köylülerin önünde. Köyçocuğu olur da balı bilmez mi, köylü olur da çorabı olmaz mı... diyerek bağırmasına yalnız Ali Çavuş karşı çıkabilmiş, «şu benim Muhittin de öğrenci, ona sor balı bilip bilmediğini» diyebilmiş. İkincisi de, «ben senin kimi aradığımı biliyorum, onu geçenlerde Çardak köyüne sürdüler.» demiş. O hisimla gelmişti Çardağa. Ve köylüleri toplayıp şöyle bağırması: «Herkes ayakkabıyı çıkarsın, çoraplarınız var mı, göreceğim» Bucak Müdürünün candarmalarla Çardağa gelişi bir gün sonradır. Valinin ayarladığı muhbir vatandaşların ortaya çıkıp komünistlik propagandası yaptığımı ilişkin dilekçe vermeleri de Müdür'ün geldiği güne raslıyor. Rahmetli Orhan Veli Yaprak'ta şöyle yazmıştı o zaman: «Biz Makal'ın bu yurdu en az

kendileri

Niğde Valisi kadar sevdiğini biliyoruz. Ama onlar fazla sevmesini istemiyorlar galiba.» Doğruydum, nasıl komünistlik gerekirse onu da biz getiririz, size ne oluyor, diyorlarsa, sevgi de bizim tekelimizde, siz köle sürüsünüz bizim emrimizde, size ne oluyor, demeye getiriyorlardı herhalde.

Mapustan çıkınca boş bırakırlar mı damgalı adamı. İki bir karakol onbaşısı candarmalar, bazan bucak müdürü de onlarla birlikte olmak üzere köye geliyorlar, birikmiş köylülerin önünde o çilekeş kitapları darma duman ediyorlardı. Okumadan eskimişti zavallı kitaplar. Ellerinde bazan arama kararı olur bazan olmazdı. Ama karşı koyabilirsen koy. Ardıç kadı çam müftüydü orada. Doğuluların «Hakimi Reş» dedikleri ozan Cemal Kırca ne demiş :

**Tüten baca havlayan köpek
Demek isterler ki zaman
zaman
Burda da yaşayanlar var
burda da
Kime anlatacağın velakin
Kuş uçmaz kervan geçmez.**

İşte öyleydi yaşantımız.

Bir keresinde mal bulmuş gibi sevindiler; yabancı dilde yazılmış beş sayfalık bir yazı bularak götdürdüler. Gavurlara (Ruslara) verdiğim raporların cevabıydı bu olsa olsa. Belki de Ankaralara gönderip inceletmişlerdir bu beş sayfalık yazıyı. O yazı ki Londra'daki Vallentin Mitchel (Yayıneviyle yapılan ve iki kitabın çevirisiyle ilgili anlaşmanın bendeki örneği idi...

Bir gün de Niğde Milli Eğitim Müdürü Muhittin Korkut çıka geldi. Sandık ki bir eğitimci geldi. Oysa, Ankara'daki Eğitim Bakanı Tefik İleri adına geldiğini, kitaplarının yabancı dillere çevrilmesine izin vermediğime ilişkin düzenlediği «belge taslağını» imzalamamı istiyordu.

Müdürler, müfettişler, kaymakamlar, valiler... Köye her gelenin bana saldırmaya olağan, alıştığımız

bir durumdu. Hatta aslıdirmek için, biraz da en yukarının doldurması sonucu geliyorlardı. Sözelimi, İlköğretim Müfettişi İhsan Kazandıoğlu, kapıdan girer girmez «sen yabancı dillere çevrilsen de benim buyruğumdusun» diyebilirdi. Klasik eserleri okumamızı öğretim yılı başındaki toplantıda sağlık veren Kaymakam Kâzım Atakul, okulun her şeyi tıkrır tıkrır işlediği, üç öğretmen köyde tek çocuk kalmamacasına devamı sağladığımız ve geceyi gündüze katarak çalıştığımız halde; ayrıca sabahları yoklamaları da aksaksız yaptığımız halde, «yoklamayı yapmamışlar, kınama cezası...» diye ceza verip candarmayla tebliğ ediyordu bize. Özgürlüğün yolları tıkalıydı, ezmenin yolları açıktı. Yıllarca sonra, bir gün Türk Dil Kurumu'nda Emin Özdemir'in odasında oturuyorum. Çeşitli yurt sorunları üstüne konuşuyoruz. Oda da beş - altı kişi var. Kapıdan bu kez Kâzım Atakul girdi. Önce ko-

münistler, sonra yahudiler, sonra sosyal demokratlar... olarak sırayla insan toplayan faşist yönetimde olduğu gibi, bu eski Kayseri Valisini de merkeze almışlardı. O günlerde emekli olmuş muydu bilmiyorum. O beni tanıyamazdı. Arkadaşlara dedim ki: «Bir de İsmet Paşa'nın vali müsvettesine soralım bakalım.» Bundan alındı. Sonra ona o yoklama yapıldığı halde kınama cezası verip candarmayla ulaştırdığını, o günlerin havasını özetledim. «Kaldı ki, biz iki arkadaş yoklamayı yapmıştık, üçüncü arkadaş da çocuklardan kaytaranlar olabileceği için yoklamayı öğleleri yaptığını söylemişti. Buna göre, kasıtlı ve yalan yere ceza verdiniz. İçten olsaydınız, bir gün yoklamanın yapılmamış olması yine de kınama cezasını gerektirmezdi. Şimdi burada hep sureti haktan görünürsünüz, bilirim. Siyasal Bilgiler'de en ateşli ve de devrimci öğrenci geçinenlerden çoğunu, kaymakam vekili

Özlemem

Genzimi yakını
yaprakları arasından
buharlaşan koku.
Bir kitabı terliyerek okumak
hayatı tazelesin.

— Bedenimden aşkı
söküp almasınlar.

Bir gece sabaha karşı
geride esmer yeşili
hırçın bir bahar bırakarak,
hahılara süs olan andaçlar
alıp yedeğime,
terkeylediğim.

Hüznün yerleştiği şehir.
Toprağını ezberliye bilmek için babam
ömrünü verdi... Tren soluklanarak
düşecek istasyonuna.

— Artık seni bir daha
görmek istemem.
Anılarım incinebilir.

Yaşamak bunu doğrulasın.

Veysel Çolak

olarak gittikleri ilçelerde ağaların kolunda görmüşümdür. Bizleri de tanımamazlıktan gelmişlerdir. Sonra da polisliğe geçip namuslu aydınların kuyularını kazmışlardır...» Sonra birkaç ad da saydım. «Bu günlerde ölür bu adam.» dedi. Emin o gidince. Gerçekten de birkaç gün sonra gazetelerden birinde ölüm ilânı vardı.

«Notlarım bakmam gerek, doğrusu neydi işin...» diyerek gitmişti...

Hep devlet işyarları çıkıp gelecek değil ya köye; bir gün de anam çıkıp geldi. «İlle de seni vereceğim, bir kız buldum» diyordu. Zamanım olmadığını söyledim ama «almadığıma yanmam, görmediğime yanarım» dememem için sürükleyip götürdü beni. Kız, bizim köye yakın bir karakolda çalışan candarma çavuşunun kızıydı. Görüp döndük. Döndükten sonra, anama evlenmek istemediğimi söyledim ve çavuşa da kendilerinin

de kızlarının da iyi olduğunu, ama evlenmek istemediğimi, kendilerini görmeye de anamı kıramadığım için geldiğimi yazdım. Buna karşın, aradan iki ay geçtikten sonra sırtında heybe ile halamın İsmail geldi. Heybeye bir şişe pekmez şerbeti, bir kat iç çamasırı koyarak çocuğu bir günlük yola çıkarıvermişler. Neymiş, beni nişanlamışlar da nişan şerbetini tatmam için bana da yollamışlar. Bereket versin hapse girip çıkınca kötü kişi olduğumuz iyice kanıtlandı da nişan bozuldu. Anamın bol keseden taktığı altınlar gittiği gibi, babamın ödünç bularak verdiği dört yüz elli liralık yarım başlık parası da yandı. Teselli yanı, başlığın tamamının verilmemiş olması. O zaman ayda yetmişiki lira yirmi kuruş ahyordum maaş olarak. Başlık borçlarını o paradan ödedim.

Yabancı dillere çevrilmemi istemiyorum, diyerek belge vermemi isteyen, bunun çok ilkel bir yöntem olduğunu bile düşünmeyen Tevfik İleri'nin, Eğitim Bakanı olunca 1950 Eylülünde Tonguç ve arkadaşlarını bakanlık emrine almasına ve «dokuzla, otuzdokuzla işim bitmeyecek, hepsini ayıklayacağım. Türk çocuklarının karşısına miliyetçi öğretmenler çıkaracağım» demesine bakmayın. Demokrat Parti adayırken Samsun'da kürsüye çıkıp «bu öğretmen şimdi hapiste kurtuluyor. Seçilsem ilk işim onun kurtulması için çalışmak olacak» diyerek kitabımdan parçalar okumasına da bakmayın. «Köy Enstitüleri hiçbir şey yapmamış olsa bile bir Makal yetiştirmekle çok şey yapmış sayılır» dediğine hiç bakmayın. Bakan olunca, tüm Köy Enstitüsü kurucularını ve oradan çıkanları kıymaya başladı. Bir gün makamında, canımı dişime takıp ayıp ettiğini söyledim. Yanıtı: «Ben Ziya Gökalp'ı bilmeyen kişileri Türk çocuklarının okuduğu dersliklere sokamam» Aynı günün akşamı Tonguç Baba'ya aktardım bu sözü Güldü. «Keşke öyle olsa ama, korkarım ki bilenleri ayıkliyor. Yeğledikleri de kendi de Ziya Gökalp'ı anla-

mış değiller» dedi. T. İleri, çelişkiler içinde oluşuyla tipik bir örneğini veriyordu bizim politikacıların. Üstelik, 1944 yılında Samsun Bayındırlık Müdürüymen 19 Mayıs Dergisinin 6. sayısında yazdığı yazıda şunları söylemişti: «Bunların herbiri yakında bir köye öğretmen gidecek. Bir yandan o köye çiftçiliği, demirciliği, doğramacılığı en iyi şekilde sokacak, bir yandan da köyün çocuklarına enstitüden aldığı bilgiyi, ruhu aşılacak. Görmemiş olanların bilmelerine imkân olamayacak şekilde yepyeni bir gençliğin, yepyeni bir neslin bu köy enstitülerinde yaratılmakta olduğunu zevk alarak, gurur duyarak gördük. Dileğimiz, Türkiye için çok faydalı olan bu köy enstitüleri davasının muvafak olması, gerçekleşmesidir. Bu hayat dolu, istikbalimiz için çok ümit verici enstitüden ayrılırken şöyle düşündüm: «Şehirlerin kasvetli, insanı bedbin edici havasından bunalanlar buraya uğramalıdır. Burası, hasta dimağ ve ruhlar için bir şifa kaynağı olacaktır...»

Elhak doğru. Ankara'nın kirli havası, politikanın pisliği önce kendisini altetmiş, çelişkilere, çıkmazlara itmiş. İtmiş ki, söylediklerinin karşısı uygulamalara girişmiş altına bir sandalye uzatılınca. Türkiye'nin başlıca sorunlarından biri de, altına sandalye uzatıldığı zaman değişmeyecek kadar dayanıklı insan yetiştirme sorunudur. Bu yolda henüz bir adım atılmış değildir. Anadolu bozkırlarında yetişen ekinin boyu nasıl iki karışı geçmiyorsa, toprağın kısırlığı insan yetiştirme konusunda iyice kendini gösteriyor. Yetiştirdiği insanların düşünce düzeyi iki milimi aşmadığı gibi kişilik ve karakter sıfırda kalıyor... Örneklerini sayın sayabildiğinizce... Tevfik İleri'nin kızı bir kitap çıkarmış. Babasının demec ve yazılarını yerleştirmiş içine. Umarım yukarda değindiklerimizi ve benzerlerini de ayrı bir ciltte toplarlar. Babalar oldukları gibi görünmeseler de, çocuklar babalarını olduğu gibi görmelidirler

Her Gece Ben

Her gece ben
Aynı yerde
Yüzlercesinin yaşamını
Yaşarım
Ozanlarca sevi
Şiirlerce gözyaşı
Olurum

Her gece ben
Aynı yerde
Taşar taşar
Dolarım
Ağacı giysilerle
Aynı olurum

Her gece ben
Aynı yerde
Toprak kokusuna hasret
Yol olurum

Her gece ben
Aynı yerde
Kavak ağacı dibi
Esip getirip/esip götürün
Gömüt
«Doksan çiçek/dokunsan çiçek»
Olurum

Gültekin Emre

Bir de askerlik anısı :

Elazığ'da Harput kalesinin altına yerleşmiş piyade alayında görevliyim. Onuncu bölük kumandan vekiliyim. Bir öğle sonu odamda oturuyorum; koridorda karşılıklı küçük odalardan biri. Odamın karşısındaki onbir numarada toplanmış dört - beş odanın görevlileri. İkinci çayı içiyorlar. Kapım kapalı, odamda olduğumu bildiklerini sanmıyorum. Zaten yeni geldim buraya, on gün oldu. Sürgün alayı olduğu için vermiş olmalılar. Onbir numaralı odadan Hulusi Beyin sesini duyuyorum. Kapıların arası iki adımlık yer olduğundan, yanımda konuşur gibi geliyor sesi. Altı yıl önce çıkmış ilk kitabımı diline dolamış :

«Bu on numaradaki kitap yazmış, biliyor musunuz?»

«Evet, öyleymiş» diyor dokuz numaradaki.

Sekiz numaradaki karışıyor söze :

«Demek bir bildiği var ki yazdı; durup dururken de oturulup kitap yazılmaz ki!»

Hulusi Bey :

Bildiği bilmediği ne olacak, durup dururken oturup kitap yazana deli derler. Bu adam deli değil.»

«Öyleyse?» dedi sekizinci.

Onbir'in Hulusi Bey'i sürdürdü konuşmasını :

«Deli olmadığına göre birşey karşılığında yapıyor bunu. Bir şey alet oluyor demek ki; bir emirle yapıyor bunu...»

Gazi Eğitim Enstitüsündeki bir öğretmenim de yarı şaka «nasıl yaşıyorlar seni?» demiş, sonra eklemişti: «Medeni insanlar dolaylı yollardan ve nazikçe yazıp söylerler. Kırıcılığa yer yoktur. Kırıcılığı cahiller yapar, sen de bu kitabı cahil döneminde yazdın. Şimdi artık olgunlaştın; daha mülayim eserler bekleriz senden. Hoca olarakta hakkımızdır bu.»

Ailenin bütünü

O günlerde çeşitli tartışmaların konusuyum okulda. Bugün eğitim ordusunda yadırganan, ilerici oldukları için kıyılanlar, bir deneyim sonucu olgunlaşanlardı o günlerin tartışmacıları. Hep düşündüm, bu koşullanma toprağımızın özünde mi var ki her yana kök salmış. Onların çoğunu tanımlamak için küçük bir örnek vereyim :

Çok arkadaş gibi Milliyetçiler Derneği'ne yazılmış bir Sadık vardı. Koridordaki dolaplardan dört tanesini elinde tutuyordu. Öte yandan elbisesini, kitabını koyacak dolabı olmayan arkadaşlar vardı. «Sen kayıtlı milliyetçisin, bir dolap yetmiyor mu, ötekileri de arkadaşlara ver de eşitlik olsun?» dedim. «Ne ilgisi var milliyetçilikle dolabın?» dedi. 1954'lerin milliyetçiliği, şimdi dernek değil Milliyetçi Cephe olarak karşımızdadır. Bu tartışmaların özü, köy öyle değil şöyle biçimindeydi. Yani, köyler yoksul değil zengindi. Halkın neşesi, sağlığı yerindeydi; keşesi doluydu, gönlü zengindi... Hep aynı şeyler. Mustafa Nihat Özön'ün dışında öğretmenler de o görüşteydi. Ve birçok nedenle Mustafa Nihat Özön yakışmıyordu o çatının altına...

Bunlardan büyük bir kümeye, buyrun sizi köye götürüyüm bir

hafta sonu, dedim. Otobüsü de benden. Ankara'dan köyüme üçbuçuk saatta gidilir. Varması, kalması, gelmesi, hepsi bir güne sığar, dedim. O zaman da kimse gitmek istemedi. İnsan hiç olmazsa hava almak, yeni yerler görmek için ister böyle bir geziyi değil mi? Bunlar istemiyordu. Ya köyün benim yazdığımı uygun olduğunu biliyorlar ama yaşamak için, memur olmak için böyle konuşulması gerektiğine inanıyorlardı, öyle koşullandırılmışlardı, ya da iki masa üç sandalye bulunan yerlerden öteye gitmek, görmek, toprağa basmak güçleri yoktu. Her ikisi de aynı kapıya çıkardı: Bilmek ve yaşamak konusunda yaya kalmak...

Tonguç'un başından da böyle bir şey geçmiş :

1941 - 45 arasında CHP'nin Genel Sekreteri olan öykücü M. Ş. Esenal, Ankara Halkevine dönemin ileri gelen bürokratlarını toplar bir gün ve şöyle der: «Medeniyetin beşiği Anadolu dur. Anadolu köylüsü medeniyetin doruğuna çıkmıştır. Onun eriştiği huzuru bozmaamak, boynumuza borçtur. Bugün köylüyü gaz veya bezir çirasından, çam çirasından ayırıp da elektriğe kavuşturmak bir ideal olamaz. Çünkü bu, köylünün rahatını, huzurunu bozmak de-

kendileri

mektir. Saban da öyle: Traktör köye girdiği gün, köylünün yarısından çoğu gurbetçi olacaktır...»

«Gerçek mi söylüyorsunuz, yoksa şaka mı ediyorsunuz?» der Tonguç. Şaka etmediği anlaşılınca, bu konuyu köy odasında çıra ışığında tartışmalarını önerir ve otobüs de kendinden olmak koşuluyla, bir çok köyde tanıdıkları olduğunu, onlardan birinin odasına oradakileri davet ettiğini, ekler. Hepsisi de kaşınır gibi yaparlar. Toz, bit, pire lafı etmeye başlarlar...

Bir keresinde de, İnönü ile birlikte Güney gezisinden dönerken Gölbaşı'nda Tonguç'un arabasına biner karşılamaya gelen Esenal, «Ne gezdirip duruyorsun köy köy, yarın bizim raporlara inanmayacaktır» der.

Günümüzde de aydın geçinen, üniversitede öğretim görevlisi olan ya da büyük bürokrat sayılan kiminle karşılaşırsanız, Türkiye'yi kalkınmış sayıyorlar. Türkiye batağa gömüldükçe kalkındırıyor efendiler. Aynı tutumdan kaynaklanıyor bu körükörüne inanış. Bir de bunların hak, hukuk demelerine hiç aldırmayın. Kendileri bir parmak üstlerinin yanında süklüm püklüm oldukları için, herkesin de kendileri yanında süklüm püklüm olmasını isterler. 27 Mayıs 1960'tan sonra Eğitim Bakanlığı Müfettişlerinden birini Ankara Eğitim Müdürlüğüne getirdiler. O bölgede müfettişlik yapan birkaç arkadaşla ziyaret ettik. Aradan oniki yıl geçtikten sonra Hürrem Arman yolda kolumdan tuttu: «Hakem Beyi çok üzmüşsün bir zamanlar. Bir türlü unutamıyor. Dün birlikte içerken adın geçti, adın geçince de ağladı..»

«Ne yapmışım?»

«Ziyaretine gittiğinde bacak bacak üstüne atıp oturmuşun...»

Görüyor musunuz?..

Biz zaten sütlü keçinin oğlağı değiliz. O yüzden ne çocukluğumuzda dağda davar güderken rahattık, ne köy öğretmeni olun-

ca rahat bıraktılar. Yüksek öğrenim yapmaya gittik, köyü tersinden yazmış diye boğazımıza sarıldılar. Adana bölgesinde çalışırken candarma arabalarıyla gece gündüz izlendik. Tomsonların gölgesinde görev yaptık yani. 1966 yılında Demir'el Adana'ya gelince dokuz metrelik bir dilekçe verdiler de Bakanlık emrine alındık. Sonrası Sağırılar Okulu İstanbul'un.

Sağırılar Okulu Yıldız Sarayının bir bölümü. 1968'in 3 Kasımında istifa ettim oradaki görevimden. İstifa nedenleri çok. Okulda sözü edilecek şeyler de çok. Onları bırakarak sağır çocukların aşkından ya da aşk konusunda nasıl konuştuklarından kısaca söz açmak istiyorum: Okulun geniş bahçesi ortasında bir yol var. Yolun iki yanı tam anlamıyla güllük, ağaçlık. Güneşli bir öğle paydosunda yolu şöyle bir arşınlayım dedim. Bir ara ağaç-

Makal, Baykurt, Milliyetçi Sadık ile. Yıl 1953.

lar arasından belli belirsiz hışırtı geldi. Hem sağdan hem soldan geliyordu. Bir de ne göreyim, sağımda Saim, solumda Banu. Girmişler ağaçların arasına, işaretliyorlarmış karşıdan karşıya. Beni görünce, sanki dillerinden anlarmışım gibi kaçmak istediler. Saim'in alnında birkaç damla ter belirdi. Elimi sallayıp «aldırmayın» dercesine uzaklaştım. Hep birarada oldukları halde, bu işi ancak böyle konuşabiliyorlardı. Çünkü onlarda fısıldaşmak yok. İşaretiyse başkaları görürse anlar ne konuştuklarını.

Yirmiye yakın mahkemeye çıktım. Konuları çok değişik olmakla birlikte hepsi komünistlik propagandasına sokuldu. Bunlardan da iki örnek vermek isterim. Vahdet Gün adlı bir mühendis vatandaşı, bir gün Balâ İlçesinin Tınaztepe İlkokulu salonunda karşıma çıktı. Köy Öğretmenleriyle Haberleşme Derneği bilmem nesiymiş. Dışarda arabada iki hanım arkadaşı da varmış «Dernekten». Otuz kadar silgi, bir o kadar defter kalem almışlar yanlarına. Gidip köy okullarına verecekler yardım olarak. «Vahdet Bey, bu yardımlarla bu işin hallolacağını mi düşünüyorsunuz?» demişim. Hem de mahkemede, adamın ifadesi bu. Çok şükür, ek-mek yapmıyor söylediklerime. Ama mademki onun gibi düşünmüyorum. O halde ben komünistim. Yemeyip içmeyi mahkemeye koşuyor. Çok değil on beş yıl öncenin olayları bunlar. Bir açıdan otuz yıl öncenin, bir açıdan beş yıl öncenin. Değişen birşey yok ki Türkiye'de. Buna benzer uyduruk nedenlerle her gün içeriye adam alındığını okumuyor muyuz? Peki, köy okulları iane ile kalkınır, desek komünistlik olmaz mı acep?..

Bir de, yine onbeş yıl önce, şimdi daha da «milliyetçi» bir havaya bürünen Gazi Eğitim Enstitüsünde arkadaşlarla söyleşirken «Rusya'da aile vardır» demişim. Vay sen misin diyen. İnanmışlar ya «şapka hikayesi»ne.. O cılız omuzlarına yüklenen kafalarını ku-

kendileri

ru yasa maddeleriyle dolduran savcılardan biri de bu ihbarı değerlendirerek mahkemeye vermiş. Uzun uzun araştırıldı Rusya'da aile, yani karı-koca ve de çocuklardan oluşan «aile»nin var olup olmadığı...

Ne yapalım, bu düzene taa başından ters düştük. İbrahim Zeki Burdurlu'nun:

Bir kere sevgiye benimsin dedik

Gönlü nasıl çevirelim Keloğlan
dediği gibi...

Bu yüzden, bir Amerikalı Profesöre, Amerikan yardımına karşı çıkarıcısına söylediğim sözler de bizim Amerikancı ekonomistlerin dikkatini çekmişti. «Yapmayın efendim bu yardımı; üstelik nereye, kimin cebine indiği belirsiz. Millet ipotek altına gidiyor o da cabası...» demiştim Prof. Drag-nish'e. O da yememiş içmemiş Senatör Wayne Morse'a anlatmış. Senatör de Amerikan Senatosunda benim adımı da vererek, bu yardımın gözden geçirilmesini... istemiş. Hepsi bu. Aydın Yalçın gibi Amerika'yı TBMM'de savunmuş (o savunması konusunda da birkaç yazı yazmıştım vaktiyle Ant Dergisinde) bir Türk Ekonomisti durur mu, o günlerde çıkardıkları «Yarın» Dergisinde veryansın ediyordu bana. Neymiş, ben iktisat bilmediğim halde bu konulara neden burnumu sokarmışım. Alın, işte, elimizi de burnumuzu da, hatta isterseniz gılayımızı da çekelim, ama sizin elinizde 1978'e girerken Amerikan yardımı ve de ambargosu sayesinde ekonomisi batmış bir Türkiye, bitmiş bir Türk toplumu var... Buna ne buyrulur beyler?...

Türk politikacısını, Türk okumuşunu (iktisatçısını da) çok güzel özetleyen, yükseklerden uçmanın, böylece de halktan ayrı düşmenin vurgulayıcısı sayılan ünlü bir şiirle bitirmek isterim. Bedri Rahmi'nin bu küçük şiirinin öyküsünü de anlatayım isterseniz:

Yıl 1950. Mevsim yaz. Bedros Paris'te. Bulvar saint Misel'deki

Kahve Selek'te Türk öğrencilerle söylemekte. «Ne var ne yok?»lara karşılık verirken, «bugünlerde Makal'ın bir kitabı çıktı, onun gü-rültüsü var.» der Sorar sakallı bir öğrenci: «Ne anlatıyor?» Bedrosun yanıtı: «Köylünün sefaletini, cehaletini, irticam elinde oyuncak oluşunu...»

«Ne gezer Türk köyünde öyle şeyler!» der sakallı öğrenci, yumruğunu masaya vurarak. Bu durum aşağıdaki şiiri esinler Bedrosa. Yeditepe Dergisinin Eylül 1950 sayısında yayınlanmıştır. Masaya yumruk vuranın Turan Güneş olduğunu söylemişti Bedros. Demek o zaman Paris'te doktora falan yapıyordu herhalde. Doktorayla köy-

deki boktora bugün olduğu gibi o zaman da bağdaşmıyordu anlaşılın. Neyse biz şiiri okuyalım:

SAKAL-MAKAL
yahut

AFERİN OĞLUM AHMET
BU YOLDAN DEVAM ET

Herifçioglu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin Bizim Köy'ü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
Bir elinde telefon, bir elinde kesesi
Uyyy!.. yesun oni nenesi
Yesun oni nenesi.

Mai Lai'de Güzelim

boğazında kala kalmış bir çığlık gibi
kurşun donukluğu onulmaz bekleyişin
örümcek gibi örüyordu zamanı
mai lai'de güzelim

tüm o geceler boyu
kurtuluş için her el açtığımızda
alev yüzlü bir ölümdü yağan gökten
mai lai'de güzelim

bir kan susuştu şimdi
bacak aranda işleyen sızı
ve sağlamaz yaralarca baş kaldırıyordu dudakların
mai lai'de güzelim

vıcık vıcık çignendikçe insanlık onuru
arınmaz bir leke gibi
bulaşıyordu amerikan postalına
mai lai'de güzelim

bir süngü pırlıtısında koparıldıkça evlerimizden
varlığımız sömürgeci askere
kenetli kahyordu gözlerimiz
mai lai'de güzelim

çekik gözlerinde yaş tükendiğinde
bir canın kalınca koparılıp alınmadık
yüreğinde barut dumanları
yitirdim seni
mai lai'de güzelim

Ayhan Enacar

İVAN MALİNOVSKI

Ivan Malinovski: 1926 doğumlu. Polonya kökenli, Danimarkalı şair. «Sessizliğin Eleştirisi» adlı yapıtında toplumsal konulara özellikle ağırlık vermiştir. Aşağıdaki şiir 1977'de yayımlanan bu kitabından alınmıştır.

Çevirenler :

G. Emre - Ş. Bayraktaroğlu

Lumumba'nın Katilleri

Onlar sevimli insanlardır
Uzun sivri ağulu dişleri yoktur onların
Karıları çocukları vardır
Tabancaları hiç olmadı
Gazeteler ne yazdıysa hep onu okudu onlar
Ama Massai'ye hiç ayak basmadılar
Katanga'yı görmediler havadan
Kişisel sorunları yoktur zencilerle
Onlar sevimli insanlardır
Durumdan kuşkulandır onlar
Karıları çocukları vardır onların
Güzel evleri arabaları
Ve sevimli yüzleri vardır
Peçeleri yoktur
Onlar sevimli insanlardır.
Rus değildir onlar
Kopenhag caddelerinde
Belçika İngiltere Amerika telefon rehberlerinde
Arayan bulabilir adlarını
Onların adresleri vardır
Onlar sevimli insanlardır
Polisle sorunları olmaz onların
Değerlidirler sever dostları onları
Sayar halk onları
Temizdir beyazdır onlar
Kasalarındaki bankalarındaki kağıtlar kadar
Türlü kumpanyalara ortaktır onlar
Öderler vergilerini
Yasalarla uyumsuzlukları yoktur onların
Ağlayan birinin saçlarını hiç düşünmemiştir onlar
Tertemizdir gömlekleri iç çamaşırları
Kana bulanmış değildir elleri
Onlar sevimli insanlardır
İncitmezler karıncayı

ÜÇ ARNAVUT OZANI

Türkçesi :
Necati Zekeriya

Yugoslavya ulus ve halkların harman yeridir. Her halk kendi dilinde öğrenim görmekte, kendi ana dilinde yazmaktadır. Yugoslavya'da yaşayan Arnavut halkının bugün güçlü bir şiri var.

Eski kuşağın Arnavut ozanları, örneğin Esad Mekuli (1916), Enver Cerceku (1928) çok sayıda yapıt vermişler, Arnavut şirini geniş çapta duyurmuşlardır. Aşağıda şirlerini okuyacağınız genç Arnavut ozanları Adem Geytani, Fahrettin Gunga ve Ali Podrimya bugün Arnavut şirinde öncülük yapmaktadır.

Neyleyim

Sözü kenetlerim dışlerime
şiidir kurtaran onu

Ardından havlar köpekler
perde çekerler şirlerin gözlerine

Kurşun sıkırım hasta gölgelere
doğar vücudumda insan

Neyleyim

Kapanırım kendi içime
tutsağı olurum şirin hep

Ali Podrimya (1942-)

Kör

Oh gece
seni seviyorum, Aydınlık, seviyorum seni!

Oh, gece
kaç kez uğrarsın yanıma
sen de benim gibi ağlayıp durur musun
çile çeker misin?

Seviyorum, Aydınlık, seviyorum delicesine!

Fahrettin Gunga (1936-)

Günağartısı

İki al horoz var
uçarlar melekler gibi göklerde

İki boğa var
çekerler altın arabada günağartısını

N'olur kuzuları uyandırmayın
uyumuşlar kanatlarında bulutların

İki al horoz var
başladılar türkü söylemeye

Güneş kanıyor
çiylerin gümüş tellerinde

Ot demetleri ekin başakları
gülüp ışıyor ışıyıp gülüyor

Çağıldayan dereler
uyandırır değirmenleri tırpanları

İki kara boğa var
çekerler altın arabada günü

Adem Geytani (1935-)

KESİT

KİTAPLAR

Türkiye'de Brecht

Brecht'in önemi, öteden beri bilinir ülkemizde. Gitikçe de artan bir ilgiyle karşılanan yazar hakkında T. Acaroğlu ile G. Akçura'nın hazırladıkları «Türkiye'de Brecht Kaynakçası» (Tiyatro 77, Sayı : 39) bu ilgiyi gösterebilecek nitelikte. Çeşitli türlerdeki yapıtları arka arkaya dilimize kazandırılırken, kimi oyunları da tiyatrolarımızda sahnelenmektedir Brecht'in. Özdemir Nutku, sahnelenen bu oyunlara ilişkin gazete ve dergilerde yayımladığı yazıları, «Türkiye'de Brecht» (Tiyatro 76 Yayınları - 1976) adıyla kitaplaştırmış. Kitap, sahnelenen oyunlardan çıkarak oluşan önemli bir Brecht incelemesidir. Yalnızca tiyatroya ilişkin yorumları değil, Brecht'in sanat kuramını da sergiliyor kitap.

Özdemir Nutku, ilk 38 sayfalık «Bertolt Brecht Üzerine» adlı incelemesinde, yazarın sanatsal gelişimine eğiliyor. Bu noktada «yazarı diyalektik tiyatro aşamasına getiren yol, daha doğrusu onun gelişmesi üç basamaklıdır. İlk basamakta, karamsar, anarşist ve nihilist bir genç yazar, ikincide

kendini disipline sokmak için maddeci dünya görüşünü kabul etmiş bir deneyci ve üçüncüde güçlü, etkin bir kuramcı, uygulayıcı ve yazar» (s. 12) olarak değerlendirilen Brecht'in her döneme ilişkin yapıtlarının neler olduğu da belirtiliyor. Bu açıklamalar, yapıtlardan alıntılarla da nesnelleştirilmektedir.

«Epik Tiyatro Üzerine» adlı yazıda Brecht'in yapıtlarından örnekler verilerek epik tiyatronun hemen bütün önemli kavramlarının açıklandığını görüyoruz. Bu bölümde ilüzyonist ve bireyci estetik ile eleştirel ve diyalektik estetiğin karşılaştırıldığı tablo oldukça önemli.

Kitabın daha sonraki yazılarında «Kuralla Kural Dışı», «Sezuan'ın İyi İnsanı», «Carar Ananın Silahları», «Adam Adamdır», «Hitler Rejiminin Korku ve Sefaleti», «Ana» ve «Galile'nin Yaşamı»nın oynanışına ilişkin eleştiriler yer alıyor. Ancak bu eleştiriler, salt oyunların sahnelenişleriyle sınırlı değil. Nutku, bu oyunların değişik varyantlarını, ilk oynanış özelliklerini belirttikten sonra, oyunu, kendisi yorumlar. Daha sonra da Türkiye'deki sahnelenişine ilişkin yorumu eleştirir. Bu noktada da şöyle diyor Nutku: «Brecht'in yapmak istedikleri, onun çalışmalarına bakarak anlaşılabilir. Ancak yalnızca kuramlarıyla de anlaşılmaz. Çünkü Brecht'in kuramları sık sık yanlış yorumlanmış ve bu kuramları yazarın da istemediği sonuçlara çıkarılmıştır.» (s. 31)

Son bölümde de çeşitli oyun-

lara ilişkin ezgilerden örnekler yer alıyor.

Özdemir Nutku, Brecht'i anlamakla kalmıyor, onu okuyucuya da anlatmasını ustalıklı başarıyor. Bu bakımdan Brecht'i kavramak isteyenlerin bir başucu kitabı niteliğindedir «Türkiye'de Brecht». Çağımızın önemli bir düşünürü olan Brecht'i anlamaksa bir zorunluktur. Çünkü o : «Yalnızca yirminci yüzyılın en büyük tiyatro adamı değil, bundan sonraki yüzyıla ışık tutacak kapsamda, kültür tarihinin önemli bir yol göstericisi olacaktır.» (s. 11)

Ahmet TELLİ

Günışığı Hoşça Kal

Ülkü Tamer'i çocuklar için yazmaya, onun şiirinin de değişmez özelliği olan çocuksu duyarlılığı itmiştir diye düşünüyorum. Söz gelimi «Virgülün Başından Geçenler» büyükler için kaleme alınmıştır, ama hangi çocuğun bir şeyler yürümez yüreğinden okusa o şiirleri.

«Günışığı Hoşça Kal» iki kişilik bir öykü. Muharrem'le Günışığı'nın yumuşak bir «Merhaba!» ile başlayan, Muharrem'e göre bir gün, Günışığı'na göre bir yaşam boyu süren bir dostluğun öyküsü.

Günışığı Muharrem'in bir gününe ortak olur: Birlikte oyun deposuna giderler, Günışığı bıçkı makinesinin gürültüsünden ür-

ker... Okula giderler, Günışığı öğrencilerin bir ağızdan «Sağol!..» diye bağırmalarına şaşar kalır... Günışığı Muharrem'in babası Azmi Usta'nın sendikasız olduğu için işten atılışına onun kadar üzülür. Ve gün dönerken bu günübürlük dostluk da noktalanır.

Çocuklar için yazmanın ön koşulu onları önemsemektir sanımca. Ülkü Tamer bunu çok iyi biliyor. Duygu sömürücülüğü yapmadan, yapaylıklara belvermeden, gerçeği tüm olağanlığı ile (ve öğreticiliğin tuzağına düşmeksizin) veriyor. Mehmet Sönmez ise Cemal Süreya'nın «Sonunda anladım ki/ Bir kitapta resim şart» dizelerini doğrularcasına çizgileri ile güzelliyor «Günışığı Hoşça Kal»1.

Günışığı Hoşça Kal,

Çocuk Öyküsü,

Ülkü Tamer

Arkadaş Kitaplar, 1975

Adnan AZAR

Çocuklara Şakacı Şiirler

Ali Püsküllüoğlu'nun derlediği bu güldeste otuzbeş şairin seçme şiirlerinden oluşmuş. Kitapta büyüklerin bile ilk okuyuşta pek anlayamayacakları şiirlerin yanında, doğrudan çocuklar için düşünülmüş yazılmış şiirler de yer almış. Ne var ki, gerçekte büyükler için yazılmış kimi şiirler, bir bakıyorsunuz çocukların da sahiplendiği güzellikler oluvermiş.

Değişik şeyler söyleyen şairlerin ürünlerinin bir toplamı olan bu güldestede ortak bir yan yok mu? Bence var. Şiirlerin bir çoğu bıyık altından gülüyor gibi. Kimi ciddi şiirler de katılıyorlar bıyık altından gülenlere. Böylece, zaman zaman ortak bir kahkaha oluyor kitap, bazen de ağırbaşlı bir soru işareti... Bunda Ali Püsküllüoğlu'nun özenli seçiminin büyük payı var kuşkusuz. Kolay iş

mi birbirine uzak onca şiirden ortak bir ses yakalayabilmek?

Bir de Derinlik Yayınları'nın yürekli girişimini, titiz işçiliğini anmak gerek!..

Çocuklara Şakacı Şiirler,
Güldeste
Ali Püsküllüoğlu
Derinlik Yayınları, 1977

Adnan AZAR

GÖRÜŞLER

Akıncıoğlu'nun Şiiri

Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirinde iki evre görülür. İlki 1940 öncesi şovenist akımın etkisiyle, ikincisi sosyalist dünya görüşünün ışığında yazdığı şiirler olmak üzere.. İlk dönem şiir anlayışının gerici konumundan devrimci dünya görüşüyle kurtulan Akıncıoğlu, 1939 - 40 yılları arasında, halkın geniş kültür birikimlerinden yararlanan ilginç ürünler ortaya koydu. 40 kuşağının bu ilginç şairinin bugüne kadar kitabının çıkmayışı genç kuşakların devrimci şiir geleneğimizin ana kaynaklarına yönelmesini engellemektedir. Hemen hemen 40 kuşağının devrimci şairlerinin bütün şiirlerinin kitaplaştığı günümüzde, Akıncıoğlu'nun şiirini ortaya çıkarmak zorunlu bir görev olmaktadır. Yürüyüş, Pınar, Ses, Sokak, Yeryüzü ve Seçilmiş Hikâyeler dergisi gibi yayım organlarında şiirleri çıkan Akıncıoğlu'nun eski şiirlerinin 70 sonrası dergilerinde yeniden basılması olumlu bir çabaydı. Bu şiirlerde görebildiğimiz özelliklerin belirlenmesinin ise yalnızca bir yaklaşım sağlayacağını da biliyoruz. Bu çalışmanın daha geniş oylumlu inceleme yazılarına özendireceğini umut ederek sözü bağlayalım. En önemlisi de Akıncıoğlu'nun şiirlerinin gün ışığına çıkarılması, kitaplaşması.

Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirini

kuşakdaşlarından ayıran çizgi halk motiflerine yönelmesi. Hem halk, hem divan şiirinden yararlanması. Yaşadığı çevrenin yerel renklerini ustaca yansıtması. Akıncıoğlu, genel olarak yaşadığı çevrenin yaşama biçimini, kendini odaklaştırdığı şiirlerinde de halk şiirinin söyleyiş özelliklerini kullanarak yansıtmayı amaçlıyor. Kendine özgü bir şiir çizgisi tutturmasında halk şiirinin söyleyiş özelliklerini «amaç» haline getirmeyişinin payı büyük Şairin vermeyi amaçladığı gerçekliği ya da yaşantıyı, gerek divan gerekse halk şiirinin deyiş özelliklerinden yararlanarak başarması, şiirinin dokusuna büründürmesidir ki Akıncıoğlu'nu kendine özgü bir sese ulaştırmaktadır. Şiirinin malzemesini halkın söyleyiş biçimleri oluşturuyor giderek, odaklaştırdığı gerçekliği bu malzemenin verileriyle dışlaştırmak, şiirin dokusunu kurmak söz konusu.

40 kuşağı devrimci şairlerinden Akıncıoğlu'nu ayıran önemli bir nokta divan şiirinin söyleyiş özelliklerine yaslanması. Bu özelliği amaç haline de getirmiyor. Tarihsel dışlaştırırken divan şiirinin sözcük dağarcığından önemli ölçüde yararlanıyor. Divan şiirinin sözcük dağarcığına, söz dizimine, dışlaştıracağı tarihsel gerçekliğin sınırlarını aşmayan işlev yüklüyor. Yansıttığı gerçeklik nesnel. Ama, bir ölçüde de olsa geçmiş toplumu eleştirdiği söylenemez. 1945'de yazılan «Edirne» şiiri bu özellikleri içeriyor :

Kanadı gümüşlü kuşlar geçer
iki şâk bölüp mehtabı;

Kıyıktan uçurulmuş.

Bu şiirin son dizelerine alıntı olarak giren Edirne türküsünden bir parça Akıncıoğlu'nun şiir tekniğini açıklar niteliktedir. Yerel çevrenin havasına sokmak amacıyla halk türküsünün deyiş özelliklerinden ustaca yararlanıyor. Başka şiirlerinde de sıkça yinediği bir tekniktir bu. Anlam yönünden şiire kaynaşmış halk deyişleri önemli oranda devingenlik, canlılık sağlıyor. Kimi zaman alıntı içinde, kimi zaman da doğrudan doğruya şiire kaynaşmış nitelikteki halk deyişleri dış gerçeğin yansıtılmasında büyük payı olan araçlardır Akıncıoğlu'nun

şairinde. Geleneksel biçimleri us-taca aşarak kullanan Akıncioğlu, inandığı doğruları şiirsel düzeyde anlatıyor. Ne düzyazıya ne de me-kanik kuruluğa fire vermeksizin; tersine, zengin kültür birikimimiz-den halk deyişlerini yaşadığı çev-renin gerçekliğiyle eriterek şiirini kuruyor. «Kuş Kanadından», «Kuş Dilince», «Edirne», «Koroğlu», «Hürriyet Kasidesi», «Dünyaya Dair II» adlı şiirlerindeki halk deyişleri geleneksel kalıplar içinde değildir. Salt dış gerçeğin yansı-tılmasında yardımcı öğeler ola-rak soluk aldığını görürüz. Söz-gelimi, aşağıya aldığım dörtlük geleneksel biçime daha da bağlı bir örnek.

böyle yazmış yazan, aklı -
karalı;
dere, tepe, yokuş demem,
giderim.
Giderim de kanlı yaşlar
dökerim;
akman demem, aksın - varsın
silerim.
(Kuş Kanadından)

Akıncioğlu, yerel çevreyi olan-ca gösterişliliği içinde görüntüle-yen bir şair. Kişisel ses tonunu kendini odaklaştırarak yakaladığı şiirlerinde daha içten. Sözgelimi «Uzaktan Sevgilerle», «Hasbihal II» adlı şiirleri; özlemlerinin, tut-kularının dile getirildiği ölçülü bi-çili türlerdir. Bireyden yola çı-karak düzene değin eleştiri yö-nelttiği bu şiirlerde gelecektek yanına oldukça iyimserdir.

Beyaz mendiller hazır,
nerdeyse sallanacak;
gelinlik esvabını çıkar sen de
sandıktan.
Ceketimi, gömleğimi ütüle
sol cebime unutma kırmızı
mendilimi;
hazır olsun benim de adamlık
urbalarım.
(Uzaktan Sevgilerle)

Yukarıdaki alıntıda bireysel duyguların coşkulu biçimde dışlaş-tırıldığını görürüz. Bir yolculuğa hazırlık öncesi duygularının sergi-lendiği bu şiir son derece içten ve etkileyici. Bu tavrı bireyi odak al-dığı bütün şiirlerinde görmek ola-sı. «Ve ela gözlü yağmurla bera-ber / resmidir geldiğimim» der-ken, çağrışım örgüsü zengin, çarpıcı nitelikte bir dizeyle bütünler şiiri. Ama bütün şiirlerinde ak-

sayan bir yan bırakmıştır. Bütü-nüyle dört başı bayındır bir şiire yönelemez. Ya geniş çağrışımı olan bir dizenin ardından şiirsel yükü olmayan bir dize, yada güçlü im-gelerin etkileyciliğiyle açılan dize kümesinin ardından mekanik söy-leyişle takılıp kalır. Bir başka söy-leyişle, parçanın bütüne uyum-suzluğu söyleyiş güzelliğini olum-suz yönde etkiler. Sözgelimi «Has-bihal II», «Sirkeci», «Hürriyet Kasidesi» adlı şiirler. Akıncioğlu düzyazının tutsağı da olmaması, duygu ve düşünceyi şiirsel disiplin altına almayı başarmıştır.

Akıncioğlu sanatını toplumun yararına kullanan bir şair. Da-hası «özgürlük ve umut» şairidir. Ne var ki, gerçekliği, içinde yaşa-dığı toplumun verilerine dayana-rak yansıtmasına karşın; hangi sözcüklere yaslanırsa yaslan-sın, hangi inancını dile getirirse ge-tirsin, geleceğe değgin iyimserli-ğinin maddi temellerini ortaya koymamıştır. Bu çizginin değişik boyutlarda yürütücüsü Enver Gök-çe ve Ahmet Arif, gerçekliğin maddi temellerini işaret etmekle de kalmayarak gerçeği değiştirmek için şiirlerine yüreklendirici, karşı koyucu nitelik de katmışlar-dır. Akıncioğlu ise, gerçekliğe ba-kış açısı ile gerçekliğin bizzat ken-disi arasındaki ilişkiyi çözümleye-miştir. İnançlarının, «sömürü-ye ve savaşa karşı oluşu-nun nedenlerini, maddi temelleri-ni göremeyip kendiliğindenci tavrı başat kılmıştır. Sözgelimi «Ajans», «Koroğlu», «Dibâce», ve Türkiye Yazılarında yayımlanan «Mutlu-ca Şiir» bu niteliktedir.

Kızları çeyizler gelin ederim,
Kırkgün - kırkgece düğünlerin-
de;
ve çocuklar büyük nar
gürbüzlüğünde.
(Mutluca Şiir)

Fakat seyri mâlum bizce
tarihin,
mâlum ve mutlak;
Yarın aydın, yarın güzel,
yarın bizim olacak.
(Koroğlu)

Buna karşın, gerçeği değiştirmek adına gerçeğin dışına da düşme-miştir Akıncioğlu, 40 kuşağının öteki devrimci şairleri gibi o da döneminin gerçekliğini eksik de olsa bir ölçüde yansıtmıştır. II. Dünya Savaşının çalkantılı gün-

lerini, yaşanan gerçekliklerini, toplumsal ve siyasal ortamdan et-kilenerek dışlaştırmayı başarmış-tır. Emperyalist savaşın insanımız-da yansıyan keder ve acılarını dile getirmeye çalışmıştır. Savaşa karşı kesin tavır alırken emekten ve özgürlükten yana bir kuşağın şairlerinin yanında yerini almış-tır.

Radyoda bir hüzzam şarkı var
dışarda sümbül havası
«halbuki şimdi uzak ufuklara
kar yağıyor.»
Daha evel ajans dinledik
zincirlerini şakırdatarak geçti
esaret
alev raylar üzerinden demir
arabalarla.
(Ajans)

Akıncioğlu'nun şiirlerinin öne-mini oluşturan özellikleri şöylece özetleyebiliriz: İlki, halk şiiri ge-leneginden döneminin gerçekliği-ni vermek açısından olumlu yön-de yararlanması. İkincisi ve en önemlisi, döneminin başat akımı Garipçilerin kararsız tutumların-dan uzakta bir şiir oluşturması. Şiirini birtakım şemalara indirge-yerek mekanik kuruluğa düşme-mesi. Bütün şiirleri kitaplaşınca bunlar daha somut olarak görü-lebilecektir.

Ahmet ADA

Amatörlük Kandırmacadır

Radyo ve televizyondaki ya-yarışma programlarında yarışma-cıya mutlaka yöneltilen bir soru vardır. «Özel zevkleriniz, uğraş-larınız nelerdir?» Yanıtlar da de-ğişmez genellikle. «Spor, sinema, müzik, tiyatro?» Sonra ilgilenme dereceleri de değişmez. Sinema, ti-yatro izlenir, şiir denemeleri yapı-lır. Ortaokul yıllarında biraz man-dolin çalınmış, lisede voleybol oynanmıştır. «Amatörce» uğraşmış-tır yani. Sonuç? Hiçbir şeyden an-lamayan, ama her telden çalan insanlar. O kadar bilmezler ki bu konuları, bilmediklerini anlaya-mazlar. Kültürlü insanın olgun al-çakgönüllü tutumundan çok, cahil-in çokbilmişliğine yatkındırlar.

Solgun Bir Gül Olmayanlar

Bu yüzden de eleştirici gücünden yoksundurlar. Kitle yayın araçları onları herhangi bir konuda kolayca güdümü altına alabilir. Sinenmadan edebiyata kadar bütün sanat alanlarına el atmış olan tekelci kapitalizm için, eşi bulunmaz tüketicilerdir onlar. Önlerine sürülürse kabul ederler. Yeter ki, ünlü bir adı, renkli, ışıklı bir ambalajı olsun.

Bu, amatörlük politikasının kitleler açısından görünüşü. Konunun can alıcı noktası ise, sanatçı ya da sanatçı adayının durumu. Soruna uzaktan ve soyut bir tutumla bakarsak, soluğumuz kesilecek. Biraz daha yaklaşalım ve somutlaştıralım.

Bir burjuva için amatörlüğün sakıncası ne olabilir? Hayatını kolayca kazanan burjuva için? Boş zamanlarını değerlendirmek için sanat, spor gibi soylu bir uğraş yoluyla insanlığa hizmet ediyor sayar kendini. Çünkü burjuva genellikle sanılanın aksine, toplumsal işleyişin özünü kavramıştır. Asalaklığının farkındadır. İster istemez bir suçluluk psikolojisi içindedir. Bundan kurtulmanın yolunu da, amatörcü uğraşlarda bulur. Eğer bunu yapamazsa, çözümlü, alkol, kumar ya da eğlence yoluyla kendini tüketmekte, bir bakıma kendini cezalandırmakta bulur. İnsanın varlığını kanıtlamasının tek yolu iş yapmak, emek harcamaktır. Burjuva da bir insandır. Ve varlığını kanıtlamak ister. Ayrıca suçluluk duyguları öyle güçlüdür ki, eser bırakarak kendilerini bağışlatmak isterler. Piramitleri yaptıran Mısır firavunları mutlaka çok zalimdirler. Günümüzde yardım kurumlarının en etkin üyeleri, en zenginlerin eşleridir.

Görüyoruz ki amatörlük burjuva için çıkış yoludur. Topluma katılma yolu. Fakat onun varlığı gereği topluma sırtı dönüktür. Yüzünü dönmeği ne derece başarabilir, tartışılır.

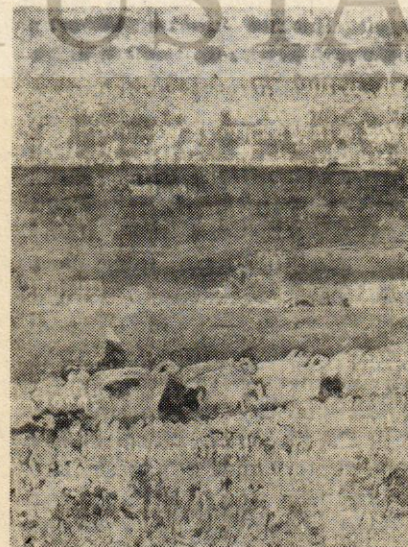
Oysa emekçi için durum çok başkadır. O zaten varlığı gereği üretim sürecinin içindedir. İş yapar. Yaşamak için iş yapmak emek harcamak zorundadır. Aynı zamanda burjuvayı yaşatmak için de emek harcadığından, gü-

nün önemli bir bölümü gider böyle. Günlük yaşamı en kötü koşullarda sürdürdüğünden, evinde de tükenmez işleri. Bu koşullarda amatörcü uğraşlar sürdürmesi olanaksızdır. Üstelik de anlamsız. Ama yine, ille de uğraşmak isterse, bunu işinde ya da evinde harcadığı zamandan çalmak zorunda kalır. Bu da onu yakın çevresiyle çelişkilere düşürür. Üstelik toplumsal konumu gereği bu uğraşlarından doyum da sağlayamaz. Ve de çevresinde bunları tüketmeye hevesli pek kimse bulamaz.

Öyleyse çıkış yolu ne? Amatörlük masallarının burjuva için bir avuntu, fakat emekçi için sadece bir aldatmaca, evrensel sömürü ve tekel çarkının kültürel uzantısı olduğunu en kısa zamanda görüp özeleştirisini yapmak. Gönül verdiği uğraş her ne ise onu kendine iş edinmek. Aksi halde zamanının ve enerjinin çok azını bir işe vererek bir sanatı başaraacağını sanmak, en azından o sanata saygısızlık değil midir?

İyi de ekmek parasını düşünen bir adam nasıl sanat yapabilir, derler. Yapar. Hem de en gerçeğini.. Çünkü artık sanat onun yaşama koşuludur. Ekmeğin ve sanatın yüceliğini en iyi bilendir o. Sanatın ve ekmeğin ancak insana, aynı zamanda da birbirlerine hizmet ettikleri sürece yüceleceklerini iyice anlamıştır.

Dilek İNCEOĞLU

Mustafa Şerif Onaran için Durmuş Mert'in «Çağ» dergisinde bir gözlemi vardı: «Ne yapıyor, sözü gerici yazarlara ve dergilere getirip onların övgüsünü yapıyor» diyordu. Yerinelik kazanan bu eleştiriden sonra, sayın Onaran'ın ilerici adına yonttuğu kalemini daha dikkatli kullanacak sandık. Yanılmışız. Türk Dili'nin Ağustos 1977 sayısında Nuri Pakdil'in şeriatçı, Behçet Necatigil'in bireyci, boğuntu sanatının gönüllü sözcülüğünü ilerici adına sürdürüyor.

Necatigil'in sanat anlayışını savunurken, Türkiye Yazıları'nın haziran 1977 sayısındaki «Adamlar, Adamlar» bölümündeki yazıya da yanıt veriyor. Bu polemğin içine girmek istemeyiz. Onaran'a bu konuda verilecek yanıt bizi değil, «Adamlar, Adamlar» sayfasını düzenleyen kalemi ilgilendirir. Özelden böyle. Ama genelde? Genele gelince, ilerici-devrimci olan tüm kalemlerin söyleyecekleri olsa gerek. Çünkü yazı özeli olduğu kadar geneli, belli bir dünya görüşünü (sanat anlayışını) yıprattığı için.

Onaran yazısının bir yerinde şöyle diyor: «Hasret burcunun çilesini çekmeden hikmet burcuna geçen bir ozan yazdıklarını şiir sanmasın. İster toplumcu şiiri denesin ister iç dünyanın derinliklerinden evrensel uzansın, şiir olmaz yazdıkları.»

Bu alıntıda şunları görüyoruz: a. Toplumcu şiir iç dünyanın derinliklerinden evrensel uzanamaz. b. İç dünyanın derinliklerinden evrensel uzanmak toplumcu şiir'e değil, bireyci şiirle olur.

Toplumcu (devrimci) düşünce, toplumların evrimleşip değişmesiyle ortaya çıkan düşüncedir. Bir başka deyişle; en ileri üretim biçiminin üstyapıda yansıyan ideolojik, politik, kültürel kavramla-

rının toplamıdır. Bu kavramlar bütünü, doğayı, toplumu ve bireyi materyalist felsefenin diyalektik yöntemiyle ele alır. Sanat bu felsefenin ayrılmaz bir parçasıdır. Sağ ideolojinin kasıtlı çarpıtıp tahrif ettiği gibi, kaba bir nesnelcilik ve mekanik bir bakış değildir. Sözkonusu devrimci sanat olunca, sınıf çelişkilerine dayalı bilimsellikle güzelduyusal iç içe girer. Bireyin yalnızlığıyla toplumun çoğulluğu diyalektik yöntemin ışığında ele alınır. Toplumcu sanatçıyı ilgilendiren diyalektiğin kendisi değil, sanata yansıyan yönüdür. Toplumcu sanatçı, kişinin en yüce değeri olan emeğinin yanında onun yalnızlığını, acısını, umudunu, kavgasını, sevdasını da işler. Nazım Hikmet, «iyi yazılmış bir sevdâ şiiri kavga şiiri kadar önemlidir» derken kişiyi tek boyuta indirgememişti. Böyle olunca, toplumcu sanatçının kişinin «iç dünyasının derinliklerinden evrensele uzanmadığı» nereden çıkarılıyor? Sorumuzun yanıtını yine biz verelim: Toplumculuğu kaba bir nesnelcilik olarak görmekten... Bireyin dış dünyasının nesnel gerçekliği ile, iç dünyasının öznelliği arasındaki diyalektik ilgiyi kuramamaktan... Burjuva kültürünün etkilerinden kurtulamamaktan...

Gerçekten toplumcu sanatın şematize olduğu, insanı yalınkat, tekboyutlu ele aldığı, savsözlerle ajite etmekten başka birşey düşünmediği dönemler olmuştur. 1917 devriminden sonra burjuva sanatının karşısına mekanik olarak çıkartılan proletkült, Mayakovski'nin sol sanat cephesi (LEF), Zdanov'un güdümlü, bir örnek sanat anlayışı bunlar arasında sayılabilir. Devrimin yerleştirilip pekiştirilme dönemlerinde bu tür sanat politikalarını doğal karşılamak gerek. Bu gün toplumcu gerçekçi sanatın ufku genişlemiş, doğayı ve insanı kavrayıp değiştirmede büyük perspektifler kazanmıştır. «Akademik ve duruk olmayan, evrim yapabilecek nitelikte, yeni olgularla ilgilenen ve uzun zamandan beri kabuğu soyulmuş, parlatılmış ve azmedilmiş olgularla yetinme-

yen, ilerlerken, alışılmışın dışında kalan gerçeklikleri inceleyebilmek üzere değişen, güçlükleri ortak bir payda altında toplamayan, olayları yerleşik düzen içine oturtmak için değil, tersine, olaya öncülük etmek üzere ortaya çıkan bir gerçeklik, yüreğimize su serpmeyen, tersine, bizi uyandıran, kimi zaman sırf bu yüzden, insanı tedirgin eden bir gerçeklik»tir (Aragon, Çağımızın Sanatı)

Evrensellik de soyut bir kavram değildir günümüzde. Bir yaşama biçimi, dünyayı kavrayıp yansıtmaya yöntemidir. Günümüz burjuvazisinin ekonomik ilişkileri, ona bağlı olarak kültür ve sanatı da uluslararasıdır. Ama bu evrensellik proleteryanın uluslararasılığının karşıtıdır. «Paranın vatani yoktur» derken, burjuvazinin bu yönü anlatılmak istenmiştir. Tüm dünyayı vatan, insanlığı ulusu sayan Tevfik Fikret'in çağdaşı Akif'e göre daha evrensel olması onun daha az yerel ve ulusal olduğunu kanıtlamaz. Yunus'un evrenselliğiyle Nazım'ın evrenselliği de aynı şeyler değildir. Evrensellik yaşama biçiminden, yaşama biçiminin bilince yansımından kayanklanırken, çağının ve sınıfının damgasını da taşır. Çağdaş evrenselliğin üst düzeyinin taban ölçüsü toplumculuktur. Bireyi yadsıyan toplumculuk olmadığı gibi, ulusallığı yadsıyan uluslararasılık da yoktur. O halde toplumcu sanatta tekille tümel, ulusalla evrensel iç içedir. Toplumcu gerçekçi sanatı diyalektik ve güzelduyusal yanından soyutlayıp mekanik yanıyla ele almak, savsözler üzerine kurulmuş propoğanda ve ajite etme sanatı olarak göstermek, asgari ölçüde toplumcu gerçekçi sanatı anlamamak demektir. İnsanı tekil olarak değil, sosyal çevresiyle ve tarihsel süreciyle yansıtan toplumcu sanat, aynı zamanda iç dünyanın derinliklerine inebilen ve evrensele açılabilen sanattır. Çağın getirdiği ekonomik ve sosyal değişimlerin birey ve toplumdaki yansımalarını, insansal dramı ve karmaşayı doğru verebilmek için, toplum-

cu gerçekçi sanatın gözlüğünü takmak zorunluğu vardır. Kralcı Balzac, Çar yanlısı Dostoyevski, kalıcı yanını nesnellikinden alır. Nesnelcilik toplumcu gerçekçiliğin önemli koşuludur. Öznelğin de önemli koşuludur. Sanatsal başarıları salt üstün yeteneğe bağlamak biraz da Nietzschecilik olur. İnsansal dramı ve karmaşayı verebilmek için, doğayı ve toplumu çelişkileriyle, çelişkilerin sürecindeki devinimiyle birlikte ele almak gerekir. «Çağına tanıklık» dediğimiz şey böyle bir devinimi yakalamaktır aynı zamanda. Dış gerçekliği yürüyen, değişen yanlarıyla yakalamaktır. İnsan, tekil olarak da, tümel olarak da bu gerçekliğin içindedir. Elbette sanatı bir öğreti olarak ele almıyoruz. Bilimsel tavrın sanata yansımına bakıyoruz. Çağına ve çağının insan karmaşasına bakan sanatçının bilimsel, insansal olandan sanatı emistirmesinin zorunluğuna inanıyoruz. Bunun en gür kaynağının materyalist dünya görüşünün içinde olduğunu söylüyoruz. Şimdi, siz kalkar da iç dünyanın derinliklerini ve evrensel olanı bireyci sanatın çorak toprağında ararsanız, sizi si-gaya çeken Molla Kasımlar gelebilir. Çekerse ne mi olur? Nuri Pakdil ve Behçet Necatigil'inize başbaşa kalırsınız. Dokununca soğun bir gül bile olmazsınız...

Mehmet GÜLER

Okul Mokul Kitap Mitap

Hani padişah sormuş da: «Kitap mitap padişah padişah diyoruz. Hadi kitabı anladık, mitap ne oluyor, padişahı biliyoruz, padişah ne demek?» diye ve şu karşılığı almış (Nasrettin Hoca'dan mı yoksa İncili Çavuş'tan mı, orasını tam bilmiyorum): «Padişah babanızdı efendim, padişah da sizsiniz»...

Bu fıkrayı nereden mi anımsadım? Bugünlerde kitap mitap okuyorum, okula mokula gidiyo-

Kitap Tanıtma Yazıları Üzerine

rum da... Elimin altında Mehmet Kaplan'ın liseler için yazdığı edebiyat kitabı var. Şöyle bir karıştırıyorum sayfalarını. Oğuz Des-tanı sanki Osmanlıcaya çevrilmiş. İşte içinde geçen kimi sözcükler: «Cenup, cevahir, tebliğ, maiyet, nazır, müşavere etmek vb. gi-bi.»

Bunlara benzer yabancı sözcük kitabın içinde tonla. Biz yetişkinler anlamakta zorluk çekiyoruz, gençler nasıl anlayabilecekler acaba? Uzun uzun tahliller, şairane laflar birbirini izliyor. Hem de ne tahliller?... Onbir sayfa «Bursada Zaman» şiirinin tahlili sürüyor. Anlayın artık gerisini. Derken masallar, din dersi metinleri çıkıyor karşıma: «Bir Türk Masalı», «Birgivi Mehmet Efendi'den:» «Tanrı Her Şeyi Bilir» İşte bir de şairane laf: «Günlük dil yürüme-ye, şiir ise dans etmeye benzer.»

Gelin, biraz eğlenceli şeylerden söz edelim. Bir mokoluda, bir edebiyat öğretmeni, bir edebiyat kitabında bulunan, Süleyman Çelebi'nin Mevlit'indeki şu mısraları sormuş möğrencilerine:

«Bir kez Allah dese aşk ile lisan

Dökülür cümle günah misli-hazan»

(Aşk ile bir kez tanrı dese, tanrının adını ansa insanın dili, tüm günahları sonbaharda dökülen ağaçların yaprakları gibi dökülür.)

İşte möğretmenin möğrencilerinden aldığı kimi yanıtlar:

«Günahlar dökülünce misli hazan olur. Burada misli çok güzel kokulu bir balık adıdır.» «Bir ke-re aşk ile Allah kelimesini lisan etsek söylesek bütün cümle günahlarımız azat olur.»

«Bir defa lisan ile aşk bağda-sabilse bütün günahlar gider.»...

Örnekleri daha da çoğaltıp başınızı ağrıtmak istemem. Uzun lafın kısıması; Çelebi, böyle olur bizde öğretim dediğin!..

Erhan TIĞLI

Türkiye Yazılarının 8. sayı Küçük Oturum'unu sevinerek okudum. Diğer yazın dergilerimizde olduğu gibi Türkiye Yazıları'nın kitap tanıtma yazılarını okurken de, bir rahatsızlık duyuyordum çünkü; salt, okuyucu gözüyle. Olan ki, bilmediğim bir kitap; bazan, kitabın ya da yazarın adını açığa çıkarmak için bile cimbızla çekelemek gerekiyor satırları. Ya da kalakalıyorsunuz; kitap üzerine söyleşi mi, dosluk hatırına «aslan - kaplan» övgülmesi mi, satırlar arasına kurulmuş darağacı mı, ya da 'eleştiri'ye soyunup, işin daha başında göbeği güneş gören pehlivanlar gibi kalakalıp da 'tanıtma'ya sığınmıyormu? Gelin de okuyucu olarak, en azından, gerekli aydınlanmayı sağlayamamakla rahatsızlanmayın... Özetle, Türkiye Yazıları önemli bir konuya parmak bastı, «konu tartışmaya açıktır» diye de belirtildi. Bu nedenle, kitap tanıtma yazılarının kapsamı üzerine görüşlerimi çok kısa olarak iletmeğe istiyorum.

FID (Uluslararası Dokümantasyon Kurumu), bir kitabın tanıtımında yeralacak öğeleri şöyle sıralıyor: kitabın adı, varsa ikinci adı; kitap çeviri ise yazılış dilindeki özgün adı; yazarın adı; çeviri ise, çevirenin adı; varsa, kitabın başı için düzenlenmesinden sorumlu olan kişinin (editör) adı; yayımlayanın (yayımcı/yayınevi) adı; varsa dizi adı ve dizi numarası; yapıt birden çok cilde ayrılarak yayımlanmışsa cilt sayısı; birden çok kez basıma girmişse bası sayısı; yayımlandığı yer; yayımlandığı yıl; sayfa sayısı; fiyatı ..... Bu kadarla bitmiyor FID'in sıralaması, Yapıt akademik nitelikli ise (sözgelimi, doçentlik tezi), bunun belirtilmesi, yayında yerverilen resimlerin, tabloların, levhaların sayısı; kitabın boyutu, basılmış değilse, çoğaltılma biçiminin belirtilmesi.. de isteniliyor.

Kuşkusuz, bir kitap için verilecek bu bilgiler, okuyucuya söz-konusu kitabın yalnızca niceliksel boyutta tanıtılmasını amaçlıyor. Kanımca, bir kitabın, bu, niceliksel özelliklerinin okuyucuya (hem de bir düzen içinde) aktarılması yalnız bilimsel çalışmalar alanında değil, yazın alanında da gereklidir.

Kitap tanıtma yazılarının niteliksel boyutu ise daha da önemli. Ancak, bu noktada bir «reçeteleme» yapmak pek olanaklı görünmüyor. Bu bakımdan, eleştiri-tanıtma yazısı ayrımı üzerine değinmelerle yetiniyorum. Önce, açık - seçik söylemek gerek; kitap tanıtma yazısını yazanla, eleştirmenin okuyucuya karşı sorumlulukları tümüyle aynı. Kitap tanıtma yazısı deyince, işin, söyleşiye, anılara, kişilik üzere gevezeliklere sırt sıvazlama ya da inceden kalaylamaya... sığınmayı özürülü kılacak, bu rahatlığı ve hem okuyucuya, hemde yazara karşı sorumsuzluğu hoşgördürecek bir yönü yok...

Eleştiri, irdelemedir. Eleştiri-de, açığa çıkarılmış, kabullenilmiş bulunan nesnel gerçekliklere göre yapıtın izdüşümü ve içeriği yapıt-yazar -toplumsal boyut açılarından ve dinamik analiz yöntemi ile ele alınırken, tanıtma yazılarının bu tür bir irdeleme görevi yoktur. Tanıtma yazısı, en önemli öğelerine değinilerek kitabın kapsamının, en ekonomik biçimde ve tanıtma yazısını yazanın elverdiğince nesnel tutumuyla, olası okuyucuya duyurulmasıdır ve nitelik olarak bir tür özetçe (abstract) çıkarılması işidir. Yani, oldukça yalın bir iş; tanıtma yazısını yazanın öznelliğine izin ise belirli bir kitabın yazıya konu edilmesi ve alıntılar ile sınırlı. Olsa olsa bu sınıra yazara ve okuyucuya saygı ilkesini gözetmek kaydıyla, yazıda sözedilen kitabın yazarını genel planda kısaca tanıtacak bir kaç cümlecek katılabilir.

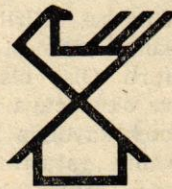
İ. Mert BAŞAT

..bir tanesini seciniz

- herkese 200.000 lira
- çocuklarımıza 300.000 lira
- emeklilere ikramiyeleri kadar

ev kredisi

*..yuvanıza huzur.
yaşamınıza güven!*

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

İbrahim Kafesoğlu

Duvara düşmüş bir insan gölgesini karaya boyayınız. Bu pek kolay işin sonunda elde edeceğiniz resim gibidir Kafesoğlu'nun portresi de. Çünkü Kafesoğlu, ülküdaşlarında görünen bütün ortak özellikleri gösterir. Onun için çok kolaydır onun portresini çıkarmak. Gerçekte bireysel veya kişisel bir portre değildir ortaya çıkan. Onun portresine bakıp birçok kişiyi görebilirsiniz. Kendine özgü yanları son derece az ve siliik bir portredir Kafesoğlu'nunki.

Sağcı cephenin en önde gelen tarihçisidir Kafesoğlu. Ama tarih üzerine düşüncelerini ancak parça parça ve dağınık olarak bulabilirsiniz. Örneğin, birçok sayısında başyazar olarak görüldüğü **Türk Kültürü'nde**, eski «hikâye» tarihçiliğinin artık çağını doldurduğunu, «neden - sonuç» ilişkilerini vurgulayan bir tarih döneminin açıldığını yüksek sesle yazar. Sesi gür olmadığı için düşkündür böyle bir üsluba herhalde.

Uğraş alanı ilkçağ Türk Tarihi sanılabilir. Oysa Selçuklularla daha çok ilgilenmiş, bu konuda ülküdaşı Osman Turan'la kırıci bir tartışmaya bile girmiştir. **Göktürk Hakanlığı** (1966), **Ali Şir Nevâi Devri Tarihine Bir Bakış** (1967), **Sultan Melikşah** (1973), **Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri** (1966), **Türkler ve Medeniyet** (1957), **Eski Türk Dini, Malazgirt Savaşı ve Türk Fütühat Felsefesi** (1971), başlıca yapıtlarıdır. Yapıtlarında Türk Milliyetçiliğinin, Türk düşüncesinin felsefesini yaptığı görülür. Bir tarihçi gibi değil, bir düşünür gibi davranır. Eylemci yanı da vardır. 1965'te İstanbul Milliyetçi

Öğretmenler Birliğini kurmuş, ve bir sayfalık bildiriyle, bütün öğretmenleri devrimcilere karşı birleşmeye çağırmıştır. Birliğin kuruluşu 29 Mayıs'a rastlatılmıştır. Çünkü fütühat sorunuyla çok yakından ilgilenir Kafesoğlu. Bildiride bunu açıkça belirtmiştir.

Kafesoğlu'nun tarih kavramı, insanları gütmeyi amaç edinmiş bir dünyagörüşünün dışavurumudur. Tarih «kişi iradesinin bir tezahürüdür.» ona göre. Bizim tarihimizi de seçkin kişiler veya kişilikler yaratmıştır. En uç noktaya gitmekten sakınmaz: Seçkin kişiler veya kişilikler, ancak Türkler arasından çıkar. Başka uluslar sürekli adaletsizlik içinde yaşarlar. Türkler onlara hak ve adalet götürmek için yaratılmıştır. «Fütühat»ı Tanrı buyurmuştur. Türklerle. Bir ülküdür bu. Başbuğlarının «emir ve kumandasında» Türk ordusuna düşen bir görevdir. Cumhuriyet ordusunun da görevidir bu. Türk ulusu, Cumhuriyet ordusunun «zaferleriyle» mutlu geleceklere doğru yürüyecektir. **Türk Kültürü'nün** birinci sayısında, «Amacımız ve Yolumuz» adlı makalesinde bu mutlu geleceğin ne olduğunu bildirir: «Türkiye Cumhuriyetinin sınırları dışında da Türkler vardır.» Türkler yer-yüzünün efendi milletidir. Tutsak bırakılamazlar, vb...

Kafesoğlu'nun Türk Dili üzerine söyledikleriyle dilsel tutumu çelişir. Türk Dili VI. ve XIII. yüzyıllar arasında, rakipsiz bir kültür dili olmuştur. Türkçe, sanki bir uzmanlar topluluğu tarafından düzenlenmiş, ve konuşması için,

Türk milletine sunulmuştur. Çok disiplinli bir dildir. Türk ruhundaki disiplin, Türk Dilindeki disiplinden gelmektedir. Ama bu disiplin, Kafesoğlu'nun dilinde, yerini Osmanlıca'nın kargaşasına bırakmıştır. Onuncu Türk Dil Kurultayında, Türkçeyi yok etmeye çalışan özleştirmecilerin elinden Türk Dil Kurumunun kurtarılmasını istemiştir. Milattan sonra 329'da yazılmış bir ikilik, Türkçenin yüksek şiir gücünü açıkça göstermektedir. «Türkler ve Medeniyet»te, bu ikiliğin «Orduları hücumu kaldır. Düşman kumandanını esir al.» biçiminde olduğunu yazar. Ve bir askeri buyruk olduğu belli olan bu sözleri, Türk şiirindeki «fütühat» duygusuyla açıklar.

Onun Türk fütühat felsefesi, könüllük (adalet), kişilik, tuzlük (eşitlik) uzluk (faydalılık) ilkelere dayanır. Türk milliyetçiliği de bu felsefeden kaynaklanır. Ve ona göre «Milliyetçilik, kısa ve umumî tarifleriyle, kişinin milletine sevgi ve saygı hisleriyle bağlanmasıdır.» Milliyetçilik Türklerde iki bin yıl önce başlamıştır. Fütühat'a pek düşkün olan Kafesoğlu'nun Marksizmi de «fütühat» açısından görmesinde şaşacak bir şey yoktur. Ona göre Marksçlık «cihan fethi»ne yönelmiştir. Dolayısıyla Kafesoğlu'nun biricik rakibi ve başdüşmanıdır.

Kafesoğlunun portresi duvara vurmuş bir insan gölgesinin karaya boyanmasıyla elde edilecek bir resmi pek andırır ama, durmadan dalgalanan, düzensiz, çelişik kıpırtılar gösteren bir resimdir bu. Sınır çizgileri bile pek belir-

gin değildir: Örneğin Hitler'in duvara vurmuş gölgesindeki gibi bir belirginlik, kararlılık yoktur onda. Çünkü öyle bir portre daha üst düzeyde bir bilinçlilik gerektirir. Ne de olsa kendi içinde bir tutarlılık gerektirir. Oysa Kafesoğlu'nda pek açık, insanın parmağını ağzında bırakacak kadar açık çelişkilere sık sık raslanır. Ona göre imparatorluklar yıkıldıktan sonra doğan ulusların bireyleri kin ve nefretle doludur. Böyle derken Türk Ulusunun da bir imparatorluğu yıkımıyla doğduğunu unutturur. Osmanlı İmparatorluğunu Türk sayar, ama Osmanlı döneminde Türklerin neden «etrak-ı biidrak» sayıldığını söylemez. Turancılığın yanlış anlaşıldığını, toprak «fütühat»ıyla bir ilişkisi olmadığını söyler, ama biraz sonra Türk'ün Türkiye dışındaki Türklere ulaşması gerektiğini de söyler. Türk'ün herkese gereken dersi vereceğinden söz eder. Türk kültürüyle yetişmiş, Türkçe konuşan ve kendisini Türk sayan herkesi Türk kabul ettiğini söyler. Ama hemen ardından ulusun (miletin) politik ve hukukî tanımları yanında bir de bilimsel tanımı olduğunu ekler. Onun bilimsel ulus (millet) tanımına göre, millet, toplum bütünü'nün tamamlılık ve ahengini, «cemiyetin orijinal» kurumlarını yaratıcı ve yaşatıcı duygu ve kültür birliğidir. Sözün kısası, Kafesoğlu'na göre: 1. politik tanıma uygun Türk, 2) Hukukî tanıma uygun Türk, 3) Bilimsel tanıma uygun Türk olmak üzere üç türlü Türk vardır. Ve Türk milletinin coğrafi sınırları Türkiye Cumhuriyetin sınırlarıyla birleşmiş değildir. Milliyetçiliğin karşıtı materyalizmdir. Materyalizmin karşısına da Atatürkçülük çıkar Kafesoğlu. Materyalistler, bir sınıfın güçlenip iktidara gelmesi için «teşrii kuvvete» karşı çıkarlar. Oysa Atatürkçülük «teşrii kuvvete» dayanmaktadır. Atatürk gerçek milliyetçidir. İşte bunun içindir ki milliyetçilik ile materyalizm karşıttır. Atatürk devletçidir. Çünkü milli kişiliklerini kazanarak gelişmekte olan toplumlarda, dev-

letçilik, ekonomik zorunluktur. Ama belirli bir gelişim aşamasından sonra liberalizme kayılır. Atatürk iktidarı temsil eder. İktidara direnen hiç kimse Atatürkçü olmaz. (Bunları 1965'te yazdığını analım.) Atatürk'ün liberalizme giden devletçiliğini över Kafesoğlu, ama öte yandan, liberalizm, ona göre Avrupa fabrikalarına hammadde sağlayan bir sistemdir; ekonomik refahtan habersiz, yoksul ülkeleri sömürmenin yöntemidir. Liberalizmden kurtuluşun yolu ağır sanayii kurmaktır. Türkler bağımsızlığa çok düşkün, bağımsızlığı çok seven bir ulus oldukları için, ağır sanayii kurarken «iştirââkçi» olamazlar, vb.

Kafesoğlu için biraz da Şamanisttir denebilir. Eski Türk diniyle ilgili araştırmalarıyla tanınmıştır. Bu konuda kitabı da vardır. Bir yandan Nurcuların, bir yandan Ümmetçilerin, bir yandan da sözde ilericilerin Atatürkçülüğe saldırımlarından yakındır. Öte yandan Aleviliğin eski Türk diniyle yakınlığı gözüne çarpmaz, ama Sünniliği «akli» bulur. Sünnilik Türk'e uygundur. Türkler Sünniliğin Hanefi kolundandır. Sünni düşünce, Sami kültürün ürünüdür. Bu düşünüşe göre gerçekler, ancak «Kâdir-i mutlak Allah'ın me'zun ve selâhiyetli kıldığı peygamberler vasıtasıyla insanlara tebliğ edilir. Doğulu milletlerin çoğu, halen peygamberler tefekkürünün izindedirler. Peygamberlerin Allahın elçisi olduğuna inanmak lâzımdır ki, Allah'ın koruyuculuğuna girsin.» Bu alıntı sözlerden bir şey anlamak belki zordur, ama İslâmın şartlarına uygun olmadığını her müslüman söyleyebilir. Ama onun İslâma ters düştüğünün da-

ha sağlam kanıtı da vardır: «Hiç bir Tanrı, tek başına kalmamıştır. Kutsal sayılan ikinci derecede, yan varlık inançları ile çevrilmiştir. İhlâs süresinde çok güzel bir biçimde eşsiz anlatılan Tanrı, «Âmentü billâhi'de meleklerle, resullerle, kutsal kitaplarla çevrilmiştir. Kitabında, eski Türk dinin bir totem dini olmadığını söyleyerek Türk Tanrısı'nın yan kutsallıklarla çevrilmediğini belirtir. Ona göre eski Türklerin dini «semavi» bir dindir.

Kültür her toplum için ulusalıdır Kafesoğlu'na göre. Başka türlü de olamaz. Batı, Antik Çağ öğelerini kullanarak, Türk toplumunu kendi «harsî ve siyasi» emellerine doğru çekmektedir. Biz, kendi ulusal kaynaklarımıza, Orta Asya'ya dönmeliyiz. «Kuzey» de büyük bir tehlikedir. Çünkü Türk gençliğini «milliyetçilikten» «beynelmilelciliğe» çekmektedir. Türk emeğiyle ve parasıyla çıkarılan eserlere Roma ve Yunan demek yanlıştır. Türkler çok eski çağlardan beri büyük bir kültür yaratmışlardır. Bugünkü dünya kültürü, Türklerin eseridir. Dicle - Fırat ve Nil vadilerinde ve Akdeniz sahillerinde toprağı eşeleyerek insanlar «medeniyet» yaratabilirler miydi? Hayır! Medeniyet yaratmak için sürat ve hukuk kavramlarına aşina olmak gerekir. O kavimlere bu kavramları getirenler Altaylı göçmenlerdir. Ama Kafesoğludur bu, bakarsınız birdenbire başka bir dilden konuşmaya başlayabilir: Türk düşüncesi Rönesans ve Reform hareketlerinin doğmasında etkili olmuştur. Ama gelişme sınırlarını genişleten Rönesans, Reform gibi, insan hakları ve demokrasi gibi, insanlığın değişmez, vazgeçilmez ilkelerini dünyaya armağan eden Avrupa'yı maddî ve manevî eşsiz güç kaynağı yapan değerlerin «üniversel» olduğunu görmezlikten de gelemeyiz.

Kafesoğlu'nun çalınmış bir yürüyüşü olduğunu söylemek bile onun portresine bir bireysellik veya bir kişisellik katamaz. Peki, bu kimin portresi?

Tel: 19 39 87 - 18 05 20

Dergi Notları

Vecihi Timuroğlu

Ankara'da Kızılay'da, en çok milli piyango bileti satılıyor.

Yalanın ve oyalamanın en çok zarar verdiği şey aşktır.

Devrimci sanatın ilkesi gerçekçiliktir. Önemli olan, gerçeğin nasıl yansıtıldığı mıdır? Bence, neyin, nasıl yansıtıldığı daha önemlidir. Her ürünün devrimi yansıtması diye bir koşul olduğunu sanmıyorum. İşlediği temasıyla devrimci olmayan, ama taşıdığı yük, diyalektik ortaya çıkardığı bilinçle üretilmiş yapıtlar da devrimci niteliktedirler. Cemal Süreya'nın şiirlerinin hiç birisinin konuları devrime bağlı değildir. Ama, sözcük kitlesinin ötesinde şiirin taşıdığı yük, diyalektik düşüncesinin ortaya çıkardığı bilinci taşır. Cemal'in şiirleri, şiir tarihimizin gelişme sürecindeki bütün söz ve ses işçiliğinin ürünüdür. Pırlantısıyla insanı fethediyor. Cahit Külebi'nin şiirinde de toplumsal gelişmemizin izlerini bulmuyor muyuz? Yunus'tan sonra, yalınlığın bu en büyük ustasının devrime bağlı konularla şiir yazmadığını biliyoruz. Ama, devrimle yüklü konuları işlediğini de yadsıyamayız. Cemal de Cahit Külebi de şiirimizin diyalektik evriminin sonuçlarıdır. Bu şairlerin yapıtlarındaki içerik, kanılarımızı böyle geliştiriyor. İçeriği konu olarak almıyorum. Duygu ve düşünceler karmaşasının sanatsal bir biçimde dışavurumudur içerik. Cahit Külebi eski şiirimizin kendi kendisini boğan duyarlılığını yenilemiştir. Cemal'in biçimleri de çok yeni. Şiirindeki içeriğin kökleri, toplumsal istekle gelişmiyor. Cemal Süreya, şiirinin içeriğini kendi kendisine yaratmamıştır. Toplumsal basıncın ürünüdürler. Devrimci sanata ters düşen şiirler, toplumun basıncından kurtulan şiirlerdir. Toplumsal isteği yadsıyorlar. Cahit Külebi de Cemal Süreya da bir sınıfın adına konuşuyorlar, onların şiirlerinde bireyler konuşuyorlar, ama bireyin konuşması, toplumsal isteği, toplumsal basıncı ortadan kaldırmıyor. Toplumsal gereksinimler, bireylerin duyarlılıklarıyla dile geliyor. Her iki şairimizin şiirlerinde de belirli bir sınıfın sesi yok ama, şiirimizin ruhu var.

Gerçekliğin yansıtılması, daha doğrusu nasıl yansıtıldığı, beni çok ilgilendiriyor. Balzac'ın La peau de chagrin'ini yeniden okuyorum. «Bir yazar», diyor, «kitabını yazman önce, karakterlerini çözümlemeli tüm törelerin içine girmeli, dünyayı gezmeli, bütün tutkuları yaşamına katmalı, ya da tutkular, görüngüler, ülkeler, töreler, karakterler, yazarın zihninden geçmeli.» On dokuzuncu yüzyıl gerçekçilerinin araştırma ruhuna ve bilgi açlığına çok uygun bir tavır. Romanlarında, karakterlerinin çıkarlarıyla ekonomik ilişkilerini ayrıntılı bir biçimde anlatır. Bu ayrıntıları vermek için de sık sık anlatıyı keser. Görkemli bir dille, çağının en büyük tutanağını tutmuştur Balzac. Burjuva sınıfının yeni belirlediği tarihsel aşamada ortaya çıkan Balzac, politik açıdan, yeni sınıfın yanında değildir. Burjuvanın tüm oluşumunu onun değin ayrıntılı anlatan bir başka yazarı bırakın, hiçbir tarihçi yoktur. Burjuva dünyasının tutkularını, yaşamın kendi hareketliliği ve yoğunluğu içinde sergilemekle, Balzac'ın edebiyata yaptığı hizmeti, unutmak olanaksızdır. Hilmi Yavuz. «Balzac'ı Marx gibi okumalı» diyor. Ben de Engels gibi okumalı diyeceğim. Onun Margaret Harkness'e yazdığı ünlü mektubu unutamıyorum. Gerçekçiliğin gelmiş geçmiş en büyük ustası sayıyor Balzac'ı o mektupta. Eski Fransız görgüsünü, tarihin akışına aykırı olarak yaşatmak isteyen soylular sınıfına karşı gelişen burjuva sınıfının gittikçe artan baskısını 1816'dan 1848'e dek yıl yıl izleyen Balzac'a hayrandır Engels. «Ekonomik ayrıntıların bakımından, o çağın profesyonel tarihçilerinden. İktisatçılarından, istatistikçilerinden öğrendiklerimin çok daha fazlasını ondan öğrendim.» diyor. Engels'in böyle diyebilmesi için, içerik eleştirisi yapması gerekiyor. Balzac'ın sınıf duygudaşlığını, önyargılarını çiğneyerek geleceğin yeni sınıfını anlatmasını sezmek için, içeriğin eleştirilmesi gerekmektedir. İçeriği eleştirmeden de yapının neyi, nasıl dediğini anlamak, bana olanaksız geliyor. Marx'ın Balzac hakkındaki yarguları da içeriğin eleştirisinden çıkıyor. Kapital'in üçüncü cildinde, Les Paysans'dan yararlanır. Küçük çiftçilerin tefecilerine nasıl sevimli görünmeye çalıştıklarını, paraya mal olmadığı için nasıl karşılıksız hizmet ettiklerini anlatışına bayılır. Köylünün tefeciliğin ağına iyiden iyiye yakalanışını, bu yapıtı tanık göstererek anlatır. Yani, Marx ve Engels, romanların dillerini toplumbilimin diline çeviriyorlar.

Balzac'ın kişileri, kendi bireysel çıkarlarının tutsağıdır. Goriot Baba'nın kızlarına karşı bitip tükenmeyen sevgisi bile, birinci bir tutkudur. Gorio Baba'nın insanı oluşturan öbür duygulardan arın-

diğını düşünebiliriz. Her duygusu, gelir bu duygunun yanında söner. Goriot Baba'nın çocuklarına olan sevgisi, tüm beşeri duygularını silip süpüren bir fırtına duygudur. Balzac'ın önemli tiplerinden birisi de Köy Hekimi'ndeki Dr. Bénassis'tir. Köy Hekimi onun en zayıf romanı olarak görülebilir. Ama, yazarın yeni toplumun düzenlenmesiyle ilgili düşünceleri de yalnız bu romandadır. Kapitalizmin sağlıksız bir toplum yarattığını görüyor Bénassis, ama toplumu yeniden düzenlemeye kalktığında, ahlaki dinsel değerler dizgesile, sürüp giden özel mülkiyet ilişkilerine dokunmadan, soyluların iktidarını öneriyor. Bu düşüncelerini, o günün ütopyacı sosyalistlerine karşı da savunmuştur. Balzac. Gelecek toplumun ne olabileceğini, nasıl olabileceğini düşünememiş olması bir yana, tarihi belirleyen halkı hesaba bile katmaz. Saint-Simon ve arkadaşlarının ülkenin siyasal ve ekonomik iktidarını «alt sınıflara kazandırmak için verdikleri savaşıma karşı çıkmıştır. Kapitalizmin «alt sınıfları» gittikçe yoksullaştırdığını, toplumun ve bireyin isterlerini yanıtlamadığını didik didik ederek anlatan Balzac, çözüm ararken yukarıdan aşağıya bir düzen önerir. Öyleyse, servet peşinde koşan kahramanlarının tutkularını eleştiren Balzac'a ilerici bir yazar demek olanaksızdır. O, çağının en büyük tutanakçısıdır. Balzac'ın karakterlerinde de bir eksiklik görüyorum. Kahramanlarının tutkularıyla karakterleri özdeşlik göstermiyor. Çevrelerinden bağımsız birer birey olarak görünüyorlar bana. Yani, onun kahramanları gerçek anlamıyla birer birey'dirler.

Balzac'ın düştüğü yanlışlığa Dostoyevski de düşmüştü. O da kapitalist yoldan sağlıklı bir toplum gelişmesinin olanaksızlığını görüyordu. Ama, dünyanın yeni bir eylem felsefesiyle iyileştirilmesini de reddediyordu. Burjuvanın yozlaştırdığı insanı kurtarabilmek için, kesin bir otoriteye ve dinsel ahlâka gereksinim duyuyordu Dostoyevski. Hem de «Yaz İzlenimleri Üstüne Kışlık Notlar»ındaki o «Burjuvazi Üstüne» adlı ünlü yazısına karşın. Kaynağında, bir yöntem sorunu bu. Eleştirel gerçekçiliğin en önemli ögesi, yaşam çözümlemesiydi. Dostoyevski, yaşam çözümlemesinde, insanın iç dünyasına çeviriyordu dikkatini. İnsan psikolojisini akıl almaz bir derinlikle işleyen Dostoyevski, tutkulaşmış dinsel inançla yan yana yaşayan militan inançsızlığı, insanın alçaklığını ve bayalığını, evrensel mutluluğu yadsıyarak anlatıyordu. Normal insan zihnini pek pratik bulmuyor. Bu yüzden, sayrılıklı insan ruhuna eğiliyor. İnsanın ruhundaki karanlıkları, aydınlığa kavuşturmayı daha yeğ buluyor. Dostoyevski'yi aşılmaz yapan öge, toplumsal psikolojiler arasındaki çatışmayı yansıtmadır. Onun karakterleri, Balzac'ın karakterleri gibi, çevreden soyutlanmamışlardır. Kişilerinin zihinsel yapılarını, toplumun öbür bireylerinin çıkarları arasındaki çatışmayla çözümler. Olayları açık diyalog-

larla verir ve düğümleri de insan psikolojisiyle belirler.

Bütün bunlara karşın, Dostoyevski'nin düzeninde, Rus mujiklerinin yumuşak insan çağıruları egemendir. Siyasal dünya görüşü dinsel etik'e dayansa bile, kitlelere yakınlık düşüncesi güçlüdür. Ezilen yığınlar karşı büyük bir ilgi duyar. Dostoyevski, insan zihninin tüm gizlerini çözmek istemiştir. Yapıtlarındaki karanlık, sayrılı, gizemli kurgunun nedeni budur. İnsan zihnini çözümlemeye çalışırken kaynaklık etiği Freud'un yönteminden çok ayrı ve sağlıklı bir yöntem uygular. Dostoyevski, kitleleri, insan zihninin çelişkilerini çözümlenecek bir güç olarak görüyordu.

Dostoyevski'nin böyle sağlıklı yöntemleri kullanabilmiş olmasında, 1840'larda yakınlık kurduğu Belinski'nin etkin olduğunu düşünebiliriz. O dönemde, Petraşevski grubunda yer aldığı için ölüme de mahkûm edilmişti. Petraşevski grubu, Çarlık yönetimine ve topraktaki köleci düzene karşı devrimci bir savaşım vermiştir. Sosyalist yazın dünyasını çok iyi incelemiş olan bu grubun içinde yer almak, o gün için çok ileri bir durumu gösterir. Grubun üzerinde en çok durduğu yapıtların başında, Marx'ın Felsefenin Sefaleti adlı yapıtıyla, Engels'in İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu adlı yapıtları olduklarını da biliyoruz. Bu grubun önemli üyelerinden olan, ana düşünceleri, tüm grup üyeleri tarafından benimsenmeyen Speşnev'e göre, sevgi, bütün insanları iyie götüren bin dindir. Dostoyevski de ilkin bu grupta yer aldı. Ezilen yığınlar sevgi göstermek, toplumsal ahlâksızlığa karşı savaşarak, aşağılanmış insanlara yardım etmeyi başat erek seçmişti. Çelişmelerle donatılmış zihni, bir noktada duruyordu: Toplumsal eşitlik. Buna inanmamıştır. 1848 ihtilâlinin yenilgise de onu ürkütmüştür. Kişisel acıları da bu yenilgiye eklenince, psikolojik krizler geçirmiştir. Bu krizli döneminde, ırkçı diyebileceğimiz bir dünya görüşüne sarılır. Yeni Slavcılar adında bir grup kurar. Dünyanın ezilmiş insanlarını kurtarmak görevi, Rus halkına verilmiştir. Rus halkı, Tanrı'nın ülkesini kurarak insanlığı kurtaracaktır. Yeni Slavcıların başı olan Dostoyevski, bu dönemde, tanrısızlığı, materyalizmi, sosyalizmi, en acı biçimde eleştirmiştir. Hümanizmini, kişilik'in manevi kurtuluşuyla sınırlandırmıştır. Bu yüzden, benlik'in yüksek bir ahlâk mükemmelliğine kavuşturulmasından ileri gidememiştir. Ama, eşsiz sanatsal gücünden dolayı, Rus yaşamındaki çöküntüyü, alt sınıfların sömürülmesini, acı bir şekilde eleştirmiştir. Ezilenler, işte böyle bir nesnellığın ürünüdür. Onu, salt bir dinsel mistik, bireyselci, ya da varoluşçu saymak, burjuva düşünürlerinin işidir. Marxist görüşle, onun bıraktığı büyük mirasa saygı duymak gerekir.